

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΜΓ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΑΓ. ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19.—Τηλ. 227-689 | 1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1966 | ΑΡ. 23

“ΣΥΝΑΛΛΗΛΙΑ ΣΧΕΣΕΩΝ,”

Ὡς φαίνεται, αἱ λέξεις ἔχασαν εἰς τοὺς καιροὺς μας αὐτοὺς ἐντελῶς τὴν σημασίαν των. Καὶ οἱ σοβαροὶ ἀναγνώσται τοῦ ἡμερησίου τύπου διερωτῶνται, σιωπηλοὶ καὶ διαποροῦντες, τί ἀράγε συμβαίνει, μὲ τὴν συνεχίζομένην, τόσο ἀδικον καὶ τόσο ἀνεπίτρεπτον, ἐναντίον τῆς ἁγίας μας Ἐκκλησίας ἐπίθεσιν. Διότι ὁ λαὸς μας θρησκευέται γνησίως. Καὶ σέβεται καὶ ἀγαπᾷ πηγαίως, ὡς μητέρα του καὶ ὡς τροφὸν του, τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν του, ἣ ὅποια διὰ τῶν μεγάλων της Πατέρων ἐστερέωσε τὸν Χριστιανισμόν εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ὑπάρχει τὸ μέγα σχολεῖον τῆς ὀρθῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας, ἐφ' ἧς ἐπιστηρίζεται καὶ τοῦ λαοῦ ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ διαπαιδαγώγησις. Καὶ οὐδεὶς ἄλλος λαὸς πραγματοποιεῖ, ὅσον ὁ ἰδικός μας, τὸν ὑψηλὸν ὄρισμόν τοῦ Γκαϊτε, διὰ τὴν ζωὴν, ὅτι «πρέπει νὰ εἶναι συνεχῆς ἀναζήτησις καὶ ἀποκάλυψις τῆς Θεότητος». Διότι ἡ ἁγία μας Ἐκκλησία ἀγρυπνεῖ. Καὶ ὄχι μόνον ἀγιάζει καθημερινῶς τοὺς πιστοὺς καὶ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τοὺς οἴκους· ἀλλὰ καὶ τὰ ἥθη ρυθμίζει, καὶ τὰ πάθηπραῦνει, καὶ εἰς ἀγαθοεργίας πρωτοστατεῖ, καὶ προμαχεῖ εἰς κινδύνους· καὶ πρώτη αὐτὴ καταχραίνει μὲ τὸ αἷμα τῶν σεμνῶν λειτουργῶν της τοὺς βωμοὺς τῆς Πατρίδος!

*

Διατί λοιπὸν ἡ ἐμπαθὴς αὐτὴ ἐναντίον της ἐπίθεσις; Καὶ πῶς, ἐρωτῶμεν, εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀποστολὴν της μὲ τὴν περιρρέουσαν αὐτὴν ἀτμόσφαιραν; Πῶς, μὲ τὴν ἐντεινομένην ὀλοὴν ὑλιστικὴν ἀντίληψιν τῆς ζωῆς, καὶ μὲ τὴν ἄκριτον,

τυφλὴν καὶ συνεχῆ ἀπομίμησιν ξένων προτύπων καὶ παραδειγμάτων; Πῶς, μὲ τὴν αὐξοῦσαν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν καχεξίαν, καὶ μὲ τὴν θύελλαν τῶν παθῶν καὶ τῶν ἀσυγκρατήτων φιλοδοξιῶν τὴν συγκυκῶσαν τὰ πάντα; Καὶ πῶς, μὲ τὴν ἀνανδρίαν καὶ τὴν ἀνηθικότητα τοῦ ψεύδους, τὸ ὅποῖον τόσο ἀδιστακτικῶς σπερμολογεῖται καὶ προβάλλεται καθημερινῶς;

Εἶναι τοῦτο ἀδύνατον. Διότι ἡ ἀνοδικὴ πορεία τῆς ζωῆς θεμελιούται καὶ οἰκοδομεῖται μὲ συλλήψεις πνευματικὰς· καὶ μὲ τὴν νηφαλιότητα τῶν στοχασμῶν, ποῦ ἀναζητοῦν, ἐν παντὶ καὶ πάντοτε, τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀποπνέουν μύρα καὶ ἀρώματα ἔαρος. Δι' αὐτῶν καὶ μόνον ὑφαίνεται ὁ ἀπαστράπτων χιτῶν τῆς πνευματικῆς ἀναδημιουργίας τῆς ζωῆς. Καὶ χωρὶς ἀρετὴν, χωρὶς ἐπιστήμην καὶ τέχνην ἀληθινὴν· χωρὶς δικαιοσύνην ἀτεγκτον καὶ αὐστηράν, καὶ χωρὶς αὐτόνομον ἠθικὴν, ἣ ὅποια βιουμένη γεννᾷ τὰς εὐγενεστεράς πραγματώσεις, ἀποβαίνει ἀνέφικτος πᾶσα προκοπὴ καὶ πᾶσα πρόοδος. «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν· καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς», μᾶς ἐδίδαξεν ὁ θεὸς μας Λυτρωτῆς.

*

Καὶ ἄς μὴ ξενισθῆ οὐδεὶς διὰ τὰς διαπιστώσεις μας αὐτάς. «Ὁ ἀνεξέταστος βίος οὐ βιωτὸς ἀνθρώπων» λέγει ὁ Πλάτων. Ὁ δὲ Λυσίας ἐκήρυττε πρὸς τοὺς καρηβαροῦντας Ἀθηναίους τῆς ἐποχῆς του· «ἦκει ἡμῖν ὁ καιρὸς, ἐν ᾧ δεῖ συγγνώμην καὶ ἔλεον μὴ εἶναι εἰς τὰς ψυχάς». Καὶ ἀποτελεῖ χρέος μας ἱερὸν νὰ διακηρύξωμεν μετὰ παρρησίας, ὅτι καιρὸς ἐπὶ τέλος εἶναι νὰ πνεύσῃ αἰ-

Η ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ

Ἡ Σεπτῆ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος συνήλθεν ἐκτάκτως τὴν 22 Νοεμβρίου 1966 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χρυσοστόμου πρὸς ρύθμισιν τοῦ θέματος τῆς μεταθέσεως τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου κ. Χρυσοστόμου ἀπὸ τὴν Μητρόπολιν Ἀργολίδος εἰς τὴν Μητρόπολιν Πειραιῶς καὶ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου κ. Κωνσταντίνου ἀπὸ τὴν Μητρόπολιν Μηθύμνης εἰς τὴν Μητρόπολιν Σερρῶν καὶ Νιγρίτης.

Μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ὁ Μακαριώτατος Πρόεδρος ἐκήρυξε τὴν ἑναρξιν τῶν

ἐργασιῶν τῆς ἐκτάκτου Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, εἰπὼν τὰ ἑξῆς:

“*Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ τὸ παρὸν μυστήριον ἐκδηγούμενοι.*”

Σεβασμιώτατοι καὶ ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί.

Καλούμεθα σήμερον νὰ ἀγαλλιασθῶμεν τῷ Κυρίῳ, διηγούμενοι καὶ ἀναπολοῦντες τὸ ἀποκαλυφθὲν ἡμῖν μυστήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν κατὰ τὸ ἐν πικρία καὶ ἐν θλίψει καὶ ἐν δόλῳ διαρρηῦσαν χρονικὸν διάστημα, ἀφ’ ἧς ἀπογοήτευσιν καὶ ἀπόγνωσιν δοκιμάσαντες ἀπεφασίσαμεν, ἵνα ταῖς θείαις ἐντολαῖς στοιχοῦντες καὶ

θηγενέτης βορρᾶς, καὶ νὰ διαλύσῃ τὰ νέφη τῶν πλανῶν, πού ἐσκίασαν καὶ σκιάζουσι τὰς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας. Διότι τὰ πάντα κατ’ αὐτὰς κυμαίνονται εἰς ἀβεβαιότητα περὶ ἡμᾶς· ἡ ἀποκαρδίωσις κυριεύει τὰς ψυχὰς· καὶ ἀτονεῖ δυστυχῶς ὁλοῦν εἰς τὰς συνειδήσεις ἢ πίστις πρὸς τὰς ἠθικὰς ἀξίας, αἱ ὁποῖαι στηρίζουσι καὶ τὰ ἄτομα καὶ τὰς κοινωνίας. Αἱ δὲ κατὰ τῆς ἀγίας μας Ἐκκλησίας καὶ τῆς σεπτῆς Ἱεραρχίας μας ἐπιθέσεις, ὡς μόνον βέβαιον ἀποτέλεσμα, ἔχουσι νὰ τροφοδοτοῦν τὴν ἠθικὴν ἀναρχίαν, καὶ ν’ ἀποβαίνουσι ὁ κραταιότερος σύμμαχος τῆς ἀντιθέου κομμουνιστικῆς οὐτοπίας!

★

“Ὅλα δὲ τὰ μέσα τῆς δημοσιότητος ἐτέθησαν πρὸς τοῦτο εἰς ἐνέργειαν. Καὶ ἄρθρα, καὶ εἰδησεολογία, καὶ χρονογραφήματα, καὶ ἀτυχεστάτης ἐμπνεύσεως γελοιογραφία. Καὶ γράφουσι καὶ ὁμιλοῦν—ὄλως ἀναληθῶς—περὶ «ἀπεργίας» τῶν Ἱεραρχῶν μας. Καὶ τοὺς ἀποκαλοῦν «κεκράχτας»· διότι δὲν ἀποδέχονται δουλικῶς τ’ ἀμελέτητα νομοκατασκευάσματα τῆς «νόμῳ κρατούσης Πολιτείας», ἀπαρνούμενοι καὶ ἀποπτύοντες οὕτω τὴν ἱεροπρεπεστάτην, θεοδίδακτον καὶ αἰωνόβιον οἰκονομίαν τῆς Εὐαγγελικῆς νομοθεσίας!

★

Καὶ πληροῦται δυστυχῶς εἰς τὰς ἡμέρας μας αὐτὰς τὸ κήρυγμα διὰ τοὺς «θῶπας ἐρισθενέων χθαμαλούς», πού μὲ τόσην ἐκχειλίζουσαν πικρίαν ἐξέφρασεν ἡ θεολόγος Μοῦσα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ· «νὰ θέ-

λωσι δηλαδὴ τὰ πρόβατα νὰ ποιμαίνωσι τοὺς ποιμένας». Καὶ νὰ ἐπιδιώκεται ἐμμανῶς ἡ κολόβωσις τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπαύσαμεν λοιπὸν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἀποτελεῖ θεοσύστατον θεσμόν καὶ τὴν συνέχειαν τῆς μυστικῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ τῆς Ἰδρυτοῦ;

Ἡ μήπως ἀπέβη ἐντελῶς δυστυχῶς ἀκατανόητον εἰς τὴν ὑλιστικὴν αὐτὴν ἐποχὴν μας τὸ ὑψηλὸν νόημα τῆς Ὁρθοδοξίας, τοῦ ὁποίου φρουρὸς ἔχει ταχθῆ ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας ἢ ἀγία μας Ἐκκλησία; Διότι Ὁρθοδοξία σημαίνει πνευματικὴν πορείαν τοῦ κόσμου. Πορείαν, ἢ ὁποῖα φωτιζομένη ὑπὸ τῆς θείας Χάριτος ἐκδηλοῦται ἐντὸς τῆς ζωῆς, ὡς ἐλευθερία, ὡς δικαιοσύνη, ὡς ἀλληλεγγύη ἀτόμων καὶ λαῶν, καὶ ὡς Σταυρὸς καὶ ὡς ἐκουσία θυσία ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ. Καινὴ δηλαδὴ Κτίσις.

★

Αὐτὸς εἶναι, ἐν ὀλίγοις, ὁ ἀπαστράπτων χαρακτήρ τῆς Ὁρθοδοξίας, τοῦ ὁποίου οἱ πνευματικοὶ ταγοὶ τῆς Ἐκκλησίας μας ἐτάχθησαν θεματοφύλακες. Καὶ καιρὸς, ἐπὶ τέλους, εἶναι νὰ κατανοηθῆ, ὅτι ἡ «συναλληλία» τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, τὴν ὁποίαν ἀπῆρτισε τὸ Βυζάντιον, ἀπετέλεσε καὶ τότε καὶ πρέπει ν’ ἀποτελέσῃ καὶ σήμερον, τὸ θεμελιῶδες στοιχεῖον τοῦ πολιτειακοῦ καὶ τοῦ λαϊκοῦ βίου, τὸ ὁποῖον κατέλυσαν βαυαύσως οἱ Βαυαροί!

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

τοῖς ἱεροῖς κανόσι συμμορφούμενοι, νὰ διαρρήξωμεν τοὺς κρατοῦντας καὶ περισφιγγοντας, τὴν κατὰ καθήκον ἱερὸν ἐπέμβασιμ ἡμῶν εἰς ἐκτέλεσιν ἱερῶν καὶ ἀπαραβιάστων καθηκόντων, ἀναγομένων εἰς τὴν εὐτακτον λειτουργίαν τῶν θεσμῶν τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας.

Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀποφάσει καὶ ἐνεργείᾳ μυστήριον ἐξεδηλώθη, πρὸς δοκιμασίαν τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ τῆς πρὸς τὸ ἱερὸν καθήκον ἀφοσιώσεως. Μυστήριον, ὡς καλῶς ἐξηγήσαμεν τότε, καλοῦν ἡμᾶς εἰς ἀθλησιν ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων, ἀλλὰ καὶ ἐπαγγελλλόμενον, τὰ βραβεῖα τῆς ἄνω κλήσεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Κατὰ τὸ θλιβερὸν διάστημα τῶν ἀγῶνων τούτων, πολλὰς καὶ ἀδοκίμους ἐποτίσθημεν πικρίας, παρ' ὧν ἠλπίζομεν κατανόησιν καὶ συναντίληψιν, περιήλθομεν δὲ εἰς οἴαν κατάστασιν περιγράφει παραδειγματικῶς καὶ δι' ἡμᾶς ὁ Θεῖος Ἀπόστολος, γράφων πρὸς Κορινθίους: «ἐγενόμεθα διήγημα τῷ βίῳ», «θέατρον ἐγενήθημεν τότε τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις. Ἡμεῖς μοροὶ διὰ Χριστόν, οἱ καθ' ἡμῶν φρόνιμοι, ἡμεῖς ἀσθενεῖς, αὐτοὶ δὲ ἰσχυροὶ, ἡμεῖς ἄτιμοι, ἐκεῖνοι δὲ ἔνδοξοι, λουδοροῦμενοι ἠλόγησαμεν, διωκόμενοι ἠρέχθημεν, δισημούμενοι παρεκαλέσαμεν». Μιμηταὶ ἐν τούτοις γενόμενοι τοῦ καλοῦντος ἡμᾶς Ἀποστόλου διὰ τῆς προτροπῆς του «μιμηταὶ μου γίνεσθε», καὶ μάλιστα ἐνῶ οὐκ εἶχομεν κατὰ τὸ πικρὸν τοῦτο διάστημα διακοπήν τῆς τῶν κακῶν συνεχείας.

Ἄλλ' ὁ ἔρευνῶν τὰς καρδίας, λέγει ὁ οὐρανοβάμων, εἶδεν ἐν ἡμῖν, ἐν μέσῳ τῶν δεινῶν, καὶ ἐξετίμησε, φαίνεται, τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος ἡμῶν, ὅτι οὕτω κοπιῶντες λατρείαν προσφέρομεν τῷ Θεῷ, τῷ ἐντυγχάνοντι ὑπὲρ τῶν ἀγίων καὶ ἀποδίδωσιν αὐτοῖς, ὡς ἀγαπῶσιν Αὐτόν, ἄμαχον συνέργειαν καὶ ἀνακούφισιν. Καὶ τῇ κραταῖᾳ προστασίᾳ καὶ δυνάμει τοῦ «ἀγαπήσαντος ἡμᾶς» ὑπερενικήσαμεν καὶ ἡ Ἀγιωτάτῃ ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ ἔδειξεν, ὅτι «οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐνεστώτα οὔτε μέλλοντα, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἐτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρῖσι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν» (Ρωμ. 8,37—39).

Ἀλλὰ καὶ τῇ θείᾳ ἐντολῇ πειθόμενοι, οὐκ ἐκκακοῦμεν τοῖς ἐπιηρέασιν ἡμᾶς, ἀλλὰ ἐν τῷ τέλει σὺν Θεῷ τοῦ ἀγῶνος ἡμῶν ὑπὲρ αὐτῶν θερμὴν ἀνεπέμψαμεν εὐχήν, ἵνα κατιδόντες καὶ ἐκτιμήσαντες οὗτοι τὴν ζωοποιὸν τῆς Ἐκκλησίας δύναμιν, προσέλθωσιν πρὸς αὐτὴν καὶ μετὰσχωσι τῶν εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν αὐτῆς καὶ ταχθῶσι μεταξὺ τῶν προμάχων αὐτῆς.

Σεβασμιώτατοι καὶ πολυφίλητοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί,

Ἀπεκάλυψεν ἤδη ὁ Κύριος τὸ μυστήριον Αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς διὰ πολλῶν θλίψεων καὶ δοκιμασιῶν, ἵνα ἐνδείξηται καὶ ἐν ἡμῖν τοῖς ταπεινοῖς Αὐτοῦ λειτουργοῖς τὴν «δύναμιν του καὶ ὅπως ἐξαγγελῆ τὸ ὄνομα του ἐν πάσῃ τῇ γῆ» (Ρωμ. 9, 16—18).

Καὶ ταῦτα μὲν ἀδελφοί, ἃς μὴ ἀναγκάσωσιν ἡμᾶς μεγαλανυχόντας νὰ εὐφρανῶμεν, ὡς οἱ τῷ σταδίῳ ἀγωνιζόμενοι, τὸ «ἡμῶν τὸ γέρας».

Τὸ γέρας τῷ ἀγωνοθέτῃ καὶ νικητῇ Θεῷ, ἡμῖν δὲ ἢ ἐν τῷ σταδίῳ σταδιοδρομία. Τὸ ἔλαττον τοῦ μόχθου καὶ τοῦ ἀγῶνος παρήλθεν, ἀλλὰ τὸ πλεόν ὑπολείπεται μὴδὲ «ἐν μὲν τοῦ σεισμοῦ τὸ πίπτον ὀδύρωμεθα, σεισμῶν δὲ οὐκ ὄντων οὐδὲ βλαπτόντων, αὐτοὶ ἡσυχίαν ἄγωμεν». Τὸν νόμον τοῦ Κυρίου καλῶς οἰδαμεν, καλοῦντα ἡμᾶς εἰς ἐργασίαν ἀνάσιν τῶν ἐντολῶν τοῦ τῆς Ἐκκλησίας δομήτορος. Εἰς τὰ θεόδοτα ποιμαντορικὰ ἡμῶν καθήκοντα ἄριστα ἐπαιδεύθημεν καὶ ταῦτα ἐν θεοσεβείᾳ ἐξασκοῦμεν. Ἄλλ' ὡς ὁ θεῖος Ἀπόστολος, προκειμένου περὶ προσευχῆς, προβάλλει ἡμῖν «τὸ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε», οὕτω καὶ ἡμεῖς, φρουροὶ ἀργυροὶ ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τῆς ἀνοθεύτου καὶ πατροπαράδοτου πίστεως, «οὐ δώσομεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ὕπνον, οὐδὲ τοῖς βλεφάροις νυσταγμόν», ἵνα ἀποκροῦμεν μὲν τὰς τῶν ἐχθρῶν προσβολάς, κρατῶμεν δὲ ἐν ἀσφαλείᾳ τὰς σιδηρᾶς τῆς πίστεως πύλας, ἵνα μὴ εἰσχωρήσῃ τυχὸν ὁ ταραξὼν τὴν ἐν Κυρίῳ εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν τοῦ ἡμετέρου ποιμνίου, οὗ ποιμένας κατέστησεν ἡμᾶς ὁ ἀρχιεπίμην Κύριος.

Σεβάσμιος τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας πατήρ, ἀναφερόμενος εἰς τὸ ποιμαντορικὸν ἔργον τῶν ταγῶν τῆς Ἐκκλησίας, παρομοιάζει τοῦτο πρὸς ἵππον, οὕτως ἢ οὕτως ἐξασθενεῖ, ἂν μὴ ἦ ἀμιλλα, καὶ λέγει: «λανθάνει καὶ ἵππου δεξότης, ἐὰν μὴ ἦ ἀμιλλα καὶ ἀθλητοῦ ἀδελος ἢ ῥώμη, ἐὰν μὴ ἦ ἀνταγωνιζόμενος».

Ἀσκήσωμεν τοίνυν καὶ πολλαπλασιάσωμεν τὸν ζῆλον καὶ τὴν δραστηριότητα ἡμῶν, ὅτι πολλὰ ὑπολείπονται ἐν τῇ ἀγίᾳ ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ χερίζοντα συντόνον ἐπιμελείας καὶ καταρτισμοῦ.

Προσφιλεῖς ἐν Χριστῷ ἀδελφοὶ νεώτεροι μὲν τῇ ποιμαντορικῇ κλήσει, ἀλλὰ θεωρία καὶ πράξις κατηγορημένοι πρὸς σωτηρίαν ψυχῶν, διάπυροι σήμερον ὑπὲρ τῶν ὑμετέρων ἀγιοτήτων ὁμοθυμαδον ἀναπέμπονται παρὰ τῶν ὑμετέρων συναδέλφων προσευχαί, ὅπως «ὁ πλοῦσις ἐν ἐλέει Κύριος, ὁ συνεγείρας ὑμᾶς καὶ συγκαθίσας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, δῶν ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ πνεῦμα συνέσεως καὶ ὑπομονῆς ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς νέας ὑμῶν σταδιοδρομίας, ὅτι πολλὴ καὶ κατεθλιμμένη ὑμῶν ἡ ὁδὸς καὶ πλήρης ἀκανθῶν καὶ τριβόλων καὶ πειρασμῶν. Ἀλλὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ὁμοῦς τὸ κατάντημα καὶ τέλος τὸ εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγα ἤς πιστὸς ἐπὶ πολλῶν σὲ καταστήσω, εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου, ὅπερ ταπεινῶς εὐχομαι πᾶσιν ὑμῖν. Ἀμήν».

Εἰς τὴν προσφώνησιν τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χρυσοστόμου ἀπήντησεν ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ἀλεξανδρουπόλεως Ἰωακείμ, εἰπὼν τὰ ἑξῆς:

Μακαριώτατε Δέσποτα,

Θερμὰς ἐκφράζω εὐχαριστίας ἐκ μέρους ἐμοῦ καὶ ἐξ ὀνόματος τῆς σεπτῆς Ἱεραρχίας διὰ τοὺς λίαν φιλόφρονας καὶ νουθεγεῖς λόγους, τοὺς ὁποίους ἀπήντησεν ἢ ὑμετέρα γερασμία Μακαριότης.

Εἶναι γεγονός, Μακαριώτατε, ὅτι διερχόμεθα κρίσιμους στιγμὰς καὶ σήμερον περισσότερον ἀπὸ ἄλλοτε

βάλλεται κάθε ἀξία και κάθε ἀλήθεια. Και ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀξία και ἀλήθεια βάλλεται σήμερον κατ' ἐξοχήν.

Ἀλλὰ και ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὑπέστη ἐπ' ἐσχάτων ποιάν τινα μείωσιν ἴσως προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐμφανίζομεθα ἐνώπιον τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ μας διαφωνοῦντες.

Ὡς ἐκ τούτου ὀφείλομεν, Μακαριώτατε, ἅπαντες ν' ἀντιτάξωμεν τὴν ἐθνικὴν μας ψυχὴν ἀδιάσπαστον και ἠγωνιμένη ἀρρηκτως και ἐκδηλουμένην εἰς μίαν και μόνην ἀπόφασιν.

Ὁ μόνος πόνος τῆς σεπτῆς Ἱεραρχίας εἶναι, Μακαριώτατε, ὅπως ἅπασα ἡ Ἱεραρχία συγκροτούμενη εἰς μίαν ἀδιάσπαστον και ἀρρηκτον ἐνότητα και συνοχὴν ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης, τασσομένη δὲ και συσπειρουμένη παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος, ἀξιοθῆ νὰ ἴδῃ τὴν σκληρῶς δοκιμασθεῖσαν Ἐκκλησίαν ἀνταξίαν τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς και θείας ἀποστολῆς, ἀνταξίαν τῆς πνευματικῆς ἀνωτερότητος και τῆς ἀστερευότου ζωτικότητος, ὥστε νὰ ἐπανεύρῃ τὴν κανονικὴν τροχίαν, δι' ἧς θὰ βαδίσῃ και θὰ ἀνέλθῃ εἰς ἀντάξιον τῆς μακραίωνος ἱστορίας της ἐπίπεδον ἀνορθώσεως και ἐνδεδεχοῦς δράσεως.

Ἐρχόμεθα ἐκ βάθους ψυχῆς ὅπως ὁ Θεὸς Δομήτωρ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Εἰρηροδότης Θεὸς φωτίσῃ και τοὺς ταγοὺς τῆς πολιτείας, ἵνα δοθῆ ἡ ἀρμόζουσα λύσις εἰς τὰ ἀπασχολοῦντα τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ πολλοῦ λίαν ἐπείγοντα και ζωτικώτατα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, διαφυλάττῃ δὲ και τὴν ὑμετέραν Θεοτίμητον Μακαριότητα ἐπὶ πολλὰς ἐτῶν περιόδους, χαριζόμενος Αὐτῇ ὕγειαν ἀστεμφῆ, καρποφόρον δὲ και ἀδιατάρακτον ποιμαντορίαν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς χειμαζομένης Μητροῦς Ἐκκλησίας.

Μετὰ ταῦτα ἔλαβε τὸν λόγον ὁ πρεσβειούχος μετὰ τῶν νεοεκλεγέντων Μητροπολιτῶν Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἑξῆς:

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν και πάσης Ἑλλάδος κ. Χρυσόστομε, Πρόεδρε τῆς Ἱεράς Συνόδου,

Σεβασμιώτατοι Μητροπολίται τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος,

Κόριε Βασιλικὴ Ἐπίτροπε,

Ἐδλογητὸν ἄς εἶναι τὸ πάντιμον και μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τοῦ Παναγίου Θεοῦ και Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶναι «ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν και τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν...» (Ἐφεσίους 2, 14) και Ὅστις «ἔλλῶν εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν και τοῖς ἐγγύς, ὅτι δ' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφότεροι ἐν ἐνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα. Ἄρα οὖν οὐκ ἐστὶ ξένοι και πάροικοι, ἀλλὰ συμπολίται τῶν ἁγίων και οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ...» (Ἐφεσίους 2, 17-19).

Αὐτὸν τὸν Ἀγιογραφικόν, αὐτὸν τὸν τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ ἐδλογημένον χαιρετισμὸν ἀπευθύνομεν, με-

τὰ ἀγάπης ἀδελφικῆς, οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολίται τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, οἱ πρὸ ἔτους ἐκλεγέντες, ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι, ὑπὸ τῆς σεπτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας ταύτης και κατασταθέντες ἐν ταῖς κληρωθείσαις ἡμῖν Ἐπαρχίαις, γινόμενοι δεκτοὶ ἐν ἀπεριγράπτῳ τοῦ χριστεπωνόμενου πληρώματος πνευματικῷ και ἱερῷ ἐνθουσιασμῷ.

Ἀπευθύνομεν δὲ ἅπαντες οἱ εἰρημένοι Ἱεράρχαι δι' ἐμοῦ, τοῦ μεταξὺ αὐτῶν πρεσβειούχου, τὸν εἰρημένον χαιρετισμὸν πρὸς ὑμᾶς ἅπαντας, τοὺς τε παρόντας και τοὺς ὑπολειφθέντας ἁγίους ἀδελφούς, ἐνθουμούμενοι, μετὰ πόνον ψυχῆς και μετὰ λύτης πολλῆς, τὸν μεθ' ἡμῶν συνεκλεγέντα και κατασταθέντα Μητροπολίτην Χίου, τὸν νῦν μὴ ἐδρισκόμενον ἐν μέσῳ ἡμῶν ἀείμνηστον κυρὸν Παῦλον, μεταστάντα πρὸ τῶν ἑβδομάδων εἰς τὰς οὐρανίους μονάς, κατὰ τὰς ἀνεξερευνήτους τοῦ Θεοῦ βουλὰς, και κατασταθέντα εἰς τὴν ἐν οὐρανοῖς θριαμβεύουσαν Ἐκκλησίαν. Ἄς εἶναι μακαριστὸν αἰείποτε τὸ ἱερὸν αὐτοῦ μνημόσυνον και ἡ ὥραία αὐτοῦ ψυχὴ ἄς ἀναπαύεται ἐν Παραδείσῳ τρυφῇ.

Σὺν τῷ εἰρηρικῷ τούτῳ τῆς ἀγάπης, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, χαιρετισῶ, διαδηλοῦμεν και τὴν χαρὰν ἡμῶν, ἡ ὁποία εἶναι και ἀπάσης ἀσφαλῶς τῆς Ἱεραρχίας χαρὰ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, δοκιμασθεῖσα ἀπὸ ἔτους και ἐπὶ ἐν ἔτος συνεχῶς και δεινῶς, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, και τῇ παραχωρήσει Αὐτοῦ, ἔδρε τὴν γαλήνην αὐτῆς μετὰ τὸν ἐνιαύσιον κλυδωνισμὸν και μετὰ τὴν περιφορὰν αὐτῆς παντὶ ἐναντίῳ και χαλεπῷ ἀνέμῳ.

Ἡ χαρὰ ἡμῶν αὕτη - μάρτυς ἔστω ὁ καρδιογνώστης Θεὸς - ἔχει ὡς πηγὴν αὐτῆς τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡμεῖς οἱ Ἱεράρχαι, πρωτίστως και περισσότερον παντὸς ἄλλου, πρέπει «μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης και πραότητος, μετὰ μακροθυμίας ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ» νὰ σπουδάζωμεν «τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης» (Ἐφεσίους 4, 2-4), ὡς ἀποφθέγγεται ὁ θεσπέσιος Ἀπόστολος Παῦλος, ὁ και ἱδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Δὲν εἶναι, βεβαίως, ἡ πρώτη φορά, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐδοκίμασε πικρίαν και θλίβην πολλήν. Ἐγνώρισεν ἡ Αὐτοκέφαλος αὕτη Ἐκκλησία, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία αὐτῆς - ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι τοῦ νῦν - πολλὰς ἀντιξοότητας και πολλὰς ἔσωθεν και ἔξωθεν ἐπεμβάσεις και ἐπιθέσεις βλαπτικὰς και θὰ γνωρίσῃ βεβαίως και ἄλλας, ὅπως και πᾶσα ἄλλη ἐπὶ μέρους Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου, με ἐν βέβαιον πάντοτε ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον ἐπικυροῦν αἱ δύο χιλιετηρίδες τοῦ βίου αὐτῆς, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸς ἀγῶνας αὐτῆς πάντοτε νικᾷ με τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ και Δομητῆρος αὐτῆς.

Εἶναι, ἄλλωστε, ἀθανάτον κύρος και ἀδιάφραστο οἱ ἐπιγραμματικοὶ λόγοι τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου περὶ τῆς Ἐκκλησίας ὅτι: «Τουτοῦτον ἔχει μέγεθος ἡ Ἐκκλησία· πολεμουμένη νικᾷ, ἐπιβουλομένη περιγίνεται, ὕβριζομένη λαμπρότερα καθίσταται, δέχεται τραῦμα-

τα και οὐ καταπίπτει ὑπὸ τῶν ἐλκῶν, κλυδωνίζεται ἀλλ' οὐ καταποντίζεται, χειμάζεται ἀλλὰ ναυάγιον οὐχ ὑπομένει, παλαίει ἀλλ' οὐχ ἠττάται, πυκτεύει ἀλλ' οὐ νικᾶται» (Migne 52, 397-398).

Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀναζητηθῇ τὸ αἴτιον καὶ νὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ ρίζα τῆς πικρίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἐπὶ ἐν ἔτος ὀδυνηρῶς ἐδοκιμάσθη, διότι ἤδη ἐπιστὰς ὁ Κύριος ἐπὶ τὴν ὀκτάδα τῆς Ἐκκλησίας ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσῃ καὶ ἐγένετο γαλήνη. Εἶναι ὁμοῦ τῆς ἱστορίας καθῆκον, καὶ φυσικὸν ἔργον αὐτῆς, νὰ ἐξιστορήσῃ καὶ νὰ ἀφηγηθῇ ἀπαθῶς τὰ γινόμενα καὶ νὰ παραδώσῃ ταῦτα διὰ τῶν ἀτέγκτων σελίδων αὐτῆς εἰς τὰς ἐρχομένας γενεάς. Ὑπεράνω ὁμοῦ τῶν γεγονότων καὶ ὑπεράνω τῆς ἱστορίας ἴσται ἡ κρίσις αὐτοῦ τοῦτον τοῦ Θεοῦ τοῦ «ἐτάζοντος καρδίας καὶ νεφρούς».

Ἀλλά, ἀφέντες τὰ γεγονότα εἰς τὰς χεῖρας τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ μάλιστα εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν τοῦ Δικαιοκρίτου Θεοῦ, στρέφομεν τὴν σκέψιν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν οἱ νεοκλεγέντες Μητροπολίται πρὸς αὐτὴν τὴν δοκιμασθεῖσαν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰδικώτερον πρὸς τὰς κληρωθείσας εἰς ἡμᾶς Θεοσώστους Ἐπαρχίες. Ἡδὴ, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνθρονίσεως ἡμῶν, ἐδηλώσαμεν ὅτι εἰς πᾶσαν θὰ ὑποβληθῶμεν θυσίαν καὶ τὸ πᾶν θὰ πράξωμεν διὰ τὴν δόξαν καὶ διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἱερὰν δῆλωσιν καὶ τὴν σεπτὴν ὁμολογίαν καὶ αἰθῆς ποιούμεθα πάντες ἐνώπιον τῆς σεπτῆς Ἱεραρχίας.

Βλέπομεν τῶν δυσκόλων καιρῶν τὴν χαλεπότητα. Βλέπομεν τὴν ἐπὶ τῆς γῆς «συνόχην τῶν ἐθνῶν» καὶ τὴν «προσοδικίαν τῶν ἐπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ» (Λουκᾶ 21, 25-26). Περισκοποῦμεν τοὺς ἡμετέρους καὶ ἀλλοτρίους τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐχθρούς καὶ ἀπενίξομεν, ἐν πολλῇ προσευχῇ, πρὸς τὸν προκείμενον ἡμῶν μέγαν ἀγῶνα διὰ τε τὴν διοίκησιν τῶν ἐμπιστευθεισῶν ἡμῶν Ἐπαρχιῶν καὶ διὰ τὴν ἐν συνόλῳ διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, διαποροῦμεν διὰ τὰς περιέργους καὶ καιροφανεῖς καὶ μὴ γνωρίσιμους εἰς τὴν Θεολογίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀπόψεις περὶ Ἐκκλησίας καὶ περὶ Ἐπισκόπων καὶ ἐν γένει περὶ Κληρικῶν, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ἀπόψεων εἶναι ὄχι μόνον νὰ δοκιμάζεται ἐπ' ἐσχάτων ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία δεινῶς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξοστρακίζονται οἱ ἱεροὶ Κανόνες, νὰ καθίστανται δὲ παντοδύναμοι οἱ ἀντικείμενοι πρὸς τοὺς θείους Κανόνας νόμοι τῶν ἀνθρώπων, καταλαβόντες ἤδη ἀπὸ πολλοῦ καὶ μάλιστα κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας τὴν θέσιν τῶν Ἱερῶν Κανόνων. Οὕτω τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης γέγονασιν «ἄνω ποταμῶν» κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ ἡμετέρου τραγικοῦ ποιητοῦ.

Ταῦτα πάντοτε λογιζόμενοι καὶ κατὰ νοῦν περιφέροντες, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ ἄσβεστον πόθον ἔχοντες διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν ἐν πᾶσιν αἴγλην τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, ἧς ἐτάχθημεν καὶ ἡμεῖς, ἀφάτω συγκαταβάσει τοῦ Θεοῦ, Ἐπίσκοποι καὶ πνευματικοὶ φρουροί, καὶ

ἀποβλέποντες εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν σωτηρίαν καὶ ἐν Χριστῷ ἀρετὴν τοῦ Χριστεπωνύμου λαοῦ, ὡς καὶ εἰς τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀδελφοῦ Κλήρου τὴν ἐν παντὶ προκοπὴν καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ ἱερᾷ αὐτοῦ ἀποστολῇ ἐπίδοσιν καὶ ἐπιτυχίαν, ἀφ' ἐνός μὲν ἐξαιτούμεθα εὐλαβῶς τὰς θεοπειθεῖς εὐχὰς συμπάσης τῆς Ἱεραρχίας διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς ἡμῶν, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον παράδοσιν τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τίθεμεν ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους συμπαραστάτας εἰς τὸ τραχὺ καὶ ἐπίπονον ἔργον τῆς σεπτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἁγιωτάτης ἡμῶν Ἐκκλησίας.

Δὲν εἶναι, ἀτυχῶς, μικρὰ καὶ ἀσήμαντα τὰ ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τιθέμενα προβλήματα. Εἶναι, ὡς γνωστόν, πολλὰ εἰς ἀριθμὸν καὶ μεγάλη εἰς βάθος καὶ εἰς ἔκτασιν καὶ εἰς σπουδαιότητα, καὶ ἐπὶ τούτοις οἱ καιροὶ εἶναι χαλεποί, ὡς προεῖπον, καὶ οἱ ἄνθρωποι θεομάχοι ἐν πολλοῖς καὶ κατὰ τὸν βίον εἰδωλολατροῦντες.

Δὲν δύνανται ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐν προκειμένῳ ἡ σεπτὴ Ἱεραρχία αὐτῆς, νὰ παρίδῃ οὔτε τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς προβλήματα οὔτε τὰς ἐκτὸν ἔξωθεν καταλυτικὰς τοῦ κύρους καὶ τῆς κανονικότητος αὐτῆς σφοδρὰς ἐπιθέσεις.

Δὲν δύνανται ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος νὰ μὴ ρυθμίσῃ παγίως, καὶ πρὸ παντός κανονικῶς, τὰ τοῦ οἴκου αὐτῆς, καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς σχέσεις αὐτῆς μεταξὺ ἑαυτῆς καὶ τῆς πολιτείας, ὡς καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν θέσιν τῶν παρ' ἡμῶν δύο Θεολογικῶν Σχολῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν διοικοῦσαν Ἐκκλησίαν.

Οὕτε, ἐξ ἄλλου, ἡμπορεῖ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος νὰ μείνῃ εἰς τὸ περιθώριον τῆς Πανορθοδόξου καὶ Διεκκλησιαστικῆς κινήσεως, ἢ νὰ ἀρνηθῇ διὰ τῶν πράξεων αὐτῆς τὴν σημερινὴν πρωτεύουσαν καὶ προνομιούχον θέσιν αὐτῆς μεταξὺ τῶν Ἑλληνοφώνων ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἀκόμη δὲν εἶναι νοητὸν νὰ μὴ ἐπιηρέαζῃ ἡ Ἐκκλησία τὴν πορείαν τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτιστικῶν καὶ μάλιστα τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Ταῦτα πάντα καὶ τὰ τούτοις παράλληλα, οἱ πρὸ ἔτους ἐκλεγέντες Μητροπολίται μελετῶμεν καὶ σπουδάζομεν καὶ ὑποσχόμεθα ὅτι - τοῦ Θεοῦ φωτίζοντος καὶ ἐνδυναμοῦντος - θὰ συμβάλωμεν ἐν ἀγάτῃ ἵνα ρυθμισθῶσιν ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας, εἰς τρόπον ὥστε «πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων» κατὰ τὸν Ἱερὸν Ψαλμῶδόν νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ καταπεπτωκότος κύρους τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ἐπ' ἐσχάτων ἀπολεσθέντος μεγαλείου αὐτῆς.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, ἐκφράζομεν τὰς θερμὰς ἡμῶν εὐχαριστίας πρὸς Ὑμᾶς, Μακαριώτατε Πρόεδρε, διὰ τοὺς φιλόφρονας καὶ φιλαδέλφους λόγους, τοὺς ὁποίους ἀπηρθύνετε πρὸς ἡμᾶς καὶ δηλοῦμεν, ὅτι προσευχόμεθα ἐξ ἴσου ὑπὲρ τε τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς Ἁγίων Ἀδελφῶν καὶ ὑπὲρ ἐκείνων οἵτινες ποικίλοις τρόποις ἐλύπησαν ἡμᾶς.

Ἐὐκαιρον, τέλος, καὶ ἐν κατακλείδι, εἰπεῖν: «Τὸ

Η ΕΝ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΩ ΠΑΝΟΡΘΟΔΟΕΟΣ ΔΙΑΣΚΕΨΙΣ

Ε'

9) Χαρακτήρ τοῦ Εὐχολογίου. Ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἐνῶ διὰ τῶν 39 ἄρθρων προσέκλινε πρὸς τὸν Καλβινισμόν, ἐν τῇ λειτουργικῇ πράξει παρουσιάζετο ρωμαιοκαθολικίζουσα, ἀλλὰ καὶ ἔχουσα σχέσεις τινὰς πρὸς τὸν Λουθηρανισμόν. Ἀπὸ τὸ ἐν ἔτει 1549 ψηφισθὲν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου καὶ τεθὲν εἰς χρῆσιν πρῶτον μεταρρυθμισθὲν Εὐχολόγιον, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ἔργον τοῦ Cranmer, δὲν ἐξηλείφθη μὲν ὀλοτελῶς ἡ ἔννοια τῆς θυσίας ἀπὸ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐτροποποιήθη ὁμως διατυ-

πωθεῖσα «ὡς θυσία αἵνου καὶ εὐχαριστίας» καὶ ὡς προσφορά «ἡμῶν αὐτῶν» ὡς θυσίας ζωῆς καὶ λογικῆς τῷ Θεῷ. Ἀπὸ τῶν διπτύχων ἐξ ἄλλου ἐξηλείφθη πᾶσα φράσις περὶ πρεσβείας τῆς ἀειπαρθένου καὶ τῶν ἁγίων, περιελήφθη ὁ μὲν ὡς εἰς αὐτὰ δέησις ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων. Ἀλλ' ἡ Προσκομιδὴ (Offertorium) μετὰ τῶν κατ' αὐτὴν εὐχῶν ἀπεσιωπήθη σχεδόν, συσταεῖσα εἰς βιβλικὰ τινὰ χωρία καὶ εἰς συλλογὴν ἐλεημοσυνην, ἐνῶ πρὸ τῶν λόγων τῆς συστάσεως ἐτέθη ἐπίκλησις τις καὶ δὲν ἐξηλείφθη ἡ χρῆσις τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ 14 ΝΕΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Διὰ Β. Δ/τος ἐκδοθέντος ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Νοεμβρίου 1966 κατὰ 1) τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Ν.Δ. 4589/1966 «περὶ ρυθμίσεως Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καὶ ἄλλων τινῶν διατάξεων» (ΦΕΚ 239 τεύχος Α'), 2) τὸ ἀπὸ 16/17.12.1959 Β. Δ/γμα «περὶ συνθέσεως, συγκλήσεως κλπ. τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας κλπ.» (ΦΕΚ 272 τ. Α') καὶ 3) τὰς ἀριθ. 3077/24.11.65, 3078/24.11.65, 3079/24.11.65, 3080/24.11.65, 3081/24.11.65, 3083/24.11.65, 3084/24.11.65, 3085/24.11.65, 3086/24.11.65, 3087/24.11.65, 3080/24.11.65, 3081/24.11.65, 3082/24.11.65, 3083/24.11.65, 3084/24.11.65, 3085/24.11.65, 3086/24.11.65, 3087/24.11.65, 3088/24.11.65, 3089/24.11.65, 3090/24.11.65 καὶ 3091/24.11.65 προτάσεις τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, προτάσει τοῦ ἐπὶ τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων Ὑπουργοῦ, οἱ παρὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐκλεγέντες καὶ χειροτονηθέντες ὡς Μητροπολίται τῶν κάτωθι χηρευουσῶν Μητροπόλεων :

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κορινθίας, Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ἀχαΐας Παντελεήμων.

στερέωμα τῶν ἐπὶ Σοὶ πεποιθότων στερέωσον, Κύριε, τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν ἐκτίσω τῷ Τιμῷ Σου αἵματι. Ἀμήν.

Ἀκολούθως ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος κ. Ἀμίλιας Ἀλιβιζᾶτος, ὁ ὁποῖος ἐχαιρέτισεν ἰδιαιτέρως τοὺς 14 νέους Σεβασμ. Μητροπολίτας ἐπὶ τῇ ὀλοκληρώσει τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας εἰσήλθε μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν καὶ ἐκύρωσε τὰς γενομένας μεταθέσεις. Ἐκ τῶν 55 ψηφισάντων Σεβασμιωτάτων Ἀρχιερέων οἱ 49 ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς κυρώσεως τῶν γενομένων μεταθέσεων.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μεσσηνίας Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Θαυμακοῦ Χρυσόστομος.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δράμας ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Διονύσιος Κυράτσος.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φιλίππων—Νεαπόλεως καὶ Θάσου ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Ἀλέξανδρος Καντώνης.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύρου—Τήνου—Ἄνδρου—Κέας καὶ Μήλου ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Δωρόθεος Στέκας.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Θεόκλητος Ἀβραντινῆς.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Χίου ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Παῦλος Πολυμερόπουλος.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Γυθείου καὶ Οἰτύλου ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Σωτήριος Κίτσος.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σάμου καὶ Ἰκαρίας ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Παντελεήμων Χρυσοφάκης.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μαντινείας καὶ Κυνουρίας ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Θεόκλητος Φιλιππαῖος.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νευροκοπίου καὶ Ζιχνῶν ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Νικόδημος Βαλληνδρᾶς.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κεφαλληνίας ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Προκόπιος Μενούτης.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Χαρίτων Συμεωνίδης.

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μηθύμνης, ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Ἰάκωβος Μαλιαρὸς καὶ

Τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀργολίδος ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Δεληγιαννόπουλος, ἀναγνωρίζονται καὶ καθιστῶνται Μητροπολίται τῶν ὡς εἴρηται Ἱερῶν Μητροπόλεων καὶ δι' ἣν ἐξελέγη καὶ ἐχειροτονήθη ἕκαστος τούτων.

Ὁ Ὑπουργὸς
ΣΤ. ΑΛΑΜΑΝΗΣ

πρός καθαγιασμόν. Κατὰ τὴν διατύπωσιν ὅμως τῶν εὐχῶν καὶ γενικῶς κατὰ τὸ λεκτικὸν τοῦ ὅλου Εὐχολογίου ἐχρησιμοποιήθησαν φράσεις οὕτως ἀμφιλόγοι καὶ ἐλαστικάι, ὥστε κατ' αὐτάς οὐ μόνον δὲν ἀπεκρηύττοντο αἱ ἐκδοχαὶ τοῦ Ζβιγγλίου, ἀλλ' ἦσαν καὶ ἐπιδεικτικαὶ ἐπεξηγήσεων, δι' ὧν τὸ Εὐχολόγιον παρουσιάζετο σύμφωνον ἐξ ὁλοκλήρου πρὸς αὐτάς. Οὕτως ὅταν ὁ ἐχόμενος ρωμαιοκαθολικῶν ἀντιλήψων ἐπίσκοπος Gardiner ἐζήτησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι καὶ κατὰ τὸ νέον τοῦτο εὐχολόγιον διδάσκεται, ὅτι οἱ πιστοὶ (λαμβάνουν διὰ τοῦ σωματικοῦ τῶν στόματος τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου), ὁ Cranmer ἀνταπήντησε δοιμῶς καὶ μετ' ὀξύτητος, ὅτι τοιαύτη τις ἐκδοχὴ εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἀναληθής («a plain untruth») ¹. Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ μυστήρια τὸ νέον Εὐχολόγιον ὠρίζεν ἀπλουστεράς τελετάς. Ἡπλοποιήθη λοιπὸν ἀρκούντως τὸ τυπικὸν τοῦ βαπτίσματος: ἀπὸ τῆς confirmatio παρελείφθη ἢ διὰ μύρου χρίσις· διετηρήθησαν αἱ ἀκολουθίαι τοῦ γάμου καὶ ἡ ἐπίσκεψις τῶν ἀσθενῶν, δι' οὗς ὠρίσθη νὰ τηρῆται καὶ θεία Κοινωνία πρὸς μετ' ἀλήψιν, καθὼς καὶ ἡ χρίσις αὐτῶν δι' ἐλαίου. Ἐπὶ πλέον ἐν τῇ νεκρωσίμῳ ἀκολουθίᾳ περιελήφθησαν σ α φ ε ῖ ς δ ε ἡ σ ε ι ς ὑ π ἔ ρ τ ὶ ν τ ε θ ν ε ὶ τ ὶ ν. Ἡπλοποιήθη ὡσαύτως καὶ τὸ χειροτονικὸν ἀπαλειφθεισῶν ἀπὸ τῶν εὐχῶν τῶν φράσεων, τῶν καθοριζουσῶν τὴν ἱερωσύνην, ὡς διακονίαν θυτήριον ².

Τὸ εὐχολόγιον ὅμως τοῦτο δὲν ἔτυχε παρ' οὐδετέρας τῶν ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ μερίδων εὐμενοῦς ἀποδοχῆς. Ὡς ἐκ τοῦτου ἐγένετο ἡ ἐν ἔτει 1552 ἰδοῦσα τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος νέα ἀναθεώρησις τοῦ Εὐχολογίου, συντελεσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Cranmer. Τοῦτο κατὰ τὸν Ἀγγλικανικὸν κληρικὸν Dix ³ ἐκφράζει μετὰ μεγάλης ἀκριβείας τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ζβιγγλίου, κατὰ Ζβιγγλιανὰς δὲ καὶ Καλβινικὰς προκαταλήψεις ἐξηλείφθησαν ἐξ αὐτοῦ οἱ ὅροι Mass καὶ Altar καὶ ἀντικατεστάθη καὶ ἡ ἐν τῷ πρώτῳ Εὐχολογίῳ ἐπιγραφὴ «Τὸ δεῖπνον τοῦ Κυρίου καὶ ἡ ἅγια κοινωνία, κοινῶς καλουμένη λειτουργία», διὰ τοῦ τίτλου «Διάταξις τοῦ Κυριακοῦ δεῖπνου ἢ τῆς ἁγίας Μεταλήψεως». Ἡπλοποιήθη περισσώτερον ἡ ἀμφίεσις τοῦ λειτουργοῦ. Τυπικαὶ διατάξεις, ὑπονοῦσαι ὅτι τὰ κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου εἶδη παραμένον καθηγιασμένα καὶ μετὰ τὴν χρῆσιν, ἐξηλείφθησαν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς προκαταλήψεως, ὅτι τίποτε ἐκ τῆς φύσεώς των δὲν μεταβάλλεται καὶ ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι παρὼν εἰς τὰ εἶδη ταῦτα, ἀλλ' ἐν ταῖς διανοίαις τῶν πιστῶν ⁴. Ἐξηλείφθη σχεδὸν ἡ ἐπίκλησις καὶ ἡ εὐλογία τῶν δώρων διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ· ἀπερρίφθησαν αἱ ὑπὲρ τῶν τεθνεῶτων εὐχαί· ἀπεσιωπήθη ἡ μνεῖα τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων, καὶ εἰς τὰς τελετάς τῶν λοιπῶν μυστηρίων ἐπηρεχθήσαν οὐχὶ ὀλιγώτερον οὐσιώδεις μεταβολαί.

Οὕτω προήλθεν Εὐχολόγιον, τοῦ ὁποῦ ο ἰ χαρακτήρ ὑπῆρξε προτεσταντικώτερος τοῦ πρώτου καὶ αἱ εἰσαχθεῖσαι εἰς αὐτὸ μεταβολαὶ ἦσαν ριζοσπαστικώτεροι μετ' ἀποκλίσεως προδήλως καλβινικῆς. Τὸ Εὐχολόγιον τοῦτο μετὰ τινων μεταβολῶν οὐχὶ οὐσιωδῶν ἐπανεἰσαχθὲν εἰς χρῆσιν ἐπὶ τῆς Ἑλισάβετ Ἰσχυσε μέχρι τοῦ 1662, ὅτε ἡ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Καρόλου Β' συσταθεῖσα ἐπιτροπὴ ἀνεθεώρησεν αὐτὸ μετὰ τοῦ χειροτονικοῦ. Τὸ ἐκ τῆς ἀναθεώρησης ταύτης προσελθὸν εὐχολόγιον, ὅπερ ἴσχυσε μέχρι ἐσχάτων, προσεγγίζον πολὺ πρὸς τὸ πρῶτον Εὐχολόγιον τοῦ 1549, ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τοῦ αἰοιδίμου Θουατέρων Γερμανοῦ ὡς «καθολικίζον π ρ ο τ ε σ τ α ν τ ι κ ὸ ν εὐχολόγιον ὀρθότερον» παρὰ ὡς «προτεσταντίζον καθολικὸν εὐχολόγιον» ⁵. Παρὰ τὸν καθαρῶς ὅμως προτεσταντικὸν του χαρακτήρα δὲν ὁμοιάζει ἐν π ἄ σ ι πρὸς τὰ Βιβλία Προσευχῆς τῶν Λουθηρανικῶν καὶ Καλβινικῶν ἐκκλησιῶν ⁶.

Κατὰ τὴν τελευταίαν τέλος ἀναθεώρησιν τοῦ Ἀγγλικανικοῦ Εὐχολογίου, τὴν μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ Κοινοβουλίου δοθεῖσαν ἄδειαν καὶ μετὰ τὸ ἔτος 1929 γενομένην, ἡ διάταξις τῶν μερῶν τῆς καθ' αὐτὸ λειτουργίας κατέστη παραπλησία πρὸς τὴν ἀρχαιότεν τηρηθεῖσαν ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς λειτουργίαις. Περισσώτερον δ' ἐμφανῆς κατέστη ἡ ἐκ τῶν Νεστοριανικῶν λειτουργιῶν ἐπίδρασις ἐν τῇ ἐν ἔτει 1933 κατ' ἔγκρισιν τῶν ἐκεῖ συνόδων θεθείση ἐν πράξει διὰ τὰς Ἀγγλικανικὰς Ἐκκλησίας Ἰνδιῶν, Βούρμας καὶ Κεϋλάνης λειτουργία. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ λειτουργίᾳ ο ὕ σ ι ὡ δ η ς τροποποιήσις τῆς ὑπὲρ τῶν τεθνεῶτων ἱεσίας ἔχουσα οὕτως: «Συνιστῶμεν εἰς τὴν εὐμενῆ φύλαξίν σου, Κύριε, ὅλους τοὺς ἐν πίστει καὶ φόβῳ εἰς σὲ ἀπελθόντας ἐκ τῆς ζωῆς ταύτης, ἱκετεῖοντες σε ὅ π ω ς χ ο ρ ῆ γ ῆ σ η ς εἰ ς αὐ τ ο ὺ ς αἰ ὠ ν ι ο ν φ ὶ ς καὶ εἰ ρ ῆ ν η ν» ⁷.

Αὐτὸ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς εἶναι τὸ Βιβλίον κοινῆς προσευχῆς ἢ Εὐχολόγιον τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζεται ὡς ἀπὸ ἐπίσημον βιβλίον τῆς λατρείας καὶ διδασκαλίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγγλίας» ⁸ καὶ περὶ τοῦ ὁποῦ καὶ ὁ Σεβασμιώτατος Θουατέρων παρετήρησεν ἐν τῇ Εἰσηγήσει του ⁹, ὅτι «ὡς ἐτόνισαν οἱ Ἀγγλοὶ ἀντιπρόσωποι εἰς διαφόρους ἐπαφὰς μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων τὰ 39 ἄρθρα», περὶ ὧν εἵπομεν ἀνωτέρω, «δὲν ἀναγνωρίζονται ὡς ἰσόκυρα πρὸς τὴν αὐθεντίαν τοῦ βιβλίου τῶν κοινῶν προσευχῶν» ἢ τοῦ Εὐχολογίου. Εἶναι ἐν τούτοις περιεργον καὶ κινεῖ ὄντως τὴν

5. Ἡ νέα ἀναθεώρησις τοῦ Ἀγγλικοῦ Εὐχολογίου. Ὀρθοδοξίας τεύχος 14 σελ. 82.

6. Πρβλ. Evelyn Underhill, Worship (London 1943) σελ. 315 κατ' ἐξῆς.

7. Π. Τρεμπέλα, Ἱστορία τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐν τῇ Ἀγγλικ. Ἐκκλησίᾳ, Θεσσαλονίκη 1956 σελ. 117—118 καὶ Λειτουργικοὶ τύποι τῆς Δύσεως καὶ Διαμαρτυρομένων agenda, Ἀθήναι 1966. Πρβλ. καὶ τὰς ἐν ἔτει 1939 ἐκδοθείσας ὑπὸ τοῦ J. Arnold Anglican Liturgies.

8. Bell—Κωνσταντινίδου ἔνθ' ἄν. σελ. 62.

9. Ἐν σελίδι 15.

1. Gr. Dix, The Shape of the Liturgy σελ. 657—658.

2. Θουατέρων Γερμανοῦ, Ἡ νέα ἀναθεώρησις τοῦ Ἀγγλ. Εὐχολογίου. Ὀρθοδοξίας τεύχος 13, σελ. 17.

3. Ἐνθ' ἄν. σελ. 659.

4. Παρὰ Messenger ἔνθ' ἄν. τόμ. I σελ. 512.

ἀπορίαν, ὅτι αὐτὸς ὁ ἐπίσκοπος Chichester Bell εὐρίσκεται ἠναγκασμένος νὰ ὁμολογήσῃ συγχρόνως, ὅτι «βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ ἐπίσημον ἐγχειρίδιον τῆς δημοσίας λατρείας Ἐκκλησίας τόσον πολυπλεύρου, ὡς εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας, δὲν εἶναι δυνατὸν πᾶσα αὐτοῦ ἀκολουθία καὶ πᾶσα φράσις νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μερίδων. Πολλὰκις ἐπεκρίθη ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων ἑλῶν τῶν σχολῶν τῶν καταφευγόντων εἰς τὰ ἄκρα πλὴν ἐν τῷ συνόλῳ γίνεταί ἀποδεκτὸν ὑφ' ἑλῶν»¹⁰.

* *

10) Γενικαὶ παρατηρήσεις. Ἐξετάθην ἴσως ὑπὲρ τὸ δέον ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὰς ἀναθεωρήσεις τοῦ Εὐχολογίου, θὰ δικαιολογηθῶμεν ἄρα ἐκ τῶν παρατηρήσεων, τὰς ὁποίας πρόκειται νὰ ἐπαγάγωμεν καὶ πρὸς πλήρη κατανόησιν τῶν ὁποίων θὰ ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆ.

(1α) Ὅπως τὰ 39 ἄρθρα, οὕτω καὶ τὸ Βιβλίον τῶν κοινῶν προσευχῶν ἢ τὸ Εὐχολόγιον δὲν παρέμεινε λοιπὸν ἀνώτερον πάσης ἐπικρίσεως οὐδὲ τὸ κύρος αὐτοῦ ἀπρόσβλητον ἔλαβε. Δὲν τὸ ἀποδεικνύουν μόνον αἱ ἐπανειλημμέναι ἀναθεωρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη, ἀλλὰ καὶ ὁμολογίαί ρηταὶ ὡς ἡ ἀνωτέρω παραθεθεῖσα τοῦ Bell. Αἱ ἐπικρίσεις δὲ αἱ ζωηρότεραι κατὰ τῶν 39 ἄρθρων, αἱ ἦττον ἴσως ἐμφαιτικαὶ κατὰ τοῦ Εὐχολογίου συντελοῦν ἀδιαμφισβητήτως εἰς τὸ νὰ κλονίζουσι τὸ κύρος τῶν κειμένων τούτων, ὡς συμβολικῶν βιβλίων τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ Εὐχολόγιον εἶναι κυρίως βιβλίον λατρείας καὶ οὐχὶ βιβλίον συντεταγμένον ἰδιδικῶς πρὸς ἔκθεσιν συστηματικῆν δογματικῆς διδασκαλίας, ἥτις μόνον ἐμμέσως δύναται νὰ συναχθῇ ἐξ αὐτοῦ, ἀναπηδᾷ σοβαρῶς ἡ σκέψις, μήπως λοιπὸν ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία στερεεῖται συμβολικοῦ βιβλίου, διερμηγνύοντος αὐθεντικῶς, σαφῶς καὶ ἀδιαμφισβητήτως τὴν ὁμολογίαν αὐτῆς, τὴν διακρίνουσαν αὐτὴν τῆς τε Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν Διαμαρτυρομένων; Καὶ πράγματι εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι καὶ ἡ Εἰδικὴ μόνιμος Ἐπιτροπὴ ἢ ὑπὸ Κωνσταντίνου Ε' ἐν ἔτει 1899 διορισθεῖσα ἐν Κων/λει, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπῆρχεν ἀνάγκη σαφοῦς ἐκθέσεως τῆς πίστεως τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας¹¹. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀείμνηστος Κ. Δουβουινιώτης περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς περὶ ἰερωσύνης καὶ τῶν μυστηρίων καθόλου διδασκαλίας τῆς Ἀγγλ. Ἐκκλησίας καὶ τῆς συμφωνίας αὐτῆς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀνατολικῆς γράφων ἀπεφαίνετο, ὅτι ἀσάφεια καὶ ἀσάφεια χαρακτηρίζει τὴν διδασκαλίαν αὐτῆν¹². Καὶ ἐν ἔτει πάλιν 1948 εἰς τὸ ἐν

Μόσχα συνέδριον τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ζητηθῇ αὐθεντικὴ πρᾶξις τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας προερχομένη ὑπὸ συνόδου τινὸς ἢ συνεδρίου τοῦ κλήρου τῆς Ἀγγλ. Ὁμολογίας καὶ κυρουμένης εἶτα ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀγγλ. Ἐκκλησίας, ἐκθέτουσα τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς¹³.

(2α) Μετὰ τὴν Διάσκεψιν τοῦ Βελιγραδίου ἐξ ἑτέρου ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Θυατείρων κύριος Ἀθηναγόρας διερχόμενος ἐξ Ἀθηνῶν εἰς συνέντευξίν του πρὸς τὸν ἡμερήσιον τύπον κατηγόρησε τοὺς μετασχόντας ταύτης θεολόγους τῆς πρωτεύουσας τῆς Ἑλλάδος, διότι κατὰ τὰς ἐκεῖ συζητήσεις ἐβασίσθησαν ἐπὶ ἐκθέσεων γενομένων πρὸ 50ετίας. Ἐπεξηγῶν δὲ καὶ ἐν ἐπιστολῇ του, τὴν ὁποίαν εὐηρεστήθη νὰ ἀποστείλῃ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ 17 Ὀκτωβρίου 1966 ἐκ Λονδίνου προσέθεσεν, ὅτι ἡ καθυστέρησις ἡμῶν αὐτῆ ἐγένετο, ἀενῶ ἢ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἀγωνιζομένη νὰ ἀποκαταστήσῃ ἑαυτὴν ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Καθολικῆς Παραδόσεως διηνεκῶς προχωρεῖ. Οὕτω μόλις πρὸ ἑβδομάδος ἀποκατέστησεν ἐν τῷ Εὐχολογίῳ τῆς τὰς ὑπὲρ τῶν Νεκρῶν δεήσεις ἀγωνισθεῖσα διὰ τῆς Ἱεραρχίας αὐτῆς ἐναντι νομικῶν πολιτικῶν καλυμάτων. Ἐπὶ πλέον ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία δὲν περιχλειεταί μόνον εἰς τὰς Ἀρχιεπισκοπὰς Καντουαρίας καὶ Ὑόρκης, αἵτινες ἔχουσι κρατικὸν σὺνδεσμον. Αἱ ἄλλαι ἀνὰ τὸν κόσμον Αὐτοκεφάλαι Ἀγγλικανικαὶ Ἐκκλησίαι οὐσα ἐλεύθεραι κρατικῶς ἔχουν ἀπὸ πολλοῦ ἐπιτύχει βηματισμὸν σταθερώτερον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Καθολικῆς Παραδόσεως.

Ἐκπληττόμεθα ἀληθῶς καὶ μὲ τοὺς ἐν τῇ συνεντεύξει ἰσχυρισμοὺς καὶ μὲ τὰς ὡς ἄνω ἐξηγήσεις τοῦ ἀγίου Θυατείρων. Τοῦ ὑπενθυμιζομένου δὲ, ὅτι ἡ ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ Διασκέψει Εἰσηγήσις μας συνετάχθη ἐσπευσμένως ἐντὸς ἐνὸς ἀπογεύματος εἰς ἀπάντησιν πρὸς τὴν ἰδικὴν του Εἰσηγήσιν. Συνεπῶς ἦτο Εἰσηγήσις ad hoc. Καὶ τοσοῦτω μάλλον, ὅσῳ εἰς αὐτὴν ἀνεφέρθημεν καὶ εἰς γεγονότα πρόσφατα καὶ διὰ τὴν τὴν ἔκθεσιν τῆς περὶ Συνδιαλλαγῆς Ἀγγλικανῶν καὶ Μεθοδιστῶν Ἐπιτροπῆς, τὴν δημοσιευθεῖσαν κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1963. Ἐπὶ πλέον τοῦ ὑπερθυμιζομένου, ὅτι ἡ καταθεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Σλῆβεν Νικοδήμου Ἐκθεσις τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας τμήματα ἀνεγνωσθησαν καὶ κατὰ συνεδρίαν τινὰ τῆς Διασκέψεως ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ὑπῆρξε συντεταγμένη εἰς γλῶσσαν ἐξῆχος συντηρητικὴν καὶ αὐστηράν, ὁποῖαν δὲν ἐχρησιμοποίησαμεν ἡμεῖς. Εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα εἶχον συνταχθῆ καὶ αἱ δύο Εἰσηγήσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Μόσχας. Γενικῶς δὲ αἱ γραμμαῖ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκινήθη ἡ πλειοψηφία τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Διασκέψεως ἦτο συντηρητικὴ. Καὶ ἐπὶ πλέον εἰς τὴν τετραμελῆ Ἐπιτροπὴν, ἥτις συνέταξε τὸ τελικὸν πόρισμα καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς Διασκέψεως, διὰ τοῦς Ἀγγλικανοὺς μετεῖχεν ἐκ τῶν Ἀθηναίων θεολόγων μόνον ὁ κ. Κονιδάρης, ἐνῶ δύο ἄλλα μέλη αὐτῆς, οἱ μητροπολίται Θυατείρων καὶ Μολδαβίας, ἦσαν οἱ φι-

10. Bell—Κωνσταντινίδου σελ. 63.

11. Β. Σταυρίδου, Ὁρθοδοξία καὶ Ἀγγλικανισμὸς σελ. 23.

12. Αὐτόθ. σελ. 29.

13. Αὐτόθ. σελ. 71.

Ο ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ 1100ΕΤΗΡΙΔΟΣ ΤΟΥ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΙΟΥ

B'

Τῇ πρωΐα τῆς Δευτέρας, 24ης Ὀκτωβρίου, ἐγένετο παρουσίασις καὶ χαιρετισμὸς τῶν προσκεκλημένων ἐν τῇ αἰθούσῃ διαλέξεων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ὡς καὶ διανομὴ τῶν πρὸς τιμὴν τῶν Ἀγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἀναμνηστικῶν μεταλλεῖων καὶ τοῦ ἑορτίου ἐπιστημονικοῦ τόμου.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κ. Παντελεήμων ἀπερύθυνε τὴν ἐξῆς χαιρετιστήριον προσφώνησιν πρὸς τοὺς ἑορταστάς:

«Χαιρετίζομεν ὑμᾶς μετὰ πολλῆς τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης καὶ εὐχαριστοῦμεν θερμῶς ὅτι, προφρονῶς ἀποδεξάμενοι τὴν πρόσκλησιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης, ἐσπεύσατε εἰς ἐγκάρδιον συμμετοχὴν τῶν πρὸς τιμὴν Ἀγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἀγομένων ἑορτῶν.

Ἀρξάμενοι, σὺν Θεῷ, τοῦ ἑορτασμοῦ, χθὲς καὶ προχθὲς, δι' ἱερῶν τελετῶν καὶ τῆς προσφορᾶς τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, ἐρχόμεθα σήμερον, ὅπως καὶ διὰ τοῦ ἐν τῷ προγράμματι τῶν ἑορτῶν περιλαμβανομένου Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου τιμήσωμεν τὰς μεγάλας καὶ ἱερὰς μορφὰς τῶν ἑορταζομένων ἁγίων ἀνδρῶν

λελευθρότερον πάντων ἀντιπροσώπων ἐκδηλωθέντες ἐν τῇ Διασκέψει.

Ἄλλ' ὁ Σεβασμιώτατος Θυατείρων Ἰσως θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ὡς κομίζων γλαυκὰ εἰς Ἀθήνας! Τὸν παραπέμπομεν ἀκριβῶς εἰς τὰ ἐν ὑποσημείωσει 7 τοῦ παρόντος ἀναφερόμενα καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1956 καὶ 1966 δημοσιευθέντα συγγράμματά μας, διὰ νὰ βεβαιωθῇ, ὅτι ἡ ἐν τῷ Ἀγγλικανικῷ Εὐχολογίῳ ἀποκατάστασις τῶν ὑπὲρ τῶν Νεκρῶν δεήσεων, τὴν ὁποίαν ἡ Σεβασμιότης του ἐγνώρισεν ὡς πρὸ ἐβδομάδος γενομένην (!), εἶναι εἰς ἡμᾶς τοὺς καθυστερημένους πρὸ πολλῶν ἐτῶν γνωστὴ, καὶ ἂν θέλῃ νὰ μᾶς πιστεύσῃ, ἐδιδάχθη καὶ ἀπὸ τῆς ἑδρας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς πρὶν ἢ ἀποχωρήσωμεν τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας τῷ 1957. Εἰς τὰς σελίδας τῶν συγγραφῶν μας ἐκείνων θὰ ἴδῃ ὁ ἅγιος Θυατείρων, ὅτι αἰ λειτουργικαὶ ἀποκαταστάσεις ἐγένοντο μὲ ἀβηματισμὸν σταθερώτερον» κατὰ τὴν φράσιν του, εἰς τὰς Ἀγγλικανικὰς Ἐκκλησίας Ἰνδιῶν, Βούρμας καὶ Κεϋλάνης, ἀλλ' ἐκεῖ, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ ἐν τῇ ἱερῶσύνῃ ἠθετήθη κατὰ τρόπον ὀρθοδόξως ἀνεπίτρεπτον.

Τέλος ἀφοῦ ὁ ἅγιος Θυατείρων ἠμιλεῖ περὶ τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον Αὐτοκεφάλων Ἀγγλικανικῶν Ἐκκλησιῶν, τοῦ ὑπενθυμιζομένου, ὅτι ἐπίσκοπος εἰς τὴν Καλιφορνίαν ὑπῆρξε μέχρι προχθὲς ὁ James A. Pike, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ δόγμα τῆς ἁγίας Τριάδος, νὰ σταματήσῃ νὰ ἀπονέμῃ εἰδικὰς ἐνεργείας εἰς τὰ τρία πρόσωπα, διότι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος δὲν ἀγαπᾷ τόσο ὑψηλὰς μεταφυσικὰς πτήσεις¹⁴.

Καὶ τὸ πρὸς φασαγον αὐτὸ γεγονός τὸ ἀπεσιώπησεν ὁ ἅγιος Θυατείρων ἀπὸ τὴν Ἐκθεσίν του, ὅπως ἀπεσιώπησε καὶ τὰ τοῦ Ἀγγλικανοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Woolwich Robinson, τὸ ὁποῖον τοῦ ὑπενεθύμισεν ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Μόσχας Ἀρχιεπίσκοπος Βρυξελλῶν Βασίλειος. Δὲν εἶναι δὲ ἀδιάφορα τὰ γεγονότα αὐτά, ἀφοῦ πρόκειται περὶ ἐπισκόπων ἐν ἐνεργείᾳ, κοινωνούντων εἰς τὸ αὐτὸ θυσιαστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς θὰ ἴδωμεν μετ' ὀλίγον, διὰ νέων ἀποσιωπήσεων ἐπεζήτησεν ἐπιμόνως ὁ ἅγιος Θυατείρων νὰ καταστήσῃ συγκοινωνὸν καὶ τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Ποῖος ἄλλος περισσότερο ἀπὸ τὸν ἐκπροσωποῦντα τὸ κέντρον τῆς Ὀρθοδοξίας εἶχεν ὑποχρέωσιν νὰ διαφωτίσῃ τὴν Διάσκεψιν, πληροφορῶν αὐτὴν καὶ περὶ τῶν περιπτώσεων τούτων καὶ μὴ παρέχων διὰ τῆς ἀποσιωπήσεώς του ταύτης τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Μόσχας νὰ προηγηθῇ αὐτὸς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν καθήκοντος, ἥτις ἀνῆκεν εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου; Καὶ κατηγοροῦνται ἔπειτα ὡς καθυστερημένοι οἱ ἐν Ἀθήναις καθηγηταί! Καὶ τόσο ἰσχυρὸν γρήγορα ἐλησμονήθη ἡ ἐπιδειχθεῖσα ἐν τῇ Διασκέψει φιλότιμος ἀφοσίωσις των πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ οἱ ἀγῶνές των πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐν αὐτῇ μονίμου Προεδρείας εἰς τὸν Ἀντιπρόσωπον Αὐτοῦ, τὸν Σεβασμιώτατον δηλαδὴ Μητροπολίτην Θυατείρων κύριον Ἀθηναγόραν;

(Συνεχίζεται)

ΠΑΝ. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

14. Περιοδικὸν Ἀκτίνες Μαΐου 1966 σελ. 189.

σεις, εἰς μαρτυρίαν καλήν τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως καὶ τῆς κοινωνίας τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῇ Κεφαλῇ τῆς Ἐκκλησίας. Θερωῶς δὲ καὶ συλλήβδην εὐχαριστοῦντες πάντας τοὺς ἄλλους ἀγνητοὺς συνοροστατάς, ταπεινῶς εὐχόμεθα πᾶσιν εὐάρεστον καὶ καλήν τὴν διαμονὴν αὐτῶν ἐν τῇ γενετείρᾳ πόλει τῶν Ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἐν εὐλογίαις δὲ καὶ χαρᾷ Κυρίου τὴν εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπάνοδον».

Τὰ διανεμηθέντα μετάλλια φέρουν τὴν ἐπιγραφὴν :

«Ἀξιόους τοῦ ἑλληνικοῦ γένους υἱὸς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον ἐπὶ τῇ συμπληρώσει ἑνδεκά αἰῶνων ἡ γενετείρα Ἐκκλησία Θεσσαλονίκης, Παντελεήμονος ἀρχιερατεύοντος, ἀγαλλομένη τιμᾷ — α.π.ξς».

Τὸ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἐκδοθὲν πρῶτον μέρος τοῦ ἑορτίου τόμου ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν «Κυρίλλω καὶ Μεθοδίω τόμος ἑορτίας ἐπὶ τῇ χιλιοστῇ καὶ ἑκατοστῇ ἑτηρίδι· μέρος πρῶτον· ἐπιμελεῖα Ἰωάννου Ε. Ἀναστασίου». Ἐν τῷ πρῶτῳ τούτῳ μέρει τοῦ ἑορτίου τόμου περιλαμβάνονται αἱ ἐξῆς μελέται :

1) Παναγιώτου Κ. Χρήστου, Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, «Ἐπιδιώξεις τῆς ἀποστολῆς Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην».

2) Ἰωάννου Ε. Ἀναστασίου, Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, «Ἡ κατάσταση τῆς παιδείας εἰς τὸ Βυζάντιον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Θ' αἰῶνος».

3) Βασιλείου Ν. Τατάκη, Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, «Φῶτιος, ὁ μέγας ἀνθρωπιστής».

4) Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Τακτικοῦ Καθηγητοῦ καὶ Κοσμητοροῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, «Τὸ ἔργον τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου· ἐξ ἐπάψεως λειτουργικῆς».

5) Ἰωάννου Καραγιαννοπούλου, Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, «Τὸ ἱστορικὸν πλαίσιον τοῦ ἔργου τῶν ἀποστόλων τῶν Σλάβων».

6) Antonin Dostál, Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πράγας, «La tradition Cyrillo—methodienne en Moravie».

7) Djordje Radojicic, Καθηγητοῦ τοῦ ἐν Novi Sad Πανεπιστημίου, «Traditions Cyrillo—methodiennes chez les Serbes».

8) Pierre P Huillier, Ἀρχιμανδρίτου, «Les relations bulgare—byzantines aux IXe—Xe siècles et leurs incidences ecclésiastiques».

9) Γεωργίου Ταξ. Κόλια, Τακτικοῦ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, «Ἦσκησεν ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Α' ἐξελληνιστικὴν πολιτικὴν ἐναντι τῶν Σλάβων».

10) Feriz Berki, Πρωθιερέως τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐν Βουδαπέστη, «Δύο ἐπεισόδια τοῦ βίου τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου σχετιζόμενα μὲ τὴν προϊστορίαν τῶν Οὐγγρων».

11) Κωνσταντίνου Γ. Μπόνη, Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, «Οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, οἱ τῶν Σλάβων ἀπόστολοι, καὶ ἡ Βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης—Συμβολὴ πρὸς διαλεύκανσιν τοῦ προβλήματος τοῦ οἴκου τῶν ἁγίων καὶ ἐρμηγείαν ὠρισμένων ψηφιδωτῶν καὶ ἐπιγραφῶν τοῦ ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Μέρος πρῶτον».

12) Marin Tadin, «La glagolite («glagoljica») en Istrie, Croatie et Dalmatie depuis ses débuts jusqu' à son approbation, limitée et bien définie, par Saint—Siège (1248 et 1252)».

13) Δημοκράτιας Hemmerdinge—Ἡλιάδου, «La représentation iconographique de Cyrille et Méthode».

Κατὰ τὴν παρουσίαν καὶ τὸν χαιρετισμὸν τῶν προσκεκλημένων οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ξένων ἐκκλησιῶν καὶ τῶν διαφόρων πνευματικῶν ἰδρυμάτων ἀπήρθησαν διὰ προσφωνήσεων ἐθιμοτυπικῶς χαιρετισμούς. (Τινὲς ἐκ τῶν προσφωνήσεων τούτων θά δημοσιευθοῦν εἰς τὸ ἐπόμενον φύλλον τῆς Ἐκκλησίας»).

Τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας, συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα, ἐν τῇ αἴθουσῃ διαλέξεων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὀργανώθη ἐπιστημονικὸν συμπόσιον μὲ ὁμιλητὰς τοὺς καθηγητὰς Ἰ. Ἀναστασίου καὶ Josef Vasica. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν ὁμιλήσεν ἐπὶ τοῦ θέματος «Ἡ ἀποστολὴ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς τὴν χώραν τῶν Χαζάρων». Ὁ δεῦτερος, καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Πράγας, ὁμιλήσεν ἐπὶ τοῦ θέματος «L'oeuvre juridique des Saints Constantin—Cyrille et Méthode».

Τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἀντήχησε τὸ δράμα τοῦ συνθέτου Νίκου Ἀστρενίδη «Κύριλλος καὶ Μεθόδιος», εἰς κείμενον τοῦ μουσικοκριτικοῦ Μιχαὴλ Τσιτσιλῆ. Τῆς ἐκτελέσεως τοῦ δράματος, ὅπερ ἐνεποίησεν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς πνευματικούς κύκλους καὶ τοὺς ξένους κληρικούς, μετέσχον ἡ Μικτὴ χορωδία Δήμου Θεσσαλονίκης, ἡ Φιλαρμονικὴ Δήμου Θεσσαλονίκης, κλιμάκιον ἐγχόρδων τῆς Συμφωνικῆς Ὀρχήστρας Βορείου Ἑλλάδος καὶ οἱ καλλιτέχναι Φῶνη Μπαμπούρη (ψήφωμος), Νίνα Κοσκεριάδου — Χρυσοστόμου (μεσόφωνος), Περικλῆς Τаланτόπουλος (τενόρος) καὶ Δημήτρης Χασαπίδης (βαρύτονος). Τὴν μουσικὴν διεύθυνσιν εἶχεν ὁ συνθέτης Νίκος Ἀστρενίδης, διεθυντὴς δὲ τῆς χορωδίας ἦτο ὁ Θεόδοτος Μιμίκος. Ἀξιολογώτατον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ δράματος, διὰ τοῦ ὁποῦ διεκρηγύθη:

«Οἱ Σλάβοι γίναν χριστιανοὶ ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, καὶ τὴν Ἐδρώπη φώτισε ἡ Θεσσαλονίκη· τὸν θεῖο λόγο δίδαξαν τὰ δύο παιδιὰ της. Πανένδοξης Θεσσαλονίκης μέγα κλέος, ὅτι σὲ διάλεξεν Ἐσένα ἡ Θεῖα Πρόνοια, στὸν οὐρανὸ τῆ φήμη σου ψηλὰ νὰ φτάσῃ. Ἄσβεστη μένει ἡ μνήμη τῶν ἱσαποστόλων, Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἀπ' τὴν Θεσσαλονίκη».

Τὴν πρωτὰν τῆς Τρίτης, 25ης Ὀκτωβρίου, καὶ περὶ ὥραν 11.00—12.30 ἐγένετο μετὰ βυζαντινῆς μεγαλοπρεπείας ἡ λιτανεὶα τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ πολιούχου τῆς Θεσσαλονίκης ἁγίου Δημητρίου. Τῆς λιτανείας, τὴν ὁποῖαν παρηκολούθησαν χιλιάδες λαοῦ, μετέσχον πάντες οἱ προσκεκλημένοι. Ἡ ὅλη πομπὴ ἐλαμπρύνθη διὰ τῆς παρουσίας τοῦ πλήθους τῶν Ἑλλήνων καὶ ξένων ἀρχιερέων, οἵτινες ἔφερον τὰ χρυσοποίκιλτα ἱμφιά των. Τῆς λιτανείας μετέσχον ἐκτὸς τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ. Παντελεήμονος οἱ Σεβ. Μητροπολῖται Βεροίας κ. Καλλίνικος καὶ Μαρωνίας κ. Τιμόθεος ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Λαοδικείας κ. Ἰγνάτιος ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Κιέβου κ. Φιλάρετος, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Ρωσίας, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ζίτσης κ. Βασίλειος καὶ ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Ἐρζεγοβίνης κ. Βλαδισλαῦος, ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ Πατριαρχείου τῆς Σερβίας, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Τυρνόβου κ. Στέφανος καὶ ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Μακαριουπόλεως κ. Νικόλαος, ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ Πατριαρχείου τῆς Βουλγαρίας, ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος κ. Γεώργιος, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Βαρσοβίας κ. Στέφανος, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Πολωνίας, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Πράγας κ. Δωρόθεος, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Τσεχοσλοβακίας, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κρήτης κ. Εὐγένιος, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, οἱ Σεβ. Μητροπολῖται Ἐδέσσης καὶ Πέλλης κ. Διονύσιος, Δημητριάδος κ. Δαμασκηνός, Σερβίων καὶ Κοζάνης κ. Διονύσιος, Ἐλασσῶνος κ. Ἰάκωβος, Σερρών καὶ Νιγρίτης κ. Κωνσταντῖνος, Κορινθίας κ. Παντελεήμων, Λαρίσης καὶ Πλαταμῶνος κ. Ἰάκωβος, Κασσανδρείας κ. Συνέσιος, Πάρου καὶ Νάξου κ. Ἐπιφάνιος, Ἱερισσοῦ, Ἀγ. Ὄρους καὶ Ἀρδαμερίου κ. Παῦλος, Λήμνου κ. Παντελεήμων, Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας κ. Θεόκλητος, Γυθείου καὶ Οἰτύλου κ. Σωτήριος, Δράμας κ. Διονύσιος, Πολυανῆς καὶ Κυλικίου κ. Χαρίταν, Ζιγνῶν καὶ Νευροκοπίου κ. Νικόδημος καὶ ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Τάλαντιου κ. Στέφανος.

Τὴν πρωτὰν καὶ τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας συνελίσθη ἐν τῇ αἰθρῇ τῶν διαλέξεων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως τὸ ἐπιστημονικὸν συμπόσιον με ὁμιλητὰς τοὺς καθηγητὰς Damian Bogdan καὶ Ἰωάννην Καραγιαννόπουλον. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βουκουρεστίου, ὁμίλησεν ἐπὶ τοῦ θέματος «L' oeuvre des Cyrille et Methode

et les Roumains». Ὁ δεύτερος ὁμίλησεν ἐπὶ τοῦ θέματος «Τὸ ἱστορικὸν πλαίσιον τοῦ ἔργου τῶν ἀποστόλων τῶν Σλάβων».

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀφίχθη εἰς Θεσσαλονικὴν ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὅστις συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς Α.Β.Υ. τῆς Περιγυκίσεως Εἰρήνης, κατηρθύθη εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν Μέγαρον, ἐνθα προέβη εἰς τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς ἀφιερωτηρίου πλακῶς τῶν Μεγάλων Ἐδεργετῶν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κ. Παντελεήμων προσεφώνησε τὸν Βασιλέα διὰ τῶν ἐξῆς :

«Μεγαλειότατε,

Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Θεσσαλονίκης ὑποδέχεται μετὰ χαρᾶς μεγάλης τὴν Ὑμετέραν Θεοτίμητον Μεγαλειότητα καὶ εἶναι ἰδιαιτέρως εὐτυχῆς, ὅτι ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν λαμπρῶν πρὸς τιμὴν τῶν Μεγάλων Θεσσαλονικέων Ἱεραποστόλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἑορτῶν, ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης τιμᾷ διὰ τῆς παρουσίας Αὐτῆς τὴν ἐν τῷ νέῳ Μητροπολιτικῷ Μεγάρῳ ἐορτίον συγκέντρωσιν καὶ εὐδοκεῖ νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν πλάκα τῶν Μεγάλων Ἐδεργετῶν, ὅσοι, διὰ τῶν πολυτίμων αὐτῶν συνδρομῶν, συνέβαλον εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ νέου τούτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης Οἴκου. Ἦτο πολὺ φυσικόν, εἰς τὰς σκληρὰς προσπάθειάς μου ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Οἴκου τούτου, νὰ μὴ ἀπουσιάσῃ, ἀλλὰ νὰ σπεύσῃ πρῶτη εἰς τὴν οικονομικὴν ἐνίσχυσιν, διὰ τῆς Βασιλικῆς Προνοίας, ἡ εὐσεβεστάτη Μητέρα Σας, Βασίλισσα Φρειδερίκη. Διὰ ποσοῦ πεντακοσίων χιλιάδων δραχμῶν κατέστησε δυνατὴν τὴν εἰς τὸν Οἶκον τούτον ἰδρῶσιν τοῦ Κέντρου Νεότητος με τὴν Μεγάλην Αἴθουσαν Διαλέξεων, τὴν Βιβλιοθήκην καὶ τὸ Ἀναγνωστήριον, διὰ φοιτητᾶς καὶ πάντα φιλομαθῆς, τοὺς εἰδικῶς διὰ τὰ ραδιοφωνικὰ Ἐργαστήρια Ἐκπομπῶν χόρους καὶ τὸν εἰς τὸν ὅπισθεν τοῦ Μεγάρου περίβολον δημιουργηθέντα στίβον ἀθλοπαιδιῶν, ὁ ὁποῖος, ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ, θὰ στεγασθῇ διὰ νὰ χρησιμοποιῆται καὶ ὡς παιδικὸν θέατρον. Βαθύτατα διὰ ταῦτα συγκεινημένος, ὑποβάλλω πρὸς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα τὴν παράκλησιν, ὅπως ἀποκαλύψῃ τὴν πλάκα, πληροφορήσῃ δέ, ἐξ ἰδίας πλέον ἀντιλήψεως, καὶ τὴν Αὐτῆς Μεγαλειότητα, τὴν Βασίλισσαν Μητέρα περὶ τοῦ συντελεσθέντος ἔργου, τὸ ὁποῖον, ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότης, με τὴν διακρίνουσαν αὐτὴν ἀγαθὴν διάθεσιν καὶ προθυμίαν, πολυτίμως ἐβοήθησεν».

Τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐτελέσθη πανηγυρικὸς ἑσπερινὸς ἐν τῷ Ἱ. Ναῶ τοῦ ἁγίου Δημητρίου χοροστατοῦντος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πάρου καὶ Νάξου κ. Ἐπιφανίου.

Τὴν πρωτὰν τῆς Τετάρτης, 26ης Ὀκτωβρίου, ἐτελέσθη πανηγυρικὴ θεῖα Λειτουργία ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Πολιούχου Ἁγίου Δημητρίου ἐν τῷ φερανύμῳ Ἱστορικῷ Ναῶ. Ἐν συνεχείᾳ ἐγένετο Δοξολογία ἐν τῷ αὐτῷ Ναῶ παρουσία τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Τὸ ἀπόγευμα ἐπραγματοποιήθη ἐν τῷ Πανεπι-

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ

Ε'

Α. Γενικά τελετουργικά υποχρεώσεις.

Σκόπιμον και απαραίτητον κρίνομεν να προσθέσωμεν ένταυθα όσα έν άλλη συναφεϊ εύκαιρίᾳ έξεθέσαμεν (Βλ. Β' 'Ιερατικόν Συνέδριον τών κληρικών τῆς 'Ι. 'Αρχιεπισκοπῆς 'Αθηνών (1961), σελ. 125 κ.έ.), άφορώντα εϊς τὰς θεμελιώδεις βασικὰς άρχὰς, αίτινες πρέπει νὰ κατευθύνωσι πάντα κληρικόν εϊς τὴν διεξαγωγὴν πάσης τελετουργίας.

Αϊ θεμελιώδεις δὲ βασικὰί άρχαί και ύποχρεώσεις τών τελετουργούντων εϊναι αϊ έπόμεναι:

1. Ἡ ἀ κ ρ ί β ε ι α πρέπει νὰ διέτη τόν λειτουργόν έν πᾶσι. 'Ακρίβεια όσον άφορᾷ εϊς τὴν ώραν ένάρξεως τών ιερών άκολουθιῶν, συμφώνως άλλωστε πρὸς τὸ ώρολόγιον πρόγραμμα τῆς οικείας Μητροπόλεως. 'Αλλά και άκρίβεια έν σχέσει πρὸς τὴν διάρκειαν και τὴν λήξιν τῆς ι. άκολουθίας. Δέν εϊναι όρθόν νὰ κυμαίνεται και νὰ μεταβάλλεται κατὰ τὸ δοκοῦν ἢ διάρκεια τών ι. άκολουθιῶν. Οὔτε επιτρέπεται νὰ έπαφίεται εϊς τὸν μουσικολογικόν οϊστρον τῆς ψαλμωδίας - διατι όχι και εϊς τὴν άμετροέπειαν πολλῶν σχοινοτενῶν κηρυγμάτων - ἢ ταλαιπώρησις τοῦ όρθοστατοῦντος κατὰ τὸ πλείστον εκκλησιάσματος. Διότι τοιουτοτρόπως φυγαδεύεται τοῦτο εκ τοῦ Ναοῦ. Εϊναι δὲ δικαία και εύλογος ἢ άπαίτησις τών πιστῶν νὰ γνωρίζωσι, με πλήρη έννοεΐται συνέπειαν, πότε άρχίζει και πότε τελειώνει ἢ οϊαδήποτε ιερουργία, ώστε αναλόγως νὰ κανονίζωσι τὴν προσέλευσίν των, αλλά και τὰς άλλας έργασίας των. Καταντᾷ δὲ φαῦλος κύκλος τὸ συνή-

στημίῳ ἢ καθιερωμένη τελετὴ τῆς εκφωνήσεως τοῦ Πανηγυρικοῦ τῆς ἡμέρας, εϊς ἣν τελετὴν παρέστησαν ὁ Βασιλεύς, ἢ Πριγκίπισσα Ειρήνη, ὁ πρωθυπουργός κ. Στεφανόπουλος, μέλη τοῦ ύπουργικοῦ συμβουλίου και οϊ προσκεκλημένοι εϊς τὰς έορτὰς τῶν άγιῶν Κυρίλλου και Μεθοδίου. 'Ομιλητῆς τῆς ἡμέρας ἦτο ὁ Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς αὐτοῦ κ. Παναγιώτης Χρήστου, ὅστις ώμίλησεν επί τοῦ θέματος: «Κύριλλος και Μεθόδιος, φωτισταί τῶν Σλάβων».

'Ο έορτασμός τῆς 1100ετηρίδος τοῦ ιεραποστολικοῦ έργου τῶν άγιῶν Κυρίλλου και Μεθοδίου ελῆξε διὰ τῆς δεξιώσεως τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Παν. Χρήστου έν τῇ αἰθούσῃ τῆς φοιτητικῆς έστίας. Καί τὴν δεξιῶσιν ταύτην έτίμησαν διὰ τῆς παρουσίας των ὁ Βασιλεύς και ἡ Πριγκίπισσα Ειρήνη.

Τὴν έπομένην (27ην 'Οκτωβρίου) ὁ Βασιλεύς έδεξιώθη έν τῷ Κυβερνείῳ πολλούς εκ τῶν εκπροσώπων τῶν ξένων 'Εκκλησιῶν, οἵτινες μετέσχον τῶν έορτῶν. 'Ωσαύτως, πολλοί εκ αὐτῶν μετέβησαν εϊς 'Αγιον 'Ορος πρὸς πραγματοποιήσιν προσκυνήματος εϊς τὴν κιβωτὸν αὐτὴν τῆς 'Ελληνικῆς 'Ορθοδοξίας. (Συνεχίζεται)

θως παρατηρούμενον νὰ άργοπορῆ ἢ διεξαγωγὴ τῆς ι. άκολουθίας, διότι βραδύνουν νὰ έλθουν οϊ πιστοί εϊς τὸν Ναόν, και οϊ πιστοί πάλιν νὰ επιβραδύνουν τὴν προσέλευσίν των, έφ' όσον γνωρίζουν ὅτι επιβραδύνεται ἢ άκολουθία. 'Η πείρα διδάσκει ὅτι δέν συμβαίνει τοῦτο εϊς όσους ναούς ύπάρχει ακρίβεια ένάρξεως και λήξεως τῶν ι. άκολουθιῶν.

'Αλλ' ἡ ύποχρέωσις τῆς ακρίβειας ύφίσταται περιαιτέρω εϊς αὐτὴν ταύτην τὴν διεξαγωγὴν τῆς άκολουθίας, ώστε νὰ εϊναι αὐτὴ σύμφωνος πρὸς τὰς θεθειμένας τυπικὰς διατάξεις τῆς 'Εκκλησίας, από τῶν ὁποίων δέν επιτρέπονται παρεκκλίσεις.

'Εν πρώτοις δέν συγχωρεΐται νὰ ύπάρχη άγνοια και άδαημοσύνη έν σχέσει πρὸς τὰς τυπικὰς διατάξεις τῆς τελείσεως πάσης ιεροπραξίας. Καί δέν συνιστᾷ εύσυννεΐδητον κληρικόν (και δὴ μεμορφωμένον) ἡ έλλειψις τελετουργικῆς συγκροτήσεως και καταρτίσεως.

'Ωσαύτως δέν επιτρέπονται αὐθαίρετοι πρωτοβουλιαί εϊς παραλείψεις και συντομεύσεις. 'Ο μόνος όρθός τρόπος συντομίας εϊναι ἡ έξοικονόμησις χρόνου διὰ τῆς λιτοτέρας ψαλμωδίας και τῶν ανεπιτηδεῦτων αίτήσεων και εκφωνήσεων. 'Υφίσταται βεβαίως έν τῇ πράξει και έτερος τρόπος συντομεύσεως τῶν άκολουθιῶν, οὐχι διὰ παραλείψεως, αλλά διὰ μυστικῆς αναγνώσεως ώρισμένων εύχῶν, κανόνων κλπ. Καί τοῦτο όμως, όσον τὸ δυνατόν, πρέπει νὰ άποφεύγηται. Μονολότι ώρισμένοι τοιαῦτα περιπτώσεις τείνουν νὰ γενικευθοῦν (ως π.χ. ἡ μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Θ. Λειτουργίας άμεσος εκφωνήσις τοῦ «ὅπως ὑπὸ τοῦ κράτους Σου...» ἢ έν τῷ "Ορθῷ ψαλμωδία τῶν Καταβασιῶν άνευ τοῦ Κανόνος, ἢ έν τῷ 'Εσπερινῷ ψαλμωδία τῶν έσπερινῶν τροπαριῶν άνευ πλήρους στιχολογίας τῶν ψαλμικῶν «Θοῦ, Κύριε» κλπ.) παρὰ ταῦτα, πρέπει νὰ συνομολογήσωμεν ὅτι ἡ ακρίβεια εϊναι πάντοτε προτιμητέα. Τόσον εϊς τὰς καθ' ἡμέραν άκολουθίας, όσον και εϊς τὴν τέλει τῶν μυστηρίων και ιεροτελεστιῶν έν γενεϊ, ἄς εϊμεθα, όσον τὸ δυνατόν περισσότερον, προσηλωμένοι εϊς τὴν παραδεδομένην τελετουργικὴν ακρίβειαν.

Εϊναι γνωστὴ μία φερομένη άπαίτησις τῆς συγχρόνου έποχῆς μας, περί συντομεύσεως τῶν ι. άκολουθιῶν. 'Η 'Εκκλησία, εϊς τὸ παρελθόν, επέδειξε κατανόησιν και συγκατάβασιν εϊς παρόμοια αίτήματα. Παράδειγμα, ἡ νεκρώσιμος άκολουθία, τῆς ὁποίας μικρόν τμήμα παρέλαβεν εκ τοῦ Εὐχολογίου και καθώρισε πρὸς χρῆσιν ἡ ύφισταμένη σήμεραν διάταξις τοῦ Τυπικοῦ. 'Εάν όμως συμβαίη - και συμβαίνει πράγματι - και πέραν τῆς έπιλογῆς ταύτης τοῦ Τυπικοῦ νὰ συντέμνεται ἡ άκολουθία αὐτὴ (καθῶς και άλλαι άκολουθιαί και ιεροτελεστιαί), εϊτε εϊς τούς νεκροταφειακούς εϊτε και εϊς τούς ένοριακούς 'Ι. Ναούς, τοῦτο πάντως δέν δύναται νὰ

θεωρηθῆ ὡς συνᾶδον πρὸς τὴν ἀκρίβειαν, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἐξοικονόμησις θὰ χαρακτηρισθῆ, καὶ δὴ ἐφ' ὅσον συντρέχουσιν εἰδικοί λόγοι. Διότι εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς πάντα κληρικὸν ἢ ἐξουσία καὶ ἡ ἀρμοδιότης νὰ καθορίζη κατ' ἴδιαν κρίσιν τὴν σύνθεσιν τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν. Εἰς τὴν Ἀνωτέραν Ἐκκλησιαστικὴν Ἀρχὴν ἀπόκειται νὰ ὀρίσῃ τυπικὰς διατάξεις περὶ συντομωτέρας τυχόν τελεσιουργίας τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν. Καὶ πρέπει νὰ παύσωσι κάποτε αἱ αὐθαίρετοι πρωτοβουλίαὶ καὶ οἱ αὐτοσχεδιασμοί, ἐφ' ὅσον μάλιστα διὰ τῶν ὀλονέν γενικευμένων, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, συντημῆσεων, δημιουργεῖται κατάστασις καὶ τείνομεν πρὸς ἀποσαφήνισιν καὶ παραδοχὴν τελετουργικῶν τινῶν συντημῆσεων, τελουσῶν ὅπωςδῆποτε ὑπὸ τὴν αἴρεσιν τῆς ἐγκρίσεως αὐτῶν ὑπὸ τῆς Ἀνωτέρας Ἐκκλ. Ἀρχῆς.

Ἄλλο ζήτημα, σχέσιν ἔχον πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς διεξαγωγῆς τῆς Θεῆς λατρείας εἶναι ἡ ἀποφυγὴ τῶν διαφορῶν πρωθυστερῶν εἰς τὰς εὐχὰς ἰδίως τῆς Θ. Λειτουργίας. Δὲν εἶναι μυστικὸν ὅτι πολλοὶ ἱερεῖς δὲν ἀναγινώσκουσι τὰς εὐχὰς εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῶν θέσιν (π.χ. ἀναγινώσκουσι τὴν εὐχὴν «ἄξιον καὶ δίκαιον...» κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπαγγελίας τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως). Τοῦτο ἀνατρέπει τελείως τὴν τάξιν τῆς ἱερουργίας, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ἐπακολουθοῦσαι ἐκφωνήσεις εἶναι ἡ κατακλείς καὶ τὸ ἐπιστέγασμα προηγηθείσης εὐχῆς. Δὲν νοεῖται ἡ ἐκφωνήσις αὐτοτελῶς, ἀλλ' ὡς συνέχεια τῆς εὐχῆς. Καὶ εἶναι ἀπαραίτητον ἡ μυστικὴ εὐχὴ νὰ καταλήγῃ εἰς τὴν ἐπισφραγιστικὴν τῆς ἐκφωνήσις. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μεταθέτωμεν τὰς μυστικὰς εὐχὰς, κατὰ τὴν εὐκολίαν μας, εἰς ἄλλας ἀσχέτους πρὸς αὐτὰς στιγμὰς τῆς Θ. Λειτουργίας. Ἄλλως βαττολογοῦμεν καὶ εὕρισκόμεθα ἐν πληρῇ ἀσυναρτησίᾳ. Διὰ τὴν ἀποφεύγηται ἡ ἀσυναρτησία πρέπει νὰ διατηρῆται πιστῶς ἡ ἀλληλουχία μυστικῶν εὐχῶν καὶ ἐκφωνήσεων. (Π.χ. ἡ εὐχὴ «Σοὶ παρακατατιθέμεθα...» ἐπισφραγίζεται διὰ τοῦ «Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα» κ.ο.κ.).

Δὲν ἀγνοοῦμεν βεβαίως ὅτι αἱ προαναφερθεῖσαι μεταθέσεις εὐχῶν κατὰ τρόπον πρωθυστερον καὶ ἀσυνάρτητον γίνονται ἐξ αἰτίας ἐνδεχομένου κενοῦ, τὸ ὁποῖον (ἰδίᾳ ὅταν δὲν ὑπάρχη διάκονος) παρατηρεῖται ἐνίοτε μετὰ τὴν λήξιν τῶν διακονικῶν, ἢ τῆς ψαλμωδίας, ἐφ' ὅσον παρατείνεται ἡ μυστικὴ εὐχὴ. Ἄλλ' εἶναι δυνατὸν τὸ κενὸν τοῦτο νὰ καλυφθῆ δι' ὑποψάλματος, μολοντί καὶ ἡ μεσολάβησις κάποιας σιγῆς στιγμῶν τινῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ἱερεὺς μόλις ἀκούεται ἀναγινώσκων τὰς εὐχὰς, εἶναι ὑποβλητικὴ καὶ προάγει τὴν κατάνυξιν καὶ τὴν περισυλλογὴν, (χωρὶς, νομίζομεν, νὰ ὑφίσταται ζήτημα, ἐὰν λέξεις τινὲς ἢ τμῆμα τῆς εὐχῆς φθάσῃ οὕτω μυστικοπαθῶς καὶ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ ἐν εὐλαβείᾳ καὶ κατανύξει ἐκκλησιαζομένου λαοῦ τοῦ Κυρίου οὐδὲ νὰ θεωρῆται τοῦτο ἀθέτησις τῆς περὶ μυστικῆς ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν διατάξεως καὶ τῆς σχετικῆς Συνοδικῆς ἐγκυκλίου.

Συναφῆς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀκριβείας εἶναι καὶ τὸ θέμα τῆς ὁμοιομορφου ὑφ' ὅλων τῶν κληρικῶν ἐπιτελέσεως τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν. Περὶ τοῦ βαθμοῦ καὶ τοῦ μέτρου τῆς ὁμοιομορφίας ταύτης φρονοῦμεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῆ αὕτη ὡς δουλικὴ καθήλωσις τοῦ ἱεουργοῦντος εἰς τὸ ξηρὸν γράμμα τῶν τυπικῶν διατάξεων καὶ ὁδηγιῶν. Διότι ὁ ἄξιος καὶ ἐξαιρετός τελετουργὸς θάξῃ ἐξάπαντος τελετουργικὴν προσωπικότητα, ἥτις θὰ ἐκδηλωθῆ καὶ αἰσθητικῶς καὶ διὰ τῶν ἰδιαιτέρων του τελετουργικῶν προσόντων, μετὰ τινος σχετικῆς ἐλευθερίας κινήσεως, ἐντὸς τῶν πλαισίων πάντοτε τῆς παραδεδομένης λειτουργικῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ἡ δὲ ἐλευθερία αὐτοῦ ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν ἐκ μέρους του προσωπικὴν ἐξαρσιν τῶν τελετουργικῶν στιγμῶν διὰ τῆς ἐποικοδομητικῆς καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ ἀξιοποιήσεως τῶν ἰδίων αὐτοῦ χαρισμάτων (καλλιφωνίας, μουσικότητα, ἀπαγγελίας, καλαιοθησίας κ.τ.τ.) ἅτινα πάντα, χωρὶς ποτε νὰ γίνωνται σκοπὸς ἢ νὰ ἐξωθῶσιν εἰς αὐτάρεσκον προβολὴν ἢ ἀνθρωπαρέσκειαν, θὰ ἔχωσι τὴν δυνατότητα νὰ χρησιμοποιῶνται καὶ νὰ συμβάλλωσιν εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» ὄντως μεγαλειώδους ὀρθοδόξου Θεῆς λατρείας.

Τυποποιημένα κινήσεις καὶ οἰονεὶ μηχανικῶς ἐκτελούμενος ρόλος τοῦ ἱερέως, δίκην «ρομπότ», πρὸς ἐπίτευξιν πλήρους ὁμοιομορφίας, χαρακτηρίζει τὸν δυτικὸν κλήρον. Ὁ ὀρθόδοξος ἱερεὺς καλεῖται νὰ δώσῃ καὶ ἐξ ἑαυτοῦ πνοὴν καὶ παλμόν, ἵνα ἀναδειχθῆ ἔτι μᾶλλον τὸ κάλλος τῆς ὀρθοδόξου ἱεροτελεστίας, καὶ δὴ ἵνα παρουσιάσῃ ταύτην ὡς ζῶσαν λατρείαν.

Βεβαίως εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν προσωπικῶν μας τελετουργικῶν χαρισμάτων, ἡ κρίσις ἐνὸς ἐκάστου εἶναι ὑποκειμενικὴ καὶ ἄρα ὄχι ἀσφαλῆς. Διὰ τοῦτο παρατηροῦνται καὶ ἀπαράδεκτοι τελετουργικαὶ ἐκδηλώσεις, μειοῦσαι αὐτὴν ταύτην τὴν σοβαρότητα τοῦ ἱεουργοῦντος καὶ τῆς ἱερουργίας. Ὅταν π.χ. ἐννοῆ νὰ ψάλλῃ ὅπωςδῆποτε ὁ τελετουργὸς κληρικὸς, ἐνῶ δὲν γνωρίζει νὰ ψάλλῃ ἢ δὲν τὸν βοηθεῖ ἡ φωνὴ του, μειώνει τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν του, καὶ τὴν ἱερουργίαν ἀδικεῖ καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἀπαθεῖ. Ἐπιβάλλεται καὶ ἐν προκειμένῳ τὸ «γνώθι σαυτόν», διὰ νὰ μὴ ἐκθέτωμεν τὸ κύρος μας. Δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ψάλλῃ-καὶ δὴ νὰ ἡγῆται τῆς ψαλμωδίας - ὁ οἰοσδήποτε προεξάρχων, ὅταν δὲν ἔχη εἰδικὴν κατάρτισιν, ἀλλὰ καὶ φωνὴν κατάλληλον. Οὔτε μειοῦται ἡ θέσις του, ἐὰν παραχωρήσῃ εἰς ἄλλον καταλληλότερον τὸ «κατάρχεσθαι τοῦ μέλους». Μᾶλλον ἐκτίθεται, ἐὰν πράξῃ τὸ ἀντίθετον (ὡς καὶ ἐν προηγουμένῳ κεφαλαίῳ εἴπομεν). Καὶ εἶναι ἐπόμενο νὰ ἐπισκιάσῃ ὁ ἴδιος τὴν καλὴν ἐντύπωσιν, ἐκ τοῦ κηρύγματός του ἴσως, ἢ ἐκ τῆς ἄλλης ἐπιβλητικῆς παρουσίας του, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπεται εἰς ἑαυτόν νὰ γίνεταὶ καταγέλαστος διὰ τῆς ἀδεξιοῦ ψαλμωδίας του. Πρέπει, ἄλλωστε, νὰ μᾶς ἐνδιαφέρῃ κυρίως τὸ κάλλος τῆς ἱερουργίας καὶ οὐχὶ ἡ προβολὴ ἀπιθάνων καὶ ἀνυπάρκτων ἱκανο-

τήτων μας. Καί, ἐπὶ τέλους, εἰς τὸν ἱεουργόν, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τελεταρχούντα, δὲν ἀνήκει ὀπωσδήποτε τὸ ψάλλειν τὰ οἰκεία μέλη, εἴτε γνωρίζει εἴτε δὲν γνωρίζει νὰ ψάλλῃ. Εἰς τοὺς ἱεουργοὺς ἀνήκει κυρίως τὸ εὐχεσθαι. Τὰ λοιπὰ δέον νὰ κατανέμονται εἰς τοὺς ἀρμοδιωτέρους, ἐπ' ἀγαθῶ τῆς ἱεουργίας καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ, ἐξ Οὗ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαῖνον. Εἰς ἐκεῖνα δέ, ἄτινα δέον νὰ παραχωρῶνται εἰς ἀρμοδιωτέρους ἀνήκει ἐξάπαντος, ὡς προείπομεν, καὶ τὸ Κήρυγμα, ὅταν ὁ τελετουργῶν δὲν ἔχη τὴν πρὸς τοῦτο κατάρτισιν. Ζημιούται ἡ ἱεουργία ἀφαντάστως, ὅταν ἐπιχειρῇ νὰ κηρύττῃ ἀκατάρτιστος ἢ ἀπαράσκευος κληρικός. Καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐκτίθεται. Καὶ ὁ λαὸς φυγαδεύεται ἐκ τοῦ Ναοῦ διὰ τῆς τοιαύτης «εὐσεβοῦς φλυαρίας», ὡς ὠνομάσθη τὸ ἀνοίκειον κήρυγμα. Ἐνῶ οἰκοδομεῖ περισσότερον, καὶ ἄνευ κηρύγματος, μία καλὴ ἱεουργία, ὡς οὐχὶ σπανίως συμβαίνει. Καὶ τὸ κύρος τοῦ ἱερέως παραμένει ὑψηλόν, διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς κατ' οἶκον διδασχὰς καὶ τὴν κατ' ἄτομον ποιμαντικὴν μέριμναν. « Μ ἢ π ἄ ν τ ε ς δ ι δ ἄ σ κ α λ ο ι ; » εἶπεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος. Καὶ εἶπε τοῦτο οὐχὶ ἐπὶ ματαίῳ.

Συναφῆς εἶναι καὶ τὸ ζήτημα τῆς εὐκοσμίας καὶ τῆς σεμνότητος ἐν τῇ θεῖᾳ λατρείᾳ. Εὐκοσμία ν λέγοντες, δὲν ἀναφερόμεθα μόνον εἰς τὴν εὐπρόσωπον καὶ ἀξιοπρεπῆ καὶ καλαίσθητον ἐμφάνισιν τοῦ τελετουργοῦ καὶ τῶν ἱερῶν ἀμφίων καὶ σκευῶν τῆς Θεῆας ἱεουργίας. Οὕτε ὁμιλοῦμεν ἀπλῶς περὶ τοῦ θέματος τῆς καθαριότητος ἐν γένει τοῦ Ναοῦ καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ Ἁγίου Βήματος. Ἄλλ' εἰς τὴν εὐκοσμίαν περιλαμβάνομεν τὴν ἐν γένει προσοχὴν τοῦ ἱεουργοῦ εἰς τὴν σ τ ἄ σ ι ν του, εἰς τὰς κ ι ν ῆ σ ε ι ς του, εἰς τὴν καθόλου ἱεροπρεπῆ του ἐ μ φ ἄ ν ι σ ι ν. Ἀσφαλῶς δὲ θὰ συνομολογήσωμεν πάντες ὅτι δὲν ἀποτελεῖ εὐκοσμίαν διὰ τὸν τελετουργόν ἡ ἐν σχέσει πρὸς τὸ φρικτὸν Θυσιαστήριον παρατηρουμένη ἐνίοτε ἀκαταστασία.*

Ταῦτα περὶ τῆς εὐκοσμίας. Σ ε μ ν ό τ η τ α δὲ λέγοντες, ἐννοοῦμεν ταύτην εἰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ τελετουργοῦ. Καὶ δῆ: Εἰ ς τ ῆ ν χ ρ ῆ σ ι ν τ ῆ ς φ ω ν ῆ ς τ ο υ. Εἴτε εἶναι καλλίφωνος εἴτε

* Εἰς τὸ Α' ἱερατικὸν Συνέδριον τῆς Ι. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν (1932) παρετηρήθη καὶ ἐγράφη ὅτι: « Ἀμαρτάνουσι βαρύτατα οἱ ἱερεῖς ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀδιαφοροῦντες, ἀφίνουν ἐπὶ τοῦ φρικτοῦ Θυσιαστηρίου ὅ,τι φθάνουν· βιβλία, ψυχόχαρτια, χρήματα, τὰ ἀμφιά των, τὸ καλυμμαῦχί των. Πῶς δὲ νὰ χαρακτηρισῶμεν ἐκείνους, ὅσοι τολμοῦν νὰ ἀκουμποῦν ἐπ' αὐτοῦ ἐπαναπαυόμενοι καὶ ὅσοι μεταχειρίζονται αὐτὸ ὡς κοινὴν τινα τράπεζαν, ὅταν θέλουν νὰ γράψουν κάτι; » (Α' Συνέδριον τοῦ Ἐφημερ. Κλήρου τῆς Ἀρχ/πῆς Ἀθηνῶν· σελ. 38). Ἐπίσης παρετηρήθη καὶ ἐγράφη τότε καὶ κάτι ἄλλο, ἀποτελοῦν πολλὴν ἀκοσμίαν. Ἐγράφη: « Ἄλλο τοῦτο κακόν! Ἐκεῖ (ἐν τῷ ἱερῷ βήματι) θὰ ἴδητε τοὺς ἱερεῖς, ἐκμεταλλευομένους τὴν ἐκ τοῦ Τέμπλου προστάσιαν νὰ κάθηνται. Θὰ τοὺς ἀκούσητε συζητούντας, ἀστείζομένους καὶ γελώντας καὶ ἀποτελοῦντας διὰ τούτων θλιβεράν καὶ μοναδικὴν ἐξαιρέσιν ἐν μέσῳ τοῦ λατρεύοντος τὸν Θεὸν ἐκκλησιάσματος. Διότι μόνον ἐκεῖνοι δὲν προσεύχονται καὶ μόνον ἐκεῖνοι κατὰ τὰς ἱερὰς ἐκείνας στιγμὰς δὲν λατρεύουσι τὸν Θεόν. (Αὐτόθι, σελ. 40).

μή, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κραυγάζῃ «βοαῖς ἀτάκτοις», ὅπερ οὔτε εἰς τοὺς ψάλτας ἐπιτρέπεται - πόσω μᾶλλον εἰς τοὺς ἱερεῖς-γνωστὸς κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμεικῆς Συνόδου (Καν. οε'). Ἄτακτοι φωναί, φθάνουσαι μέχρι κραυγῶν ἐνίοτε, μαρτυροῦσιν ὅτι «τοῖς χεῖλεσι μόνον τιμᾶ, ἡ δὲ καρδία (καὶ ὁ νοῦς) αὐτοῦ πόρρω ἀπέχουσι τοῦ θρόνου τῆς χάριτος». Ἐπίσης καὶ αἱ τετορνευμένα καὶ περιτέχνοι (καὶ εἴθε νὰ ἦσαν τοῦλάχιστον περιτέχνοι· διότι εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κακότεχνοι) αἰτήσεις καὶ ἐκφωνήσεις ἱερέων καὶ διακόνων δὲν εἶναι ἱεροπρεπεῖς. Τὰ γνωστὰ ἐκεῖνα μῖνον εἰς τὰ ὁποῖα παρασύρονται πολλάκις νεαροὶ διάκονοι (διατὶ ὄχι καὶ πρεσβύτεροι καὶ ἐπίσκοποι), πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργήσουν κατάνυξιν, νὰ ἐμπνεύσουν, νὰ συγκινήσουν, νὰ ἀνυψώσουν τὸ ποίμνιον εἰς οὐρανίους κόσμους καὶ νὰ κατευθύνουν τὴν ποσειχὴν του ὡς θυμίαμα ἐνώπιον τοῦ Κυρίου. Ἀπλότης λοιπὸν εἰς τὰς αἰτήσεις καὶ ἐκφωνήσεις. Ὅχι βεβαίως παραφωνία καὶ δυσαρμονία. Χρειάζεται νὰ ὑπάρχῃ ἀρμονικὴ ἀνταπόκρισις μεταξὺ ψαλτῶν, διακόνων καὶ ἱερέων. Θεωρεῖται ὅμως ἱεροπρεπέστερον ὁ ἱερεὺς νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς ὑψηλοὺς τόνους τοῦ διακόνου (κατὰ μείζονα δὲ λόγον ὁ Ἀρχιερεὺς) καὶ νὰ ἀκολουθῇ εἴτε τὴν ἀντιφωνίαν (8 τόνους χαμηλότερα), εἴτε τὴν μέσην (3 τόνους χαμηλότερα).

Σεμνότητα, ἔπειτα, καὶ εὐπρέπεια εἰς τὴν σ τ ἄ σ ι ν καὶ τὰ ς κ ι ν ῆ σ ε ι ς. Στάσις καὶ ἐμφάνισις ταπεινῆ: «Μὴ καυχάσθω ἐνώπιον Θεοῦ πᾶσα σάρξ». Ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις τοῦ λειτουργοῦ καὶ ἡ ἀπὸ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ μεγάλη τιμὴ, μετὰ τῆς ὁποίας εἶναι περιβεβλημένος, δὲν εἶναι λόγος ὑπερηφανείας καὶ φυσιώσεως, ὥστε νὰ ἐπετελῇ τὰς λατρείας πλήρης ἐγωῖσμοῦ, με ἐμφάνισιν ἀποκρουστικὴν καὶ ἐντελῶς ἀντίθετον τῆς ὀφειλομένης, νὰ βαδίζῃ καὶ νὰ ἴσταται ἀγερώχως, ὑπενθυμίζων εἰς τοὺς πιστοὺς τὸν μέγαλαυχον Φαρισαῖον. Οὐχὶ ὁ στόμφος καὶ ἡ ἰταμότης, ἀλλὰ τὸ ἀπλοῦν καὶ ταπεινὸν ὕφος ἐν τῇ τελετουργίᾳ εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ προσδίδει εἰς αὐτὴν ἄφθαστον μεγαλοπρέπειαν. Καὶ αἱ κινήσεις πειθαρχημένα, μέχρι καὶ τῆς κινήσεως τῶν βλεμμάτων τοῦ τελετουργοῦ, διὰ νὰ μὴ προσπίπτουν ταῦτα ἀπροσέκτως ὀπουδήποτε. Ἐξαιρέτως δὲ αἱ μετακινήσεις τῶν λειτουργῶν εἴτε διὰ τὰς εισόδους εἴτε διὰ τὰς εὐλογίας πρέπει νὰ εἶναι εὐτακτοὶ ὄχι ἀπότομοι καὶ ταχεῖαι. Ἄλλ' οὔτε καὶ νωχελεῖς καὶ νωθραί. Μεγαλοπρεπεῖς μᾶλλον, ἀλλὰ χωρὶς ἐπιτήδευσιν. Νὰ ἔχωσι τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἱεροπρεπείας. Ὡσαύτως καὶ αἱ κινήσεις καὶ ὑψώσεις τῶν χειρῶν εἰς δέησιν ἢ πρὸς εὐλογίαν καὶ αὐτὰ εὐσταλεῖς καὶ σεμναί, ἀναγγέλλουσαι καὶ μαρτυροῦσαι συννεσταλμένον καὶ ἐν εὐλαβείᾳ καὶ φόβῳ Θεοῦ ἱεουργοῦντα λειτουργόν τοῦ Ὑψίστου.

Ἄς ἐπιτραπῇ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ σεμνότης τῶν ἱεουργούντων κληρικῶν ὀφείλει νὰ δηλοῖ τὴν παρουσίαν αὐτῆς καὶ κατὰ τὰς συλλειτουργίας. Τὸ

θέμα τοῦ προβαδίσματος καθορίζεται βεβαίως ὑπὸ τοῦ τυπικοῦ διὰ τῆς ἐξῆς διατάξεως: «καίτοι πάντες εἰσὶν ἴσοι καὶ ὀφείλουσι τιμᾶν καὶ σέβεσθαι ἀλλήλους, ἀλλὰ προηγούνται ἢ κατὰ ὀφφίκια, ἢ κατὰ πρεσβεία τῆς χειροτονίας». (Τυπικόν· Περὶ συλλειτουργοῦ· ὑπόσημ. 1). Ἡ τοιαύτη ἐν τῷ τυπικῷ διατύπωσις καθορίζει σαφῶς τὰς δύο γνωστὰς ἐν τῇ πράξει τάξεις τοῦ προβαδίσματος τῶν συλλειτουργῶν εἴτε κατὰ ὀφφίκια εἴτε (ιδίως ὅταν δὲν ὑπάρχωσι τὰ ὀφφίκια τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου) κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας. Καὶ ὀφείλει μὲν νὰ τηρῆται ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις ἐν προκειμένῳ. Δὲν νομίζομεν ὅμως ὅτι ἡ σεμνότης θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐμφιλοχωρῶσι μικροφιλοτιμίαι καὶ ἐριδες ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Σεβάσιμος ἱερεὺς παραμερίζων λόγῳ τοῦ διακεκριμένου ὀφφικίου συλλειτουργοῦ, ἔλεγε ταπεινῶς: «μοῦ εἶναι ἀρκέτον, ὅτι καὶ ἐγὼ περὶ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν ἴσταμαι». Δὲν σπανίζουσι δὲ αἱ περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας καὶ ὀφφίκια καὶ πρεσβεῖα ὑποχωροῦν, ὅταν φιλάδελφοι συλλειτουργοὶ τιμῶσιν εἴτε συνάδελφον ἐξ ἄλλης ἐνορίας, εἴτε ἡ πολιὰ τιμᾶ τὴν νεότητα λόγῳ μορφώσεως ἢ ἱεροτελεστικῶν χαρισμάτων, εἴτε ἡ νεότης παρὰ τὰς ἐκ τῶν ὀφφικίων προνομίας τιμᾶ καὶ σέβεται τὸ γῆρας καὶ ὑποχωρεῖ, ἔστιν ὅτε, σεμνότερα πρὸ τῆς πολιᾶς. Διὰ ποίας ἄραγε εὐθεωτέρας περιπτώσεις θὰ ἰσχύσῃ τὸ τοῦ Ἀποστόλου: «τῆ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι», ἂν μὴ μεταξύ τῶν συλλειτουργῶν τοῦ Ἁγίου Θυσιαστηρίου;

Παλαιότερος στρατιωτικὸς κανονισμὸς ἔλεγεν: «ἐπὶ ἰσοβάθμων χαιρετᾶ πρῶτος ὁ νεώτερος τὸν ἀρχαιότερον». Ἐπειδὴ ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο πάντοτε εὐδιάκριτον, νεώτερος στρατ. κανονισμὸς εὐστοχώτερον καθώρισεν ὅτι «ἐπὶ ἰσοβάθμων χαιρετᾶ πρῶτος ὁ εὐγενέστερος». Θὰ ἦτο ἐξ ἴσου ἐπιτυχές, ἂν καὶ οἱ συλλειτουργοῦντες ἄφιναν εἰς τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν σεμνότητα νὰ καθορίζῃ ἔστιν ὅτε τὰ τοιαῦτα ζητήματα.

Ἀφήκαμεν τελευταῖον τὸ στοιχεῖον τῆς κατὰ νύξιν ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ, τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ λησμονῆ ὁ τελετουργὸς ἱερεὺς. Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγηται τὸ πομπῶδες καὶ κραυγαλέον καὶ τετορευμένον τῶν ἱερατικῶν ἐκφωνήσεων, διότι, σὺν τοῖς ἄλλοις, λυμαίνεται τὴν κατάνυξιν, ἣτις εἶναι λίαν ἀπαραίτητον καὶ ἐποικοδομητικὸν στοιχεῖον τῆς θείας λατρείας. Πρέπει ὅμως νὰ προσθέσωμεν ὅτι καὶ τὸ ἀντίθετον ἄκρον εἶναι ἀπόβλητον καὶ ἀπαράδεκτον. Καὶ συγκεκριμένως:

Ἡ ἀπαγγελία πρέπει νὰ εἶναι ἀνευ σπουδῆς. Ὅχι βεβιασμένη ἀνάγνωσις ψαλμῶν καὶ εὐχῶν, ἀλλὰ φυσικωτάτη· εὐκρινὴς καὶ ἤρεμος, μαρτυροῦσα ὅτι ὁ τελετουργὸς ἔχει συναίσθησιν τῶν λεγομένων, καὶ τῶν τελουμένων, διὰ νὰ δημιουργῆται καὶ εἰς τὸ ἐκκλησίασμα ἀτμόσφαιραν κατανύξεως καὶ νὰ ἐπιδράσῃ ἐπωφελῶς ἐπ' αὐτοῦ.

Θὰ ἐπιτραπῆ νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τινῶν εἰς τὸ συνηθέστατον, δυστυχῶς, ἰδίωμα τοῦ

«παπατρέχα», τὸ ὁποῖον τοὺς κάμνει, ἐν τῇ ἀδικαιολογήτῳ σπουδῇ των, νὰ κατατρῶγῳσι λέξεις καὶ φράσεις τοῦ ἱεροῦ κειμένου καὶ νὰ ἀποκαρδιώσωσι τὸ ἐκκλησίασμα. Διότι δίδουσιν εἰς αὐτὸ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν γινώσκουσιν ἢ ἀναγινώσκουσιν, ὅτι δὲν προσεύχονται ἐν συναισθήσει, ἀλλὰ τελοῦσι τὰ πάντα μηχανικῶς καὶ ἀδιαφόρως.

Δὲν προέρχεται, κατὰ κανόνα, ἀπὸ ἀδιαφορίαν καὶ ἀσέβειαν τὸ τοιοῦτο. Ἄλλὰ μᾶλλον ἀπὸ κακὴν συνήθειαν· ἐνίοτε δὲ (σπανιώτατα) καὶ ἀπὸ ἀνωμαλίαν περὶ τὴν ἄρθρωσιν. Εἶναι ὅμως ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ὑπερνηκθῆ τοῦτο καὶ νὰ ἐκλείψῃ. Καὶ δὲν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἀκατόρθωτον. Δύο προσπάθειαι ἀπαιτοῦνται κυρίως. Ἡ μία ἐσωτερικωτέρα καὶ ἡ ἄλλη ἐξωτερικωτέρα. Ἐσωτερικῶς μὲν ψυχικὴ συμμετοχὴ, διὰ νὰ μὴ εἶναι μηχανικὴ ἢ ἀνάγνωσις. Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν δὲ νὰ μὴ γίνεται «μουρμούρισμα», ἀλλὰ ἀβίαστος ἀπαγγελία ἐπιτρέπουσα τὴν παρακολούθησιν τῆς προσευχῆς ὑπὸ τῶν πιστῶν ἢ ὑπὸ τῶν συλλειτουργῶν. (Διότι καὶ τοῦτο πρέπει νὰ σημειωθῆ· ὅτι, κατὰ τὴν συλλειτουργίαν, ὁ προεξάρχων ἀναγινώσκει τὰς εὐχὰς, «ὥστε ἀκούειν τοὺς συλλειτουργούς», ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ ἐκεῖνοι, ἀλλὰ νὰ ἀκροῶνται παρακολουθοῦντες ἐκ τῆς φυλλάδας αὐτῶν).

Σημειωτέον δὲ ὅτι αἱ ὑπέροχοι τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν εὐχαὶ καὶ ἀναγνώσεις «ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ συγκινήσωσι τοὺς παρισταμένους, νὰ προκαλέσωσι τὴν προσοχὴν αὐτῶν καὶ νὰ κοθηλώσωσι ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ καὶ τὸν πλέον ἀδιάφορον ἐκ τῆς ὁμηγύρεως. Ἄλλ' ὅταν ἀπαγγέλλωνται κατὰ τρόπον μὴ ἐπιτρέποντα εἰς οὐδένα, ὅπως τὰς παρακολουθήσῃ, εἶναι φυσικὸν περὶ ἄλλα νὰ ἀποσπάται τὸ ἐνδιαφέρον τῶν πολλῶν, ὅταν μάλιστα τυγχάνωσιν οὗτοι κοινωνικῶς ἀμόρφωτοι, νὰ δημιουργῆται δὲ ἀταξία καὶ θόρυβος, μαρτυρῶν πᾶν ἄλλο ἢ λατρείαν Θεοῦ». Δηλαδή ἡ ἀταξία καὶ ὁ θόρυβος ὀφείλεται πολλάκις εἰς τὴν τοιαύτην ἀνεπάρκειαν τοῦ τελετουργοῦ. Καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν του πάλιν συμβολὴν ὀφείλεται ἡ δημιουργία εὐταξίας καὶ κατανύξεως.

Ἐν σημείον ὑπολείπεται νὰ τονίσωμεν, συναφῆς πρὸς τὴν κατάνυξιν, καὶ δὴ πρὸς τὸ μυσταγωγικώτερον καὶ κατανυκτικώτερον τμήμα τῆς θείας λειτουργίας. Διότι «εἶναι ἀληθές, ὅτι πολλοὶ ἱερεῖς, καταπεπονημένοι ἀπὸ τὰς προηγηθείσας μεγάλας αὐτῶν κραυγὰς, τὰς γενομένας πρὸς ἐπίδειξιν τῆς φωνῆς καὶ τῆς μουσικολογιότητος των· ἢ δαπανήσαντες ἀδίκως εἰς μουσικὴν ἐκτέλεσιν, ἢ κατὰ τὸ κήρυγμα, χρόνον περισσότερον τοῦ δέοντος, προσπαθοῦν νὰ θεραπεύσωσι τὴν κατάστασιν συντομεύοντες καὶ ἐπιδεικνύομενοι σπουδῆν, καθ' ἃς ὥρας ὀφείλου νὰ εἶναι μᾶλλον ἤρεμοι καὶ κατανευγμένοι», (Α' Συνέδριον τοῦ Ἐφημερ. Κλήρου τῆς Ἀρχ/πῆς Ἀθηνῶν, σελ. 42), δηλ. κατὰ τὸ μετὰ τὴν Μεγ. Εἴσοδον - καὶ δὴ μετὰ τὴν Μετουσίωσιν - τμήμα τῆς Θ. Λειτουργίας. Ἀτοπον καὶ ἀνάρμοστον.

Τέλος, ἃς ἐπισφραγίσθῳσι πάντα τὰ ἀνωτέρω

ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ ΘΥΣΙΑΙ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ

Ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ συνείδησις ἡμῶν διατελεῖ ἐν πλήρει ἐξεγέρσει τοὺς τελευταίους, ζαφερούς ἀπὸ πάσης ἐπόψεως, καιρούς. Τὰ ὑπὸ τῶν ἀδιαλλάκτων Τούρκων λαμβανόμενα ἐκάστοτε ἀνθελληνικὰ μέτρα κατὰ τῶν ὁμαιμόνων ἀδελφῶν εἰς τὴν πολυῤῥητον βασιλίδα τῶν πόλεων - τὸ μέγα τοῦτο κλέος τοῦ ἐκ τῶν Μεγάρων τῆς Ἀττικῆς γῆς Βύζαντος - αἱ φοβεραὶ καταπιέσεις καὶ ἀνεπίτρεπτοι ταπεινώσεις τοῦ πανσέπτου Κέντρου τῆς Ὁρθοδοξίας, οἷον εἶναι τὸ ὑπεραιωνόβιον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, δημιουργοῦν ἀναβρασμὸν ψυχῆς καὶ ἀγανάκτησιν πολλήν!

Ἀπετολήθη ὅμως, μετὰ περισσῆς θρασύτητος ἀπὸ τουρκικῆς πλευρᾶς, ἵνα διαψευσθῇ τὸ διαπραττόμενον, καταχθονίως, ἔγκλημα εἰς βάρος τοῦ σεπτοτάτου πανορθόδοξου καὶ θεοιδρύτου Καθιδρύματος. Ἐδηλώθη τ.ἔ. ἐπισήμως - πλὴν τόσον ὑποκριτικῶς - καθ' ἃ ἀνέγραψεν ὁ ἡμερήσιος ἀθηναϊκὸς τύπος, πρὸ ἔτους περίπου, ἐκ μέρους τοῦ, παρὰ τῶ Ὁργανισμῶ Ἡνωμένων Ἐθνῶν (Ο.Η.Ε.), τούρκου ἀντιπροσώπου, ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον διατελεῖ ἐν Κων)πόλει, ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι σήμερον, ἐν πλήρει καὶ ἀπαραβιάστῳ ἐλευθερίᾳ, ἀδούλωτον, ἄθικτον, ἀνενόχλητον, διαθέτον τούναντιον τὴν προστασίαν τῆς τουρκικῆς πολιτείας χάριν τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὑψηλῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ σκοπῶν.

Εἰς τὴν περίστασιν δ' ἐκείνην ἔσπευσεν ὁ ἡμέτερος ἀντιπρόσωπος παρὰ τῶ αὐτῶ Ὁργανισμῶ καὶ ἔδωκε τὴν ἀπάντησιν, ἣτις ὅμως ἦκιστα ἦτο, δι' ἡμᾶς τοῦλάχιστον, ἱκανοποιητικὴ. Τὸ δὲ περίεργον εἶναι, ὅτι μέχρι τοῦδε οὐδεμία οὐδαμόθεν ἠκούσθη φωνή, οὐδὲν δ' ἐγράφη, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας.

Ἡ ἀψευδὴς ἱστορία πασιφανῶς καταδεικνύει, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ἐκείνης ἡμέρας τῆς 29ης Μαΐου 1453, ἦτοι ἐπὶ πεντακόσια δέκα τρία ἔτη, τὸ ἑλληνορθόδοξον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον κακοπαθεῖ, καὶ πολλαχῶς μαρτυρεῖ, ἀγωνιζόμενον

διὰ τῶν λόγων τῆς πρὸς Ἑβραίου ἐπιστολῆς, οἵτινες πολλὴν ἐφαρμογὴν ἔχουσιν εἰς τοὺς τελετουργούς: «Οὐ γὰρ προσεληλύθαμεν ψηλαφωμένῳ ὄρει... ἀλλὰ Σιών ὄρει καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ Θεῶ πάντων, καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκης νέας μεσίτη Ἰησοῦ, καὶ αἵματι ραντισμοῦ κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ... Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες ἔχομεν χάριν, δι' ἣς λατρεύομεν εὐαρέστως τῶ Θεῶ μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον» (ιβ', 18-29).

(Συνεχίζεται) † Ὁ Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως πρὸς ἐπιβίωσιν αὐτοῦ. Τὸ χυθὲν αἷμα, δέκα ἔθνομαρτύρων πατριαρχῶν καὶ πλειάδος ἀρχιερέων, καὶ πλήθους ἀναριθμήτου ἑτέρων κληρικῶν αὐτοῦ, δύναται τῶ ὄντι ν' ἀποτελέσῃ ἓνα ὀλόκληρον ποταμὸν.

Ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον, ὅπως ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐνημερώσωμεν, ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ, τὴν κοινὴν γνώμην, ἣτις, ἐπὶ διεθνούς ἐπιπέδου, ὀφείλει νὰ ἐξεγερθῇ καὶ ν' ἀξιῶσθῃ παρὰ τῶν ἰσχυρῶν, ὅπως ἐπιβληθῶν εἰς τοὺς ἀδιστάκτους καὶ αἰμοχαρεῖς ἐκπροσώπους τῆς γείτονος χώρας, τῆς, διὰ τῶν ἀπαραδέκτων αὐτῆς ἐνεργειῶν καὶ βανδαλισμῶν, στιγματιζούσης καιρίως τὸν πολιτισμὸν τοῦ 20οῦ αἰῶνος, δεινῶς δὲ τραυματιζούσης οὐ μόνον τὸν Χριστιανισμὸν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἀνθρωπισμὸν...

Ἀκρόπολις τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ κέντρον ἔθνικῆς σωτηρίας καὶ ἀναγεννήσεως ὑπῆρξεν, ἀναμφισβητήτως, ἡ οὕτως ὀνομαζομένη Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, ἀφ' ἣς ἰδίᾳ, κρίμασιν οἷς οἶδεν ὁ Κύριος, ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν βαρβάρων ὀρδῶν τοῦ Ἰσλάμ ἢ ἐν τῇ ἑπταλόφῳ περιάλατος πόλιν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.

Μωάμεθ Β', ὁ πορθητῆς, εὐθύς ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Βασιλίδος, εὐρέθη πρὸ τοῦ φοβεροῦ διλήμματος: Ἡ νὰ ἐξισλαμισθοῦν βιαίως, ὁμαδικῶς, ὀλοσχερῶς, ἅπαντες οἱ ὑποδουλωθέντες χριστιανοί, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐνταχθοῦν εἰς τὴν μουσουλμανικὴν θεοκρατίαν καὶ νὰ διέπωνται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ αὐτῆς νόμου «σιρί», ἢ ν' ἀφεθοῦν εἰς τὴν θρησκείαν αὐτῶν, εἰς τὸν ἴδιον αὐτῆς ἱερὸν νόμον, ἔχοντες δηλαδὴ αὐτοδιοίκησιν.

Τὸ πρῶτον ἐμελετήθη, ἀλλ' ἀπεδείχθη δυσχερέστατον καὶ ἐν ταῦτῳ ἀνεφάρμοστον. Ὁ κατακτητῆς ἐκάμφθη ἐκ τοῦ φόβου τῶν τρομακτικῶν συνεπειῶν μιᾶς θρησκευτικῆς ἐπαναστάσεως. Δι' ὃ προὔτιμησε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν πεπατημένην.

Οἱ πρὸ αὐτοῦ εἶχον κατὰ καιροὺς ἀναγνωρίσει τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὰς κατακτηθείσας περιοχάς. Αὐτὸς λ.χ. ὁ Μωάμεθ Α' εἶχε παραχωρήσει τοιαύτας προνομίας εἰς τοὺς μοναχοὺς τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ (623), καθὼς καὶ ὁ ἀμέσως πρὸ αὐτοῦ Μουράτ εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς καὶ Ἰωαννίτας (1430).

Ἐντεῦθεν καὶ ὁ τῆς Κων)πόλεως κατακτητῆς Μεχμέτ Μωάμεθ Β' τὸ παράδειγμα τούτων ἀκολουθεῖ, καί, τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος, ἀναγνωρίζει ἐπισήμως τὸ Ὁρθόδοξον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον¹, καὶ παρέχει προνόμια εἰς τὸν, ἀξιῶσει αὐτοῦ ἀναδειχθέντα, πρὸς πλήρωσιν τοῦ

1) Παπαρηγόπουλου Κ., Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμ. Ε' β, σελ. 45.

ἀφ' ἱκανοῦ χηρεύοντος θρόνου, Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γεννάδιον, τὸν Σχολάριον², δι' ἐπισήμου αυτοκρατορικοῦ χρυσοβούλλου, τ.ἔ. βερατιῦ (τουρκικοῦ ἐγγράφου - συνθήκης), τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1454.

Κατὰ τὸν χρονογράφον Γεώργιον Φραντζῆν, τὰ προνόμια ταῦτα συνίσταντο εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχιερέων, ὡς ἀδιασείστων, ἀφορολογήτων καὶ ἀνενοχλήτων, τοῦθ' ὅπερ ἐσήμαινε, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἐλευθέρως ἠδύναντο νὰ τελῶσι τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν, διατελοῦντες ὑπὸ τὸν ἰδιαίτερον αὐτῆς νόμον καὶ τῶν ἰδίων θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν. Ἦτο ἓν εἶδος αὐτονομίας ἢ μᾶλλον εἰπεῖν πλήρης αὐτοδιοίκησης.

Ἡ Ἐκκλησία οὕτω πῶς κατέστη ἐθναρχεῦουσα, ἀφοῦ περίξ αὐτῆς συνεσπειρώθη ἅπαν τὸ δοῦλον Γένος. Ὁ δὲ πατριάρχης, ὡς ἐθνάρχης, ἦτο ἀνεγνωρισμένος ἀντιπρόσωπος τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ κόσμου, τοῦ ἐντὸς τῆς αυτοκρατορίας καὶ «προστάτης παρά τε τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ παρ' ὄλαις ταῖς δυνάμεσι παρά ταῖς ὁποῖαις τὸ ἔθνος καὶ ἡ ἐκκλησία συνέπιπτε νὰ ἔχῃσι συμφέροντα σπουδαῖα»³.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι, ὁ πρῶτος μετὰ τὴν Ἀλωσιν πατριάρχης Γεννάδιος, χειροτονηθεὶς οὐχὶ εἰς τὸν ἱστορικὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, καταληφθέντα ὑπὸ τῶν τούρκων καὶ εἰς τέμενος μεταβληθέντα, ἀλλ' εἰς τὸν ἐπίσης μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἐγκαθιδρύθη ἐπισήμως, κατὰ τὴν βυζαντινὴν τάξιν, ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ὅστις ἐνεχείρισεν αὐτῷ βακτηρίαν, ἔφιππον δὲ καὶ μετ' ἐπισήμου συνοδείας ἀπέστειλεν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα.

Δι' ὅλων τούτων, ἐν τούτοις, οὐδόλως διησφαλίζετο εἰς τὰς μεταξὺ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας σχέσεις τὸ σύστημα ἢ ἡ ἀρχὴ τῆς συναλλαγίας, ὡς συνέβαινε προηγουμένως ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας. Καὶ τοῦτο, διότι μετ' ὀλίγον μετεβλήθη «εἰς εἶδος τι ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας ἐκ μέρους τῆς σουλτανικῆς κυβερνήσεως καὶ ἐν τισὶ σημείοις εἰς ὑπαλληλίαν τοῦ πατριάρχου θεωρουμένου ἀνωτέρου κρατικοῦ ὑπαλλήλου»⁴.

Οὐχ ἦττον μετ' οὐ πολὺ ἤλλαξαν τὰ πράγματα εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἐκκλησίας ἠρξάτο κατὰ τρόπον φοβερὸν νὰ ἐπεμβαίνῃ ἡ τουρκικὴ ἐξουσία⁵.

Ἐν πρώτοις τὸ Πατριαρχεῖον, στεγαζόμενον κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, παραχωρηθέντα ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' εἰς τὸν πατριάρχην, διέτρεχεν ἐμφανῶς μέγαν κίνδυνον ἐκ τῶν

περίξ αὐτοῦ (τοῦ τε πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ ναοῦ) κατοικησάντων μουσουλμάνων, οἵτινες προὔκालουν, καθημερινῶς, εἰς βάρος αὐτοῦ καὶ τῶν χριστιανῶν ἐπεισόδια. Τούτου ἕνεκα ὁ πατριάρχης Γεννάδιος ἠναγκάσθη, ἀδείξαι καὶ τοῦ σουλτάνου, νὰ ἐγκαταλείψῃ τοῦτο, ἐγκατασταθεὶς εἰς τὴν μονὴν Παμμακαρίστου, ἔνθα παρέμεινε τὸ Πατριαρχεῖον μέχρι τοῦ ἔτους 1587⁶. Τότε καὶ ἡ μονὴ αὕτη ἠρπάγη καὶ μετεβλήθη εἰς τέμενος («Φετιέ Τζαμί» γνωρίζεται σήμερον, διασωζόμενον), ὑπὸ τῶν τούρκων, σκηνοθετησάντων ἔξωθεν αὐτοῦ δολοφονίαν τούρκου τινός, ἀλλ' ἦτο προφανῶς πρόσχημα πρὸς διώξιν τοῦ Πατριαρχείου, ὅπερ καὶ κατέφυγεν εἰς Βλάχ-σεράγιον, διαμείναν αὐτόθι ἐπὶ δεκαετίαν.

Μετακινήθην καὶ ἐντεῦθεν, ἐπὶ τριετίαν ἤδρευεν ἐν τῷ ναῷ Ἁγίου Δημητρίου Ζυλοπόρτης⁷, ὅθεν ἀρχὰς 12' αἰῶνος μετηνέχθη ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν πτωχὴν καὶ ἀπομεμακρυσμένην συνοικίαν τοῦ Φαναρίου, εἰς τὴν ἄλλοτε γυναικείαν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἔνθα παραμένει ἄχρι τοῦ νῦν⁸.

Ἀφοῦ τοιοιτοτρόπως, τὸ παρά ταῦτα ἀνεγνωρισμένον καὶ δὴ ἐπισήμως, Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐδιώκετο ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, δίκην περιπλανώμενου ἰουδαίου, δυνατὸν νὰ φαντασθῇ τις τὰς τῶν ἐκπροσώπων καὶ τοῦ Χριστεπωνύμου πληρώματος αὐτοῦ ταλαιπωρίας. «Ἡ κατάστασις αὐτῶν ἦτο κατάστασις μαρτυρίων καὶ φοβερῶν διωγμῶν»⁹.

Γνωστὸν τυγχάνει, ὅτι πατριαρχεῦοντος Θεολήπτου τοῦ Α' (1513-1522), ὁ γνωστός, διὰ τε τὴν ὠμότητα καὶ τὴν θηριωδίαν, σουλτάνος Ζελέμ Α' (1512-1520), οὐ μόνον ἐπέβαλε νέους ἀγρίους φόρους εἰς τοὺς χριστιανούς, πρὸς ἐπαύξησην τῶν μισθῶν τῶν γενιτσάρων, ἀλλ' ἐπέχειρσεν ἅπαντας τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς εἰς μουσουλμανικὰ τεμένη νὰ μεταβάλλῃ. Ἦδη αὐτὸς ὁ πορθητῆς, πλὴν τοῦ, αὐθημερὸν τῆς ἀλώσεως, καταληφθέντος ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἀφήρσεν ἐν Κων)πόλει εἴτα δώδεκα ἐτέρους μεγάλους ναοὺς, τοὺς ὁποῖους μετέβαλεν εἰς τζαμιά. Ἄς εἶχεν ὁ ἴδιος εἰς τὸ πρὸς τὸν Γεννάδιον βεράτιον αὐτοῦ περιλάβει τὸν ὄρον, καθ' ὃν «αἱ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι μηδέποτε ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει ἠδύναντο νὰ μεταβληθῶσιν εἰς μωαμεθανικὰ εὐκτήρια»¹⁰. Ὡσαύτως καὶ ὁ, διαδεχθεὶς αὐτόν, Βαγιαζήτ Β', δέκα ἐτέρους ναοὺς αὐθαιρέτως κατέλαβε. Καὶ γενικῶς ὁ σφετερισμὸς τῶν ὀρθοδόξων

6) Ὁ Παπαρρηγόπουλος γράφει 1586 (βλ. ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 41, 59).

7) Ἐπίσης ὁ αὐτὸς (αὐτόθι, σελ. 59) σημειοῖ: 1586-1603 εἰς Ζυλοπόρτην.

8) Βιτάλη Φιλαρέτου, Ἀρχιμανδρίτου, Φώτιος Β', ὁ μέγας καὶ εὐκλεὴς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθήναι 1965, σελ. 58, 70.—Τοῦ αὐτοῦ, Ζωὴ καὶ ἔργον τῶν ἐξ Ἠπείρου ὀρμωμένων οἰκουμενικῶν πατριαρχῶν ἀπὸ τοῦ 18' μέχρι τῶν μέσων τοῦ 1' αἰῶνος, Ἀθήναι 1966, σελ. 51, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

9) Βαφείδου Φιλαρέτου (ἀποθ. μητροπολίτου Ἡρακλείας), Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, τόμ. Γ' β, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1928, σελ. 6.

10) Παπαρρηγόπουλου, ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 71.

2) Τοῦτον ἐπιμελῶς ἀνεζήτησεν ὡς ἀνθεωτικὸν καὶ σφοδρὸν πολέμιον τῆς παπικῆς κακοδοξίας, καὶ εὔρεν ἐν τινὶ κώμῃ, περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, αἰχμάλωτον ἐνὸς τῶν ὀσμανιδῶν μεγιστάνων (βλ. ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 46).

3) Αὐτόθι, σελ. 49.

4) Γενναδίου (ἀποθ. μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως), Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἐν «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» Δρανδάκη, τόμ. ΙΗ', σελ. 772.

5) Αὐτόθι.

ναῶν ἐξηκολούθει, ὥστε ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλευσύνης ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ περὶ τοὺς πεντακοσίους ναοί, μόλις καὶ μετὰ βίας διεσώθησαν δ' ὅσοι. Καὶ οὕτω πως πάντες οἱ ἀρχαῖοι πατριαρχικοὶ ναοὶ ἀλλεπαλλήλως ἐδημεύθησαν· ἐπὶ δὲ βεζύρη Κιοποιλίδου Μουσταφᾶ πασᾶ ἐδόθη ἄδεια καὶ ἀνηγέρθησαν νέοι ναοὶ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ὀρθόδοξων χριστιανῶν¹¹.

Τὸ πλέον ὅμως χερίστον ἦτο ὅτι Σελῆμ ὁ Α', σουλτᾶνος, ἐπιδίωξε βιαίως καὶ ἀναγκαστικῶς νὰ ἐξισλαμίση ἅπαντας τοὺς χριστιανούς, τοὺς δ' ἐξ αὐτῶν ἀρνούμενους εἶχε τὴν ἀπόφασιν σκληρῶς νὰ θανατώσῃ. Εἰς τοῦτο δὲ κατέληξεν, μετὰ τὴν ἐρώτησιν αὐτοῦ πρὸς τὸν μουφτήν: «ποῖον ἔργον εἶναι μείζονος δόξης, τὸ ὑποτάξαι σύμπαντα τὸν κόσμον ἢ μεταστρέψαι τὰ ἔθνη εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν», καὶ ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν, «ἀναμφιβόλως τὸ δεύτερον»! Δι' ὅπερ καὶ ἔδωκε τὴν σχετικὴν διαταγὴν εἰς τὸν μέγαν βεζύρην Ἀλῆ Δζεμαλῆ.

Ὁ κίνδυνος, κατὰ ταῦτα, ἦτο προφανής. Καθ' ὅσον θὰ ἐξετελεῖτο ἡ παράλογος αὕτη ἀπόφασιν τοῦ θηριώδους σουλτᾶνου, ἂν μὴ αὐτὸς οὕτως ὁ μ. βεζύρης, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ μουφτή, ἀνεκοίνου κρύφα τὰ τεκταινόμενα εἰς τὸν μαρτυρικὸν πατριάρχην.

Ὅθεν, Θεόληπτος Α', ὁ ἡπειρώτης, ἀντέδρασεν ἐρρωμένως. Καί, συνοδευόμενος ὑπὸ ἀρχιερέων, παρέστη πρὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως, ἐνθα ἐπεκαλέσθη τὴν ὑπὸ τοῦ πορθητοῦ Μωάμεθ Β' γενομένην μετὰ τῶν χριστιανῶν ἐπίσημον συνθήκην, καθ' ἣν οὗτοι διατηροῦντες τοὺς ναοὺς αὐτῶν εἶχον τὸ ἀπαραβίαστον δικαίωμα νὰ τελοῦν ἅπαντα τὰ τῆς λατρείας αὐτῶν.

Ὡς τὸσον τὸ ἐν λόγω ἔγγραφο εἶχε γίνεαι πρὸ τίνος εἰς ἐπισυμβᾶσαν πυρκαϊᾶν πυρκαυστον. Καὶ ὅμως ἦτο ἀπαραίτητον. Ἐν προκειμένῳ δ' ἐπεζητήθη ὑπὸ τοῦ τυράννου, καὶ ὁ πατριάρχης περιῆλθεν εἰς δυσχερεστάτην θέσιν.

Ἐν τούτοις εὗρε παρευθὺς λύσιν. Προσήγαγε τρεῖς γέροντας γενιτσάρους, οἵτινες ὡς αὐτόπται μάρτυρες κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως - λαβόντες ἤδη καὶ ἀργύρια ἱκανά - ἐβεβαίωσαν σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως, ὅτι ἡ πόλις δὲν ὑπῆρξεν ἐξ ὀλοκλήρου δορυάλωτος, ἀλλ' ὅτι μέρος αὐτῆς παρεδόθη ὑπὸ τῶν κατοίκων εἰς τὸν πορθητὴν, συνεπεῖα τοῦ ὁποίου συνήφθη μετὰξὺ αὐτῶν ἡ συνθήκη ἐκείνη, δι' ἧς παρεσχέθησαν προνόμια πρὸς τὸν Γεννάδιον καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν χριστιανούς.

Κατόπιν τούτου καὶ μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Κορανίου, «περὶ ἀνοχῆς τῶν Χριστιανῶν ἐν μουσουλμανικῷ κράτει», ὁ Σελῆμ ἀνεκάλεσε τὰς ἀποτροπιαστικὰς διαταγὰς αὐτοῦ περὶ ἀναγκαστικῶν ἐξισλαμισμοῦ τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν, ἀφήρρεσεν ὅμως ἐξ αὐτῶν πάντας τοὺς λιθοκτίστους καὶ μολυβδοσκεπᾶστους ναοὺς, πλὴν τοῦ τῆς Παμμα-

καρίστου καὶ τοῦ ἐν Μουχλίῳ τῆς Παναγίας¹².

Τὸν αὐτὸν ὡσαύτως κίνδυνον διέτρεξεν ἐπίσης τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐπὶ πατριάρχου Ἰερεμίου Α' (1522-1545), τοῦ ὡσαύτως ἡπειρώτου, ἀναφέντος καὶ πάλιν τοῦ ζητήματος τῶν προνομίων. Πληροφορηθέντες δῆλον ὅτι οἱ νομομαθεῖς καὶ γραμματεῖς τῶν τούρκων, ὅτι εἰς τινὰ πυρκαϊᾶν κατεκάρησαν τὰ ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' δοθέντα τῷ πατριάρχῳ Γενναδίῳ ἐγγράφως προνόμια, ἐπεζήτησαν νὰ ἐξάψωσι τὰ πνεύματα μεταξὺ τοῦ ὄχλου ἐπὶ τῷ τέλει νὰ ἐξεγερθῇ οὗτος καὶ διὰ βιαιοτήτων καὶ βανδαλισμῶν ἐπιχειρήσῃ διὰ μιᾶς τὸν κατακρημνισμὸν ἢ τὴν παράδοσιν εἰς τὰς φλόγας ἀπάντων τῶν ἐν Κων)πόλει χριστιανικῶν ναῶν. Ταῦτα δὲ «μαθόντες οἱ περὶ τὸν πατριάρχῳ Ἰερεμίαν, προστρέχουσι μὲν πρὸς τὸν ἐπίτροπον τοῦ σουλτᾶνου, προστρέχουσι δὲ καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς μεγιστάνας, ἴκετεύοντες, δακρυροοῦντες, δωροφοροῦντες καὶ τὴν μὴ ποιοῦντες, ἵνα ρυσθῶσιν ἀπὸ τῆς ἐπαπειλουμένης καταστροφῆς. Μάρτυρας δὲ καὶ αὐθις ἀξιοπίστους εἰς τὸ Δικαστήριον προσενέγκαντες παρέστησαν δι' αὐτῶν τὰ περὶ τῆς ἐκουσίας (!) παραδόσεως τῆς Πόλεως καὶ οὕτω κρίνουσι τοὺς ναοὺς ἀπαραβίαστους ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν. Ἐξέδωκε δὲ καὶ ὁ σουλτᾶνος αὐτόγραφον, ἐπικυρῶν τὴν ἀσφαλῆ διαμονὴν τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν»¹³.

Πάντως ἂν ἔκτοτε ἡ ὁμαδικὴ ἐξισλαμίσις ἐγκατελείφθη ἐπηκολούθησαν μεμονωμένα περιπτώσεις ἐξισλαμισμοῦ¹⁴.

Ἐξ ἄλλου, ἐπὶ πατριαρχείας τοῦ ἡπειρώτου πατριάρχου Παρθενίου τοῦ Α' (1639-44), «οἱ ἐν λόγοις καὶ ἔργοις γενναῖοι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἡγέται ἐπὶ κινδύνοις ἐσχάτοις περιεφρόνησαν τὰς τοῦ τυράννου ἀπειλὰς καὶ τολμηρῶς ἐναντίον τῶν ἐκείνου αὐθαιρεσιῶν ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ὀνόματι τοῦ νόμου, τολμηρότατα καὶ γενναϊότατα διεμαρτυρήθησαν»¹⁵.

Μετέπειτα, δι' ἐλαστικῆς ἐρμηνείας, τὸ ἀδιάσειστον τοῦ πατριάρχου παρεβιάσθη. Εἰς τὰ ἐκδιδομένα νεώτερα βεράτια ἐκηρύσσεται «ἀμετακίνητος ὁ Πατριάρχης, ἀλλ' ἐξαιρέσει τῶν τριῶν περιπτώσεων, καθ' ὅς ἤθελεν ἀποδειχθῆ ἔνοχος καταπίεσεως τῶν Χριστιανῶν, παραβάσεως τοῦ θρη-

12) Β α φ ε ἰ δ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Γ' α, ἐν Κων)πόλει 1912, σελ. 19-20.—Β ι τ ἄ λ η, Ζωὴ καὶ ἔργον, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 20.—Β ο β ο λ ἰ ν η Κ., Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, Ἀθήναι 1952, σελ. 25, 26.

13) Β ι τ ἄ λ η, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 29.—Κ ο ὑ μ α Κ., Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τ. Ζ', Βιέννη 1831, σελ. 438. Μ α χ ἄ Ζαχαρίου (ἀποθ. ἐπισκόπου Θήρας), Κατάλογος ἱστορικῶν τῶν πρώτων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς πατριαρχῶν τῆς ἐν Κων)πόλει ἀγίας καὶ Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1884, σελ. 114.—Σ κ α ρ λ ἄ τ ο υ Β., Ἡ Κωνσταντινούπολις, τόμ. Β', σελ. 530.

14) Σ τ ε φ α ν ἰ δ ο υ Βασιλείου, ἀρχιμανδρίτου, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον, Ἀθήναι 1948, σελ. 636.

15) Β ι τ ἄ λ η, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 66.—Β ο β ο λ ἰ ν η, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 43.

11) Αὐτόθι, σελ. 76.

σκευητικῷ νόμου καὶ ἀπιστίας πρὸς τὸν ἡγεμόνα»¹⁶. Ἡ τοιαύτη δὲ παρερμηνεία τῶν ὁσημέραι παραβιαζομένων προνομίων παρείχε τὴν εὐχέρειαν εἰς τοὺς κρατοῦντας, ὅπως διώκωσι ἀναφανδὸν πάντας καὶ ἀδιακρίτως. Οὕτως ἐκόπτοντο ὑπὸ τῶν σουλτάνων αἱ γενεαίδες τῶν πατριαρχῶν, ρίνες ἀπεκόπτοντο ἀνωτάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, καὶ ἔτεραι κακοποιήσεις, ἐξορία, διωγμοὶ τῶν ἐκπροσώπων ἰδιαίτερα τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἀρπαγαὶ τῶν περιουσιῶν αὐτῶν. Καὶ τότε νέοι μάρτυρες τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἀνεδείχθησαν¹⁷.

Ἐπὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ ἐθνομάρτυρος πατριάρχου Κυρίλλου, τοῦ Λουκάρεως, κατέστρεψαν αἱ τουρκικαὶ ὀρδαὶ τὸ παρ' αὐτοῦ, τὸ πρῶτον, συσταθὲν ἐν Κων)πόλει ἑλληνικὸν πατριαρχικὸν Τυπογραφεῖον, λειτουργοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ πρὸς φωτισμὸν τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος¹⁸.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ (1703-30), ἀναρίθμητα δεινὰ ὑπέστησαν οἱ χριστιανοί, ἐν οἷς καὶ τὸ τρομερὸν παιδομάζωμα, οἱ δὲ πατριάρχαι Νεόφυτος Ε' ἐρρίφθη εἰς τὸ κάτεργον, Κύριλλος δ' Δ' (1713), Ἀθανάσιος (1709-11), Κυπριανὸς (1708-1709, β' 1713-14) ἐδιώχθησαν σκληρῶς, Ἱερεμίας δ' Γ' (1716-26) ἐφυλακίσθη. Προγενεστέρως δὲ Παρθένιος δ' Γ' (1656-57) εἶχε καταδικασθῆ εἰς θάνατον. Καὶ μετὰ τὴν πρόφασιν ταύτην ἡ ὑψηλὴ πύλη ἀφήρσεν ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἔθνους τὸ παρ' αὐτοῦ μέχρι τῶν χρόνων τούτων τηρηθὲν δικαίωμα τοῦ νὰ ἐγκαθιδρύεται αὐτοπροσώπως ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ὄρισασα ὅτι ἡ ἐγκαθίδρυσις αὕτη δὲν θέλει γίνεσθαι ἐφεξῆς εἰμὴ ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρου. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν διετίας, «ἀφηρέθη ὡσαύτως ἀπὸ τὸν πατριάρχην τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ φέρῃ τὸ καλούμενον σ κ ι ἄ δ ι ο ν, ὅπερ ἦτο ἐν τῶν διακριτικῶν τοῦ ἀξιωματος αὐτοῦ σημείων». Παρομοίως τότε ἀπηγορεύθη εἰς αὐτόν, ὅπως ἐμφανίζηται εἰς τὴν ὑψ. πύλην συνοδευόμενος ὑπὸ δωδεκάδος ἀρχιερέων, καίτοι τοῦτο ἀργότερον ἐπανεκτίθη ὡς δικαίωμα¹⁹.

Ἐξ ἄλλου, τῷ 1730, συνεπίεξα ἐπαναστάσεως τῶν γενιτσάρων, ἐνεκα ἀτυχοῦς κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου τοῦ Ἀχμέτ, οἱ χριστιανοὶ ὑπέστησαν ἀφάνταστα δεινὰ, ἰδιαζόντως δ' ἐπάθεν ὁ πατριαρχικὸς ναὸς, καταπατηθέντων ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τῶν τιμίων λειψάνων, τοῦ ἁγίου Μύρου, τῶν ἀχράντων Μυστηρίων, καὶ τῶν μωσαϊκῶν ἰ. εἰκόνων, τῶν διασωθεισῶν ἄλλωστε ἐκ τῆς γενομένης λεηλασίας τῆς Παμμακαρίστου²⁰.

Ἡ αὕτη κατάστασις συνεχίσθη καὶ ἐπὶ τῶν σουλτάνων Μαχμούτ Α' (1730-54), Ὁσμάν Γ'

(1754-57), Μουσταφᾶ Γ' (1757-74), καὶ Χαμίτ Α' (1774-89).

Τῷ ἔτει 1751, εἰδικώτερον, ὁ μ. βεζύρης πρὸ τῶν Πατριαρχείων ἀπηγγόνισε τινὰς τῶν χριστιανῶν ἀρχόντων, ἐν ᾧ τὸ ἐπόμενον ἔτος (1752) ἐπεχείρησε ν' ἀπαγγόνισθαι τὸν πατριάρχην Κύριλλον τὸν Ε', τὸν ὁποῖον ὁμως τελικῶς, μεταμεληθεὶς, ἀπέστειλεν εἰς ἐξορίαν. Ἀλλὰ μετὰ πάροδον διετίας (1753) τοσαύτην ἐμπάθειαν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπέδειξε, ὥστε ἐξεδίωξεν ἐκ Κων)πόλεως ἅπαντας τοὺς μητροπολίτας²¹. Ὡσαύτως, τῷ 1769, κατὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, ἐπὶ τῇ ἐπαναστάσει τῇ ὑπὸ τοῦ Ὀρλώφ ὑποκινηθείσῃ, ὁ πατριάρχης Μελέτιος ἐστρεβλώθη φρικτῶς καὶ κακῶς ἐν τῇ ἐξορίᾳ εἶτα ἐτελειώθη²².

Ἄς ἀφήσωμεν πλέον τὰ ὅσα ὑπέστησαν τὸ τε Οἶκ. Πατριαρχεῖον καὶ τὸ χριστιανικὸν αὐτοῦ ποιμνιον ἐπὶ Μαχμούτ Β' (1808-1839), ἰδιαίτατα ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Πρότερον ὁ Μουσταφᾶς Γ' ἐσχέδιασε τὴν πανωλεθρίαν τῶν χριστιανῶν. Τώρα ὁ Χαλήτ ἐφένδης, σύμβουλος τοῦ Μαχμούτ, εἰσηγείται, ὅπως πραγματοποιηθῆ τὸ ἐν λόγῳ ἀπαίσιον σχέδιον. Καὶ λοιπὸν ἐκηρύχθη φοβερὸς ἐν Κων)πόλει διωγμὸς κατὰ τῶν ἐλλήνων καὶ τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν Κλήρου. Γρηγόριος ὁ Ε' ἀπηγγόνισθη ἀπὸ τῆς μεσσίας πύλης τῆς ἐξωτερικῆς εἰσόδου τοῦ Οἴκ. Πατριαρχεῖου. Ταῦτοχρόνως ἐφυλακίσθησαν καὶ αὐτόθι μαρτυρικῶς ἐτελειώθησαν οἱ συνοδικοὶ μητροπολίται Ἐφέσου Διονύσιος, Νικομηδείας Ἀθανάσιος, Χαλκηδόνος Γρηγόριος, Δέρκων Γρηγόριος, Θεσσαλονίκης καὶ Ἀδριανουπόλεως. Ταῦτοχρόνως καὶ ὁ ἐν Ἀνδριανουπόλει ἐφησυχάζων διαπρεπῆς πατριάρχης Κύριλλος ὁ Στ' ἀπηγγόνισθη²³. Καὶ πάντα ταῦτα τὰ μαρτύρια, αἱ σφαγαὶ, αἱ δηλώσεις, οἱ διωγμοὶ, αἱ καταλήψεις ναῶν, αἱ ἀλλεπάλληλοι μετακινήσεις καὶ διώξεις τοῦ Πατριαρχείου, «μαρτυροῦσι τὴν ἐσχάτην περιφρόνησιν, ἣν ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις ἐπεδείκνυεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν», ἐξ οὗ τρανῶς ἀποδεικνύεται, ὅτι δὲν διετηρήθησαν οὔτε αἱ τιμαὶ, οὔτε ἡ ἐξουσία, μήτε τὰ προνόμια, ἅτινα ὁ κατακτητὴς ἀπένειμεν αὐτοπροαιρέτως εἰς τὸν ἡμέτερον ἀνώτατον ἀρχοντα τοῦ δουλειοντος Γένους²⁴. Μᾶλλον εἰπεῖν ἡ τοιαύτη ἄνα τοὺς αἰῶνας ἐχθρική καὶ φρικώδης στάσις τῆς ὑψ. πύλης ἐναντι τοῦ Πατριαρχείου «μαρτυρεῖ ὅτι ἅπαντα ἐκείνη ἡ τοῦ ἀξιωματος ἐπιφάνεια, δι' ἧς Μωάμεθ ὁ Β' περιέβαλε τὸν Οἶκ. θρόνον, ἠρείδετο ἐπὶ τῆς ἄμμου»²⁵.

Βεβαίως αἱ κατὰ καιροὺς ἐπισυμβᾶσαι διάφοροι «ἦτται τῶν Τούρκων ὑπὸ Αὐστρογερμανῶν καὶ Ρώσων, αἱ ταπεινωτικαὶ συνθήκαι Καρλοβιτσιού (1699), Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774), Ἰασίου

16) Παπαρρηγοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 71.

17) Γενναδίου, ἐνθ' ἄνωτ. — Παπαδοπούλου Χρυσόστομου (ἀποθ. Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν), Οἱ Νεομάρτυρες, ἐν Ἀθήναις 1934, σελ. 6, 18 ἐξ.

18) Παπαρρηγοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 77.

19) Αὐτόθι.

20) Βαφειδίου, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Γ' β, σελ. 6-7.

21) Αὐτόθι.

22) Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 9.

23) Αὐτόθι, σελ. 17.

24) Παπαρρηγοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 77.

25) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 71.

(1792), 'Αδριανουπόλεως (1829) καθιέρωσαν ἐπέμβασιν τῶν νικητῶν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν». Μάλιστα δὲ τῷ 1839 ἐξεδόθη «διάταγμα σωτήριον», διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεγνωρίζετο ἰσότης τῶν χριστιανῶν καὶ ἰουδαίων πρὸς τοὺς μουσουλμάνους, ἡγγυάτο δὲ ἡ ἀσφάλεια ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας αὐτῶν. Δι' ἑτέρου διατάγματος, τοῦ 1843, ἀπηγορεύετο πᾶς διωγμὸς ἕνεκα θρησκείας. Καὶ μετὰ ταῦτα, τῷ 1853, δι' ἐκδοθέντος ἰραδὲ ἐβεβαιοῦντο ἅπασ ἔτι τὰ πατριαρχικὰ δίκαια, ἡ ἀσυδοσία τῶν κληρικῶν καὶ τὰ προνόμια τῶν μοναστηρίων, ἐν ᾧ διὰ τοῦ Χάττ Χουμαγιούν, τῷ 1856, ἀνεγνωρίζοντο αἱ πνευματικαὶ προνομίαι τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων καὶ ἐξησφαλιζέτο πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία²⁶. Καὶ εἰς αὐτὸ προσέτι τὸ βεράτιον πρὸς τὸν πατριάρχην 'Ιωακείμ Β', μεταξύ ἄλλων συμπεριλαμβάνετο: «οὐδεὶς θέλει ἐπεμβαίνει ἐναντίον τῷ ἱερῷ νόμῳ παρὰ τῷ πατριάρχῃ, τοῖς μητροπολίταις καὶ λοιποῖς ἱερεῦσιν ἐνοχλῶν αὐτοὺς ὡς πρὸς τὸ ἐξασκεῖν ἐλευθερώσας τὰ τῆς θρησκείας των καὶ ἐν ταῖς κατοικίαις των καὶ τὸ ἐκτελεῖν οἰανδήποτε ἄλλην τοιαύτην πράξιν...». Καὶ τοῦτο, σὺν τοῖς ἄλλοις, δηλοῖ, ὅτι εἰς τὰς σχέσεις μεταξύ 'Εκκλησίας καὶ κατακτητοῦ παρουσιάζετο νὰ ὑπῆρχε ποιά τις συνδιαλλαγή καὶ προνομιακὴ μεταχείρισις. Παρὰ ταῦτα ἡ κατάστασις δὲν μετεβλήθη. Αἱ κυρωθεῖσαι, παλαιαὶ καὶ νέαι, προνομίαι δὲν ἐξετελοῦντο. Παρέμενον ἀνεφάρμοστοι ἕνεκα τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς μειονεκτικότητος τῶν τούρκων, φοβουμένων σοβαρῶς - καὶ δικαίως - μὴ ὑπερψυθῶσιν οἱ χριστιανοί. Καὶ οὕτως ἐξηκολούθουν οἱ δόλιοι αὐτῶν ἡγέται ἀπατῶντες ἑαυτοὺς καὶ τὴν Εὐρώπην²⁷, ἀποβλέποντες πάντοτε εἰς τὴν διὰ παντὸς τρόπου ἀφαίρεσιν τῶν ὑπολοίπων τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους ἐπεδίωκον πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἀφομοιωσῶσι ἔθνικῶς²⁸.

Τοιοτοτρόπως ὅμως ἐδημιουργήθη τὸ περιλάλητον προνομιακὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον παρουσίασε τρεῖς φάσεις.

'Απὸ τοῦ ἔτους 1870 ἤρξατο πλέον ἀπροκαλύπτως νὰ καταπατῶνται τὰ πατριαρχικὰ προνόμια²⁹. Ὅλον ἐν δὲ καὶ περισσώτερον ἐξήπτετο ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς τῶν μουσουλμάνων, ὥστε ἐπὶ σουλτάνου Χαμίτ Β' (1876-1908) νὰ λάβῃ τεραστίας διαστάσεις.

'Η Μ. 'Εκκλησία, καὶ τὸ περὶ αὐτὴν χριστιανικὸν ποίμνιον, οὐδέποτε ἄλλοτε τοσοῦτον φανατικῶς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ συστηματικῶς, ἐπολεμήθησαν. 'Ανήκουστα δεινὰ ὑπέστησαν ἅμα τῇ λήξει τοῦ, κατὰ τὸ 1878, πολέμου καὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῆς τε Θεσσαλίας καὶ μέρους τῆς 'Ηπείρου ('Αρτης), ὡς καὶ τῶν Σέρβων, Βλάχων καὶ Βουλγάρων. Καὶ ὅμως καὶ τότε διὰ τῆς ἐν Βερολίνῳ συνθήκης ἐτέ-

θησαν αἱ βάσεις μείζονος θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτοδιοικήσεως.

'Ἄλλ' ἢ τοιαύτη αὐθαίρετος κατάργησις τῶν προνομίων ἔρριψε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον εἰς δεινότερον κλύδωνα. Ἐντεῦθεν ὁ τότε εὐκλεῶς πατριαρχεῦν 'Ιωακείμ ὁ Γ' (α' πατριαρχεῖα 1878-1884), εἰς ἔνδειξιν ἐντόνου διαμαρτυρίας, ὑπέβαλε παραίτησιν ἀπὸ τοῦ θρόνου, ἡ δὲ τουρκικὴ κυβέρνησις ἠναγκάσθη, ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὸ ζήτημα, δηλώσασα ἐπισήμως εἰς τεσκερὲν αὐτῆς (8 Μαΐου 1884), ὅτι «οὐδὲ τῆς θανοίας κἄν διήλθε μεταβαλεῖν ἢ ἀλλοιωῖται τὰς θρησκευτικὰς προνομίας καὶ τεθεσπισμένας παραχωρήσεις, ὧν ἀνέκαθεν τὸ Πατριαρχεῖον ἀπολαύει...³⁰. Ταῦτα ὅμως καθομολογούσα, ψευδῶς ἐννοεῖται καὶ ὑποκριτικῶς, οὐδόλως εἶχε παραιτηθῆ τῶν σχεδίων καὶ προθέσεων αὐτῆς, καθ' ὅσον ἀργότερον ἐπανῆλθε δριμύτερον. Ἐδολιεύθη ὅμως, ἐν τῷ μεταξύ, τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον εἰς τὸ πολύκροτον βουλγαρικὸν ζήτημα.

'Απὸ τοῦ ἔτους 1860 οἱ Βούλγαροι, ἔχοντες ἀρκούντως ἔθνικῶς ἀφυπνισθῆ, ἐδημιούργησαν μεγάλην ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν Μ. 'Εκκλησίαν. Εἶχον σχεδιάσει τὸν ἐκβουλγαρισμὸν, τῶρα μὲν κατὰ τὸ ἡμισυ, τοῦ 'Ελληνορθοδόξου Πατριαρχείου Κων) πόλεως, ὕστερον δὲ, ἀναδεικνύοντες βούλγαρον πατριάρχην, τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἄλωσιν αὐτοῦ.

'Ο πατριάρχης 'Ιωακείμ Β' ἀντέδρασεν ἔρρωμένως εἰς τὰς σκοτίους ταύτας προθέσεις τῶν βουλγάρων. Συγκαλέσας μεγάλην Σύνοδον, ἐν Κων) πόλει, τὴν 24ην Φεβρουαρίου 1861, ἐζήτησεν, ὅπως ἐνώπιον αὐτῆς ἐμφανισθοῦν καὶ ἀπολογηθοῦν οἱ ἐπαναστάται ἀρχιερεῖς Μακαριουπόλεως 'Ιλαρίων καὶ Βελισσοῦ (ἢ Δυρραχίου) Αὐξέντιος. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπηξίωσαν οὗτοι νὰ πράξωσι τοῦτο, συνοδικῆ ἀποφάσει, ὑπεβλήθησαν εἰς καθάραισιν καὶ, μερίμνη αὐτῆς, διὰ κυβερνητικοῦ διατάγματος, ὠδηγήθησαν εἰς ἔξοριαν.

'Ακολουθῶς ἡ Σύνοδος παρέσχε συμβιβαστικὴν καὶ ἐν ταῦτῳ ἱκανοποιητικὴν λύσιν, πλὴν ὑπὸ τῶν βουλγάρων ἀπερρίφθη.

Καὶ ἡ μὲν τουρκικὴ κυβέρνησις, πρὸς ἣν οὗτοι κατέφυγον, ὑποψιαζομένη ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἔθνικὴν τοιαύτην, ἠρνήθη κατ' ἀρχὴν νὰ παρέμβῃ ὑπὲρ αὐτῶν. Πλὴν ὅμως, σκεφθεῖσα εἶτα ὠριμώτερον καὶ ἐκμεταλλευθεῖσα τὴν εὐκαιρίαν πρὸς μείωσιν τοῦ 'Ελληνορθοδόξου Πατριαρχείου, ὑπανεχώρησε. Καὶ τὴν 24ην Ἀπριλίου 1862 συνέστησε, ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου, μικτὴν δεκαμελῆ ἐπιτροπὴν, ἐξ ἐλλήνων καὶ βουλγάρων, ἣτις ἐπὶ διετίαν ἐργασθεῖσα εἰς οὐδὲν συμπέρασμα κατέληξεν, ἕνεκα συνεχῶν ἐμποδίων τῶν βουλγάρων. Κατόπιν τούτου αὐτὴ ἡ ὑψηλὴ πύλη κατήρτισε σχέδιον τὰ μέγιστα μειοῦν τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπερ ἔσπευσε παρευθὺς καὶ ἀπέρριψε

26) Βαφείδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 19-20.

27) Αὐτόθι.

28) Πρβλ. Στεφανίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 637.

29) Βαφείδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 21.

30) Στεφανίδου, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 638.

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΝΑΟΣ ΚΑΙ Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗ

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι τρόπος ἐξαντικειμενικεύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Διὰ τῆς οἰκοδομῆς, ὅπως καὶ δι' ἄλλων μέσων, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου χρησιμοποιοῦ τὴν ὕλην διὰ νὰ ἐκφράσῃ ἑαυτό. Ὁ ναὸς εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀρχιτεκτονικὸν μέγεθος, διὰ τοῦ ὁποῦ ο ἄνθρωπος διαμορφώνει τὸν θρησκευτικὸν χώρον του, εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀρχιτεκτονικὴ διαμόρφωσις τοῦ θρησκευτικοῦ χώρου. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ναοῦ ἐξαντικειμενικεῖ τὴν θρησκευτικότητα ἐνδὸς συγκεκριμένου προσώπου ἢ γενικώτερον τῆς κοινωνίας ἐκείνης, ἢ ὁποῖα οἰκοδομεῖ τὸν ναόν. Οὕτως ὁ ναὸς δὲν ἔχει μόνον ἀνθρωπολογικὸν—πολιτιστικὸν ἀλλὰ ἐν ταύτῳ καὶ θεολογικὸν—θρησκευτικὸν περιεχόμενον, ἐὰν δεχθῶμεν, ὅτι οἱ ὅροι οὗτοι κατ' οὐσίαν διακρίνονται. Ἡ οἰκοδομητικὴ ναοῦ εἶναι πανἀνθρωπίνῃ πολιτιστικῇ—θρησκευτικῇ ἐκδήλωσις ὀφειλομένη προφανῶς εἰς τὴν ἀνθρωπολο-

γικῶς ἀρχέτυπον ἴσως κατηγορίαν τοῦ θρησκευτικοῦ χώρου. Ἐὰν ὁ ναὸς στατικῶς θεωρούμενος ἀποτελῇ τὸν κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικὸν χώρον, ἡ λειτουργία τοῦ ναοῦ διὰ τῶν διαφόρων ἐορτῶν ἀποτελεῖ τὴν κατ' ἐξοχὴν ἐξαντικειμενικεύσιν τῆς πάλιν ἀρχετύπου ἴσως κατηγορίας τοῦ θρησκευτικοῦ χρόνου. Ὁ ναὸς εἶναι τὸ κέντρον τοῦ θρησκευτικοῦ χωροχρόνου τοῦ ἀνθρώπου¹.

1. Περί τοῦ λεγομένου θρησκευτικοῦ, ἀγίου ἢ ἱεροῦ χωροχρόνου πρὸς G. der Leeuw, *Phänomenologie der Religion*. Tübingen 1956, 434-445 («ἅγιος χρόνος») καὶ σ. 445-457 («ἅγιος χώρος»). K. Coldammer, *Die Formenwelt des Religiösen. Grundriss der systematischen Religionswissenschaft*. Stuttgart 1960, σ. 190-205 («ἅγιος χώρος») καὶ σ. 205-220 («ἅγιος χρόνος»), βιβλιογραφία σ. 503. F. r. Heiler, *Erscheinungs, formen und Wesen der Religion*. Stuttgart 1961, σ. 128-150 («ὁ ἅγιος τόπος») καὶ σ. 150-161 («ὁ ἅγιος χρόνος») ἐνθα καὶ βιβλιογραφία. M. Eliade,

τοῦτο (Ὀκτώβρ. 1868). Εἰς ἀπάντησιν ὅπως αὕτη ἐξέδωκε τὴν 27 Φεβρουαρίου 1870, ὅλους αὐθαίρετως καὶ ἐρήμην τοῦ Πατριαρχείου, φερμάνιον, δι' οὗ ἰδρύετο ἡ λεγομένη «Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία». Ὅθεν τὰ πράγματα ἔλαβον σοβαρωτάτην τροπὴν. Ἄλλ' ἡ Ἐκκλησία ἀντεπετέθη σθεναρώτατα. Ἀπέκρουσεν ἐντόνως τὴν τοιαύτην ἀπαράδεκτον ἀνάμιξιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως εἰς ζητήματα καθαρῶς θρησκευτικά, ἦτις κατόπιν τούτου ὑπεχρεώθη ν' ἀναστείλῃ τὴν ἰσχύν τοῦ φερμανίου, ἀφοῦ ἀνευδότως ἐπέμενε, ὅπως μὴ ἀνακαλέσῃ τοῦτο. Τότε ὁμως οἱ βούλγαροι ἱεράρχαι Σόφιας Δωρόθεος, Βιδύνης Ἀνθιμος, Βελισσοῦ Γεννάδιος, Λοφτζοῦ Ἰλαρίων καὶ Φιλίππουπόλεως Πανάρετος, ἀπέστειλαν, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1868, εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἔγγραφο, ἐν ᾧ ἐδήλουν, ὅτι ἀποχωροῦν παντάπασιν ἐξ αὐτοῦ.

Τὸ πατριαρχεῖον πρὸ τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἐζήτησε παρὰ τῆς Ὑψ. πύλης ἄδειαν συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἵνα ἐπιληφθῇ καὶ ἐπιλύσῃ τὸ ζήτημα. Ὡς ἦτο ὁμως ἐπόμενον, ἐκ φόβου προφανῶς, ἐδόθη ἀπάντησις ἀρνητικὴ. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ διὰ κυβερνητικοῦ ἔγγραφου, ἀπὸ 25 Ἰανουαρίου 1872, διετάχθη ἡ ἐν Μεσοχωρίῳ κεντρικὴ διευθύνουσα ἐπιτροπὴ τῶν βουλγάρων, ἵνα προβῇ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀνασταλέντος φερμανίου, ἀνήγγειλε δ' εἰς αὐτήν, ὅτι δέκα εἰσέτι ἐπαρχίαι ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, μεταξύ τῶν ὁποίων: Κομοτηνῆς, Ἀδριανουπόλεως, Δράμας, Ἐδέεσης, Κιλκίς, Σερρών κ. ἄ., ἤθελον διανεμηθῆν μεταξύ τῆς βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας καὶ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου³¹.

Ἐνώπιον τοιοῦτου σοβαρωτάτου κινδύνου εὐρεθὲν τὸ Κέντρον τῆς Ὁρθοδοξίας ἠναγκάσθη καὶ συνεκάλεσε μεγάλην τοπικὴν Σύνοδον ἐν Κων)πόλει

(29 Αὐγούστου - 17 Σεπτεμβρίου 1872), εἰς τὴν ὁποῖαν παρεκάθησαν πέντε Πατριάρχαι, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου καὶ εἴκοσι τέσσαρες ἀρχιερεῖς, ἦτις «καθήρεσε τὸν Σόφιας Δωρόθεον, Νυσσάβας Παρθένιον καὶ Βελισσοῦ Γεννάδιον καὶ ἐκήρυξε σ χ ι σ μ α τ ι κ ο ὺ ς ὅλους τοὺς ἀρχηγούς τοῦ κινήματος καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῶν»³².

Μετέπειτα οἱ ἀγῶνες συνεχίσθησαν, ἀνθισταμένου - καθ' ὃ εἶχε δικαίωμα - τοῦ Πατριαρχείου εἰς τὴν ἔκδοσιν ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως τῶν ἀπαραιτήτων βερατιῶν διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν νεοχειροτονηθέντων σχισματικῶν βουλγάρων ἀρχιερέων. Γενικῶς δ' εἶπεν εἰς τὸ θέμα τοῦτο τὰ μέγιστα ἐταλαιπωρήθη τὸ ἡμέτερον Πατριαρχεῖον, ἰδιαίτατα μεταξύ τῶν ἐτῶν 1901-1913, ὅτε ὑπὸ τῶν βουλγάρων ἐξεδιώχθησαν οἱ κανονικοὶ καὶ νόμιμοι ἀρχιερεῖς αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀν. Ρωμυλίᾳ ἐπαρχιῶν αὐτῶν, ὑπέστησαν δὲ φρικτοὺς διωγμοὺς καὶ λεηλασίας οἱ Ἕλληες χριστιανοί, οὐ μόνον τῆς πολυκλαύστου ταύτης περιοχῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς πολυπαθεστάτης Μακεδονίας, τῆς ὁποίας ὁ Ἕλληνικὸς πληθυσμὸς, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Ἕλληνας μητροπολίτας, ἠγωνίσθη ἀπαράμιλλως, καθ' ὅσον τὸ νεοτουρκικὸν κομιτάτον ἐπεδίωκεν, ὅπως καταργήσῃ τὴν προνομιοῦχον θέσιν τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου, καὶ ἐξασθενήσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Ἕλληνικοῦ στοιχείου, διὰ τῆς παραχωρήσεως προνομιακῆς θέσεως εἰς τοὺς βουλγάρους³³.

Ἄλλ' ἡ πάνσεπτος καθέδρα τῆς Ὁρθοδοξίας θὰ εἶχε καὶ ἄλλας περιπετείας καὶ νέους ἀγῶνας διὰ τὴν διατήρησιν τῶν κεκτημένων προνομίων αὐτῆς.

(Συνεχίζεται)

Ἀρχιμ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ ΒΙΤΑΛΗΣ
Ἱεροκήρυξ Νικαπόλεως

31) Πρβλ. ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 680.

32) Αὐτόθι, σελ. 681.—Β ι τ ἄ λ η, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 116 ἔξ.

33) Β ι τ ἄ λ η Φιλαρέτου, ἀρχιμ., Φιλόθεος ὁ Σίφνιος, Μητροπολίτης Καισαρείας Καππαδοκίας, ἐν Ἀθήναις 1958, σελ. 12.

Ἄς ἡμεῖς ἀναβιβάζωμεν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἀναβιβάζωμεν τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς τὴν θεότητα. Ὁ Παντοκράτωρ δεσπότης τοῦ τροῦλλου εὐρίσκειται ὑψηλά, πολὺ ὑψηλά, ἐντὸς τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ, ἐν τούτοις ἡμῶς εἶναι ὁρατὸς διὰ τὰ ἅγια βλέμματα τοῦ ὀρθοδόξου, ὁ ὁποῖος στρέφεται πρὸς Αὐτόν. Τὸ βλέμμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος ἅμα καὶ παντοκράτορος Λόγου εἶναι αὐστηρὸν ἅμα καὶ μελιχρὸν ἐμπνέον τρόμον καὶ παρηγοριαν συνάμα. Ὁ πιστός, ὁ ὁποῖος ἀντικρύζει εἰς τὸν τροῦλλον τὸν Παντοκράτορα βιοῦ τὴν κοινωνίαν τοῦ Θεοῦ ὡς *mysterium tremendum ἅμα καὶ fascinans*, διὰ τὴν ἐπισημοποίησιν κανεὶς τὰς γνωστὰς κατηγορίας τοῦ Rudolf Otto. Τὰ τῶρα, ἔκφρασις τῆς ὀρθοδόξου ἰσοροπίας καὶ ἁρμονίας, γεφυρώνουν τὸ χάσμα μεταξὺ τοῦ «ἐκεῖ» καὶ τοῦ «ἐδῶ». Τὰ ἐσωτερικὰ τοιχώματα τοῦ ναοῦ δὲν εἶναι γυμνά, δὲν ἀποτελοῦν ὄρια διὰ τὴν ὀρθόδοξον ὑπαρξίν ἀλλὰ προοπτικὰς. Ὁ ἐν τῷ ναῷ λατρευόμενος ὀρθόδοξος δὲν περικλείεται ἀπὸ σύνορα, ἀλλὰ περιβάλλεται ἀπὸ γεγονότα μὲ ἀπέραντον βάθος. Ὁ χώρος τοῦ ναοῦ εἶναι ἡ ἀφετηρία ἀπεράντων ἐσχατολογικῶν προοπτικῶν, αἱ ὁποῖαι, ἅπασαι, συγκλίνουν εἰς τὸ ὑπερβατικὸν ὕψος τοῦ θείου Λόγου. Ὁ ὀρθόδοξος ἄνθρωπος εὐρισκόμενος εἰς τὸν ὀρθόδοξον ναὸν δὲν αἰσθάνεται μόνος. Ἡ στρατευομένη ἐκκλησία βιοῦ ἐν τῷ ναῷ τὴν κοινωνίαν αὐτῆς μετὰ τῆς θριαμβευούσης καὶ τοῦ οὐρανοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς. Πρόναος, κυρίως ναὸς καὶ ἱερὸν βῆμα εἶναι βαθμιδὲς ἀνόδοιο τῆς ὀρθοδόξου ὑπαρξέως ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν.

Ἡ ἐκκλησία ἐξέφρασε καὶ ἐκφράζει διὰ τοῦ ναοῦ τὴν θεολογίαν τῆς. Ἡ ἐκκλησία ἐξέφρασε καὶ ἐκφράζει διὰ τοῦ ναοῦ τὴν θεολογίαν τῆς, ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν ναῶν τῆς. Ἡ μεταγενεστέρη θλιβερὰ διάσπασις τῆς ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἐν ταύτῃ διάσπασιν τόσον τῆς χριστιανικῆς θεολογίας ὅσον καὶ τοῦ ὕψους τῆς χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡ ἐκκλησία τοῦ πνεύματος, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὴν ἀρχαίαν ποικιλίαν μορφῶν, κατέστη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον οὐσιώδης διαφορά, ἂν μὴ καὶ ἀντίθεσις. Τοῦτο γίνεται φανερόν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς περιόδου, ἡ ὁποία ἐγέννησε καὶ ἐκαλλιέργησε τὴν διάσπασιν τῆς ἐκκλησίας. Συμφώνως πρὸς τοὺς τρεῖς κυρίους τύπους τοῦ χριστιανισμοῦ, τὴν Ὀρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, τὸν ρωμαιοκαθολικισμόν καὶ τὸν προτεσταντισμόν, διεμορφώθησαν τρεῖς κύριοι τύποι χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ναῶν, ὁ ὀρθόδοξος, ὁ ρωμαιοκαθολικός καὶ ὁ προτεσταντικός, ἕκαστος τῶν ὁποίων εἶναι φορέυς ἰδίας καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους ἐν πολλοῖς διαφόρου τοῦλάχιστον, ἂν μὴ ἀντιθέτου, θεολογίας.

Ἡ ἐκκλησία ἐξέφρασε καὶ ἐκφράζει διὰ τοῦ ναοῦ τὴν θεολογίαν τῆς, ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν ναῶν τῆς. Ἡ μεταγενεστέρη θλιβερὰ διάσπασις τῆς ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἐν ταύτῃ διάσπασιν τόσον τῆς χριστιανικῆς θεολογίας ὅσον καὶ τοῦ ὕψους τῆς χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡ ἐκκλησία τοῦ πνεύματος, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὴν ἀρχαίαν ποικιλίαν μορφῶν, κατέστη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον οὐσιώδης διαφορά, ἂν μὴ καὶ ἀντίθεσις. Τοῦτο γίνεται φανερόν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς περιόδου, ἡ ὁποία ἐγέννησε καὶ ἐκαλλιέργησε τὴν διάσπασιν τῆς ἐκκλησίας. Συμφώνως πρὸς τοὺς τρεῖς κυρίους τύπους τοῦ χριστιανισμοῦ, τὴν Ὀρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, τὸν ρωμαιοκαθολικισμόν καὶ τὸν προτεσταντισμόν, διεμορφώθησαν τρεῖς κύριοι τύποι χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ναῶν, ὁ ὀρθόδοξος, ὁ ρωμαιοκαθολικός καὶ ὁ προτεσταντικός, ἕκαστος τῶν ὁποίων εἶναι φορέυς ἰδίας καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους ἐν πολλοῖς διαφόρου τοῦλάχιστον, ἂν μὴ ἀντιθέτου, θεολογίας.

Das Heilige und das Profane. Vom Wesen des Religiösen, rde, 31 Hamburg 1957 (βιβλιογραφία σ. 139 κ. ἑξ.).

Ἡ ἐκκλησία ἐξέφρασε καὶ ἐκφράζει διὰ τοῦ ναοῦ τὴν θεολογίαν τῆς, ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν ναῶν τῆς. Ἡ μεταγενεστέρη θλιβερὰ διάσπασις τῆς ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἐν ταύτῃ διάσπασιν τόσον τῆς χριστιανικῆς θεολογίας ὅσον καὶ τοῦ ὕψους τῆς χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡ ἐκκλησία τοῦ πνεύματος, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὴν ἀρχαίαν ποικιλίαν μορφῶν, κατέστη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον οὐσιώδης διαφορά, ἂν μὴ καὶ ἀντίθεσις. Τοῦτο γίνεται φανερόν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς περιόδου, ἡ ὁποία ἐγέννησε καὶ ἐκαλλιέργησε τὴν διάσπασιν τῆς ἐκκλησίας. Συμφώνως πρὸς τοὺς τρεῖς κυρίους τύπους τοῦ χριστιανισμοῦ, τὴν Ὀρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, τὸν ρωμαιοκαθολικισμόν καὶ τὸν προτεσταντισμόν, διεμορφώθησαν τρεῖς κύριοι τύποι χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ναῶν, ὁ ὀρθόδοξος, ὁ ρωμαιοκαθολικός καὶ ὁ προτεσταντικός, ἕκαστος τῶν ὁποίων εἶναι φορέυς ἰδίας καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους ἐν πολλοῖς διαφόρου τοῦλάχιστον, ἂν μὴ ἀντιθέτου, θεολογίας.

Ἡ ἐκκλησία ἐξέφρασε καὶ ἐκφράζει διὰ τοῦ ναοῦ τὴν θεολογίαν τῆς, ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν ναῶν τῆς. Ἡ μεταγενεστέρη θλιβερὰ διάσπασις τῆς ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἐν ταύτῃ διάσπασιν τόσον τῆς χριστιανικῆς θεολογίας ὅσον καὶ τοῦ ὕψους τῆς χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡ ἐκκλησία τοῦ πνεύματος, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὴν ἀρχαίαν ποικιλίαν μορφῶν, κατέστη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον οὐσιώδης διαφορά, ἂν μὴ καὶ ἀντίθεσις. Τοῦτο γίνεται φανερόν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς περιόδου, ἡ ὁποία ἐγέννησε καὶ ἐκαλλιέργησε τὴν διάσπασιν τῆς ἐκκλησίας. Συμφώνως πρὸς τοὺς τρεῖς κυρίους τύπους τοῦ χριστιανισμοῦ, τὴν Ὀρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, τὸν ρωμαιοκαθολικισμόν καὶ τὸν προτεσταντισμόν, διεμορφώθησαν τρεῖς κύριοι τύποι χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ναῶν, ὁ ὀρθόδοξος, ὁ ρωμαιοκαθολικός καὶ ὁ προτεσταντικός, ἕκαστος τῶν ὁποίων εἶναι φορέυς ἰδίας καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους ἐν πολλοῖς διαφόρου τοῦλάχιστον, ἂν μὴ ἀντιθέτου, θεολογίας.

κυρίω, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι» (Ἐφεσ. 2, 21, 22). Θεοσεδρικοί ἀντιλήψεις (πρὸς. 17, 24) ἀντίστοιχοι πρὸς ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας ἀπαντᾷ ὁ θρησκευοδίφης εἰς τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πρωτόγονα θρησκευήματα, εἶναι ξένα πρὸς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅποια κατανοεῖται καὶ ἐρμηνεύεται ὡς ὀρθοδοξία.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τοῦ ὀρθοδόξου ναοῦ συναντῶνται καὶ εἰς τὸν ἀντίστοιχον ρωμαιοκαθολικὸν καὶ προτεσταντικὸν ναόν. Ἐν τούτοις δύναται κανεῖς νὰ ἐπισημάνῃ καὶ ὠρισμένας διαφοράς.

Ἡ ρωμαιοκαθολικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ναῶν, καὶ δὴ ἢ τοιαύτη τῶν παλαιότερων καθεδρικών ναῶν, ἐκφράζει ἐντυπωσιακῶς τὴν ὅλην ἰδιάζουσαν πνευματικότητα τοῦ ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Ἐξωτερικῶς θεωρούμενος ὁ παλαιότερος γοθικός ρωμαιοκαθολικός ναὸς ἐκφράζει τὴν ἐντονον προσπάθειαν τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἀπροσπέλαστον. Τὰ βέλη δεικνύουν τὴν ἐσχατολογικὴν κατεύθυνσιν ὅσον καὶ τὸ ἀνέριπτον τοῦ ὑπερβατικοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι μακρὰν, ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι ἢ ἐπιβλητικὴ ἐκκλησία Του. Μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου παρεμβάλλεται ἢ ἀτεγκτος ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία. Ὁ ναὸς δὲν εἶναι τόσο ἐκφραστὴς τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ὅσον διακηρύξις τῆς δυνάμεως τῆς ἐκκλησίας ἐν αὐτῷ. Ἐπιβλητικὰ ἐκκλησιαστικὰ φυσιογνωμίαι, κατὰ προτίμησιν παπῶν, εἰς τὸ ἐσωτερικόν τοῦ ναοῦ (πρὸς. τὸν ναόν τοῦ Ἁγίου Πέτρου Ρώμης!) ἐμπνέουν τὸ δέος εἰς τὸν ταπεινὸν προσκνητήν. Ὁ ἄνθρωπος, πρὸ πάντων ὁ εὐσεβής, αἰσθάνεται ἀσήμαντος καὶ κατὰ βάθος μόνος. Ἡ αὐστηρὰ ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία ἀπαιτεῖ καὶ ἐπιβάλλει τὴν ὑποταγήν. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ μεσαίωνα τρέμει ὄχι τόσο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅσον ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων του. Ἡ ἐπιβαλλομένη τάξις ζητεῖ ὁμοιομορφίαν κυροῦσα αὐστηρῶς τὰς παρεκκλήσεις. Ἡ λύτρωσις ἐγκρατεῖται μόνον εἰς τὴν ὑποταγήν. Προσωπικὸν καταφύγιον ἐντὸς τοῦ ναοῦ εἶναι μόνον τὸ ἐξομολογητήριον, ἐνθα ἢ ἀπρόσωπος ἀντιπροσώπευσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας κρίνει ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τὸ πρόσωπον. Ὁ ρωμαιοκαθολικός ναὸς ἐκφράζει ἐντόνως τὸν ρωμαιοκαθολικὸν ὀλοκληρωτισμόν, τὴν ἄτεγκτον καὶ παγεράν ἐκκλησιαστικὴν αὐθεντίαν.

Σχετικὰς ἀποκλίσεις ἀποτελοῦν οἱ διαφοροὶ ναοὶ Barock καὶ Rokoko. Τὸ φυσιολατρικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς των ἀναγγέλλει οὕτω τὴν παρουσίαν του ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χώρου, ὁ ὁποῖος φωτίζεται πλέον μὲ ἀκτῖνας ἐνδοκοσμικῆς χαρᾶς. Ἐννοεῖται, ὅτι τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα, ἢ ὁποία σημειωτέον ἐμφανίζει εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σπουδαίας παραλλαγῆς, παρουσιάζουν, ὡς ἐλέχθη, οἱ παλαιότεροι καὶ ἰδιαίτερος οἱ καθεδρικοὶ ναοὶ τοῦ ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρατηροῦνται ἀναμφιβόλως νέαι τάσεις εἰς τὸν ρωμαιοκαθολικισμόν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐμφανεῖς καὶ εἰς τὴν ἐκκλη-

σιαστικὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Πολλοὶ σύγχρονοι ναοὶ ζητοῦν ἐπιμόνως νὰ ἀπωθήσουν εἰς τὸ βάθος, ὅ,τι φαίνεται ὄχι μόνον εἰς μὴ ρωμαιοκαθολικά ἀλλὰ καὶ εἰς σύγχρονα ρωμαιοκαθολικά βλέμματα ὡς μεσαιωνικὸν καὶ ξένον πρὸς τὸν αὐθεντικὸν χριστιανισμόν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο γίνεται φανερά ἢ ἐπίδρασις τοῦ προτεσταντικοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ συγχρόνου ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Ἡ «προσαρμογὴ» αὕτη, τοῦλάχιστον ἐξωτερικῆ, πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι ἐνίοτε, ἂν καὶ σπανίως, τόσο χαρακτηριστικὴ, ὥστε νὰ συγγέται ἐκ πρώτης ὄψεως τὸ ρωμαιοκαθολικὸν ὕφος μὲ τὸ προτεσταντικόν. Πρὸ πάντων μετὰ τὴν «στροφὴν», τὴν ὁποῖαν ἀνήγγειλε τελευταίως ἢ ρωμαιοκαθολικὴ Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ², εἶναι εὐλόγον ν' ἀναμένῃ τις ἐνδιαφερούσας ἐξελίξεις πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην.

Ὁ προτεσταντικὸς ναὸς ἐκφράζει τὴν Θεολογίαν τοῦ προτεσταντισμοῦ εἰς τὰς βασικὰς τῆς γραμμᾶς. Ὁ Θεὸς λατρεύεται ἐντὸς τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ζῶντος ἀνθρώπου. Ἡ ἐκκλησία ἔγκειται εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου. Ὁ ναὸς εἶναι κυρίως αἴθουσα κηρύγματος. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία ἀπουσιάζει. Ἡ ἐν τῷ ναῷ κυριαρχοῦσα τάξις εἶναι ἢ τοιαύτη de jure profano. Τὰ ἱερά ἀντικείμενα ἔχουν περιορισθῆ εἰς τὸ ἐλάχιστον, τὸ τυπικὸν δὲν ἔχει ἰδιαίτερον θεολογικὴν θεμελίωσιν, ἀλλὰ ἐξυπηρετεῖ συνειδητῶς τὴν ἀναγκαστικὴν τάξιν. Τοῦλάχιστον ἢ ἀντίθεσις, ἂν μὴ καὶ ἢ διαφορὰ, μετὰξὺ ἁγίου καὶ βεβήλου σχεδὸν αἴρεται. Ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι ἢ ἀφετηρία, ὁ κόσμος εἶναι τὸ κέντρον τῆς ἐκκλησιαστικῆς φροντίδος. Τὴν ζωηρὰν συναισθηματικὴν θρησκευτικότητα τοῦ εὐσεβισμοῦ ἔχει ἀπὸ μακροῦ διαδεχθῆ εἰς τὸν προτεσταντισμόν ἢ ἐκκοσμικεῖσις³. Ὁ ναὸς δὲν εἶναι ὁ ἱερός χώρος, ἀλλὰ ἢ ἄνετος αἴθουσα ἀκρόασεως τοῦ κηρύγματος, τὸ ὁποῖον ζητεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ συμφῶνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς του τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

Ὁ προτεσταντισμὸς σέβεται ὡς πρόσωπον τὸν ἀνθρώπον, ὁ ὁποῖος ἐλευθέρως καὶ ἄνευ ἐξαναγκασμοῦ μεταβαίνει εἰς τὸν ναόν (ἐὰν μεταβαίνει!), ὅπως σέβεται καὶ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν μεταβαίνει εἰς αὐτόν. Σεβαστὴ δὲν εἶναι μόνον ἢ πίστις ἀλλὰ καὶ ἢ ἀπιστία τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἰδιαίτερας φροντίδος ἀντικείμενον εἶναι ὅπωςδήποτε τὰ προβλήματα του, τὰ πραγματικὰ του προβλήματα. Ἡ ἐκκλησία ὑπάρχει ὄχι διὰ νὰ περιφρονήσῃ, παραβλέψῃ ἢ ἐπικαλύψῃ ἀλλὰ διὰ νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, εἴτε οὗτος πιστεῖ εἴτε ὄχι. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ προτεσταντικὸν κήρυγμα ζητεῖ νὰ ἀπευθύνεται εἰς τὰ πραγματικὰ προβλήματα τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου, τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ τούτου γίνονται (ὅπως καὶ εἰς τὸν σύγχρονον ρωμαιοκαθολικισμόν) ἀντικείμενον σοβαρᾶς

2. Περὶ τῆς Συνόδου ταύτης ἐξ ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου ἐπόψεως πρὸς. Ἱ. Κ α ρ μ ῆ ρ η, Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμός. Τ. 1-3, Ἀθῆναι 1964-1966.

3. K. P a p a p e t r o u, Die Säkularisation und die orthodox - katholische Kirche Griechenlands ἐν: Kyrios 3 (1963) σ. 193-205.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

᾽Ως φιλόστοργος μήτηρ.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χρυσόστομου προεδρομένη Ἐπιτροπὴ ἑορτασμοῦ τῆς 25ετηρίδος τῆς ἰδρύσεως τοῦ «Ἐθνικοῦ Ὄργανισμοῦ Χριστιανικῆς Ἀλληλεγγύης» (Ε.Ο.Χ.Α.) ἔχει προγραμματίσει διὰ τὰς προσεχεῖς ἡμέρας (11—18 Δεκεμβρίου) πανελληνίους ἑορτίους ἐκδηλώσεις πρὸς ἔξαρσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Ὄργανισμοῦ, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κατοχῆς προσέφερεν ὑψίστας ὑπηρεσίας πρὸς τὸ Ἔθνος, συντελέσας εἰς τὴν ἐπούλωσιν πλείστων κοινωνικῶν πληγῶν, δημιουργηθεισῶν ἐκ τοῦ πολέμου.

Ὁφείλονται ἀληθῶς συγχαρητήρια εἰς τοὺς σχόντας τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ἑορτασμοῦ καὶ ἰδίως εἰς τὸν δραστηριώτατον Γεν. Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου Κοινωνικῆς Προνοίας κ. Γεώργιον Τζατζάνην, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δράσεως τοῦ Ε.Ο.Χ.Α. ἦτο Διευθυντὴς τοῦ ἐν Πειραιεῖ Παραρτήματος αὐτοῦ.

Ἐλπίζομεν, ὅτι διὰ τῶν ἐπικειμένων ἑορτῶν θὰ συνειδητοποιηθῇ ἄλλην μίαν φοράν, ὅτι πάντοτε ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὰς δυσκόλους καὶ χαλεπὰς διὰ τὸ Ἔθνος ἡμέρας, ὡς φιλόστοργος μήτηρ καὶ ὡς «ἡ ὄρνις τὰ νοσσία ἐαυτῆς», (Ματθ. κγ', 37) ἀναλαμβάνει τὴν κηδεμονίαν, τὴν προστασίαν καὶ τὴν περίθαλψιν τῶν πασχόντων Ἑλλήνων.

καὶ ὑπευθύνου μελέτης. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦτο ἀπουσιάζει σχετικῶς τόσον ὁ ἐνοχλητικὸς ρητορικὸς στόμφος ὅσον καὶ πᾶν ἔγνος ἐξυβρίσεως τῶν ἀκροατῶν του. Ὁ προτεσταντικὸς ναὸς εἶναι χώρος ἐξηγγελισμένης κοσμικότητος (Weltlichkeit). Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ τελεῖται συνειδητῶς ἢ λανθάνοντως ὡς πολιτιστικὴ καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Σπουδαῖον στοιχεῖον εἶναι ἐν προκειμένῳ (ὅπως καὶ εἰς τὸν ρωμαιοκαθολικισμόν) καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τελομένη δι' ἐκκλησιαστικοῦ ὄργανου καὶ καλλιεργημένης χορωδίας. Αἰσθητικὰ καὶ ἠθικὰ βιώματα κατέχουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὴν θέσιν τῶν θρησκευτικῶν. Ὁ προτεσταντικὸς ναὸς καθιστᾷ σαφὲς τὸ γεγονὸς, ὅτι ὁ προτεσταντισμὸς τοῦ παρόντος δὲν συμπαθεῖ τὸν μυστικισμόν.

Αἱ διαφοραὶ ὕφους μεταξύ ὀρθοδόξου καθολικῆς, ρωμαιοκαθολικῆς καὶ προτεσταντικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ναῶν εἶναι ἐπομένως προῖόν καὶ ἔκφρασις τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον βαθείας θεολογικῆς διαφοροποιήσεως ἢ ὅποια χαρακτηρίζει τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς χριστιανοσύνης. Εἶναι προφανές, ὅτι ἡ συνάντησις τῶν ἐκκλησιῶν, ἢ ὅποια διέπει τὴν οἰκουμενικὴν ἐποχὴν

Τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Πατρῶν.

Μὲ χαρὰν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀνέγνωσεν εἰς τὰς ἐφημερίδας, ὅτι ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πατρῶν κ. Κωνσταντίνου ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου Πανεπιστημίου τῶν Πατρῶν παρουσίᾳ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως, τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως κ. Στ. Στεφανοπούλου, μελῶν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ πολλῶν καθηγητῶν τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων.

Ἡ χαρὰ αὕτη μετριάζεται πως ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ Πανεπιστημίου ἀρχίζει χωρὶς νὰ ἔχον ἀκόμη ἐκλεγῇ οἱ Καθηγηταὶ τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς, ἧτις καὶ θὰ εἶναι ἡ πρώτη Σχολή, ἧτις θὰ λειτουργήσῃ ἀπὸ τῆς αὔριον.

Εὐχόμεθα ὀλοψύχως, ὅπως τὸ Πανεπιστήμιον Πατρῶν ἐπανδρωθῇ δι' ἐκλεκτῶν ἐπιστημόνων, ἀποκτήσῃ τάχιστα καὶ νέας Σχολὰς καὶ ἀνταποκριθῇ τόσον εἰς τὰς προσδοκίας τῶν σχόντων τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ, ὅσον καὶ εἰς τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Διὰ νὰ ἀποκτήσῃ οὐσιαστικὸν περιεχόμενον.

Εἶναι εὐχάριστον, ὅτι ἡ Κυριακὴ ἀργία ἐπεξετάθη νομοθετικῶς εἰς ὀλόκληρον τὴν χώραν μέχρι καὶ τῶν μικροτέρων συνοικισμῶν.

μας, θὰ ὀδηγήσῃ ἀναγκαίως εἰς νέους «ρυθμοὺς» ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, οἱ ὅποιοι θὰ εἶναι ἀκριβῶς φορεῖς τοῦ νέου οἰκουμενικοῦ πνεύματος. Εἰς τὰς ἡμέρας μας ἡ «δυτικὴ» (ρωμαιοκαθολικὴ καὶ προτεσταντικὴ) ἀρχιτεκτονικὴ ναῶν ἀναζητεῖ συμφῶνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ παρόντος νέους δρόμους, ἐνῶ ἡ «ἀνατολικὴ» ἀντιγράφει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὴν βυζαντινὴν δημιουργίαν. Ἡ οἰκουμενικὴ ζωὴ καὶ αἱ λοιπαὶ σύγχρονοι ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου ἐπισημαίνουν ἐκ νέου τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὀρθόδοξος καθολικὴ Ἐκκλησία, φορεὺς τῆς πατερικῆς παραδόσεως καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ναῶν, καλεῖται νὰ «δώσῃ τὸ παρὸν» διὰ μιᾶς ὀρθοδόξου καθολικῆς δημιουργίας συμφῶνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς παραδόσεως καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ὁ ὀρθόδοξος ναὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι ὀρθόδοξος, ἐὰν δὲν εἶναι ἐν ταύτῳ καὶ καθολικός, ὅπως δὲν δύναται νὰ εἶναι καθολικός, ἐὰν δὲν εἶναι συνάμα καὶ ὀρθόδοξος. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δύναται τὸ βυζαντινὸν ὕψος νὰ ἐπενεργήσῃ λίαν γονίμως εἰς μίαν σύγχρονον, γνησίαν, ὀρθόδοξον, καθολικὴν δημιουργίαν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ε. ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΥ

Ἄλλ' ὡς εἶναι φανερόν, δὲν ἀρκεῖ ἡ νομοθετικὴ ρύθμισις τοῦ ζητήματος. Διὰ τὴν ἀποκτίσην ἡ Κυριακὴ ἀργία οὐσιαστικῶν περιεχομένων, οὐ μόνον πρέπει τὰ ὄργανα τῆς τάξεως νὰ ἀγρυπνοῦν διὰ τὴν πιστὴν τήρησιν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς σχετικῆς νομοθεσίας, ἀλλὰ πρέπει καὶ οἱ πνευματικοὶ ὁδηγοὶ τοῦ ἔθνους νὰ διδάξουν εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου πρέπει νὰ εἶναι πρὸ πάντων ἡμέρα σωματικῆς ἀναπαύσεως καὶ πνευματικῆς ἀποτοξινώσεως, ἀναζωπυρήσεως καὶ ἀνανεώσεως.

Τὸ ἄριστον θεμέλιον.

Εἶναι ἐδύχημα, ὅτι ἐκπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας Λογοτεχνῶν, ὁργανώσαντες συνδιάλεξιν ἐν τῇ λαμπρῇ αἰθούσῃ τῆς ἐν Ἱωαννίνοις «Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν», διεκήρυξαν, ὅτι τὸ δικαιολογοῦν οἰωνοδῆποτε ἀσυδοσίαν εἰς τὴν τέχνην δόγμα «ἢ Τέχνη διὰ τὴν Τέχνην» ἀνήκει πλέον εἰς τὸ παρελθόν καὶ ὅτι σήμερον εἶναι γενικὸν αἴτημα, ἵνα τὸ μυθιστόρημα, περὶ τοῦ ὁποῦο κυρίως ὠμίλησαν, παραλλήλως πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐνσάρκωσιν τῆς ιδέας τοῦ ὠραίου, στιγματίζῃ τὴν ἀδικίαν καὶ τὸ ψεῦδος καὶ διαδίδῃ τὰ ιδεώδη τῆς ἀγάπης, τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης.

Ἄλλὰ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Ποῖον εἶναι τὸ θεμέλιον, ἐπὶ τοῦ ὁποῦο ὁ καλλιτέχνης θὰ θεμελιώσῃ τὰ αἰτήματα αὐτά, διὰ τὴν εἶναι τὰ ἔργα του οὐχὶ «κατὰ παραγγελίαν», ἀλλὰ γνησίαι ἔκφρασις τῶν προσωπικῶν του βιωμάτων, ὡς ἀπαιτεῖται ἐν τῇ ἀληθεῖ τέχνῃ; Τὸ ἄριστον θεμέλιον τῶν αἰτημάτων αὐτῶν εἶναι ἡ χριστιανικὴ βιοθεωρία. Μόνον αὐτῇ εἰς τὸν ὑψιστον βαθμὸν δαμάζει τὰ ἀνθρώπινα πάθη, τὰς ζωϊκὰς ὀρέξεις, περιορίζει τὰς ἐνστικτώδεις ἐκδηλώσεις καὶ οὕτω συντελεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν καθαρῶν καὶ πηγαιῶν αἰσθητικῶν βιωμάτων, μὴ νοθευομένων ὑπὸ ἡδονιστικῶν ἢ χρησιμοθηρικῶν ροπῶν καὶ ἐπιδιώξεων, ἀλλὰ σνηρητημένων πρὸς τὰς ἀνωτέρας πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀξίας.

Ἄνάγκη ἀντιαλκοολικῆς προσπαθείας.

Συμφώνως πρὸς τὰ πορίσματα ἐνὸς διεθνοῦς συνεδρίου εἰδικῶν, συνελθόντος ἐν Γενεύῃ πρὸ τινῶν εβδομάδων, τὸ ἀλκοὸλ «προκαλεῖ φαινόμενα πανομοιότυπα πρὸς ἐκεῖνα, ἅτινα προκαλοῦνται ἐκ τῆς χρήσεως τῶν βαρβιτουρικῶν», δηλαδὴ τῶν διαφόρων ναρκωτικῶν. Ὁμοφώνως δὲ τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου ποιοῦνται ἐκκλήσιν πρὸς τὰς διεθνεῖς ὑπηρεσίας Δη-

μοσίας Ὑγείας περὶ ἀμέσων ἐπεμβάσεως πρὸς πρόλη-
τοῦ μεγάλου κινδύνου. Ἡ ἀντιαλκοολικὴ προσπάθεια, ὡς προσέθεσαν, «πρέπει νὰ ἐπιχειρηθῇ οὐ μόνον εἰς τὸν ἱατρικὸν τομέα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς ἐκπαιδεύσεως. Πρέπει νὰ γίνῃ ἀκόμη ἐκκλήσις πρὸς τοὺς κοινωνιολόγους καὶ τοὺς νομομαθεῖς».

Νομίζομεν, ὅτι ἡ προσπάθεια αὕτη ἔχει θέσιν καὶ εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν, δοθέντος, ὅτι καὶ παρ' ἡμῶν διαδίδεται δυστυχῶς ὅλον ἐν καὶ περισσώτερον ἢ κατάχρησις οὐ μόνον τοῦ οἴνου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ποτῶν, ἅτινα περιέχουν πολὺ οἰνόπνευμα καὶ εἶναι καταστρεπτικά (οὕτω κ.λ.π.).

Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ...

Μὲ ἀνησυχίαν ὁ πεπολιτισμένος κόσμος καὶ οἱ σωφρονοῦντες Γερμανοὶ παρακολουθοῦν τὴν προσπάθειαν τῆς ἀναβιώσεως ἐν Γερμανίᾳ τοῦ Ναζισμοῦ. Πολλοὶ ἤρχισαν νὰ ὀμιλοῦν περὶ «νεοχιτλερικῆς ἀπειλῆς», δοθέντος ὅτι νεοναζιστικαὶ ὁργανώσεις καὶ κόμματα, ἔχοντα ὡς κύριον σκοπὸν «τὴν γερμανικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Εὐρώπην», ἀπέκτησαν ἐσχάτως πολλοὺς ὀπαδούς.

Θὰ ἦτο ἀληθῶς τραγικὸν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα τὸ νὰ ἀναβιώσῃ ἐν καθεστῶς, τὸ ὁποῖον θὰ δημιουργήσῃ ἐκ νέου τὴν φρίκην τῶν «στρατοπέδων συγκεντρώσεως» καὶ τὴν ὀμαδικὴν καὶ ὁργανωμένην κτηνωδίαν τῶν Ἑς—Ἑς. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀντεδείκνυται πᾶς συμβιβασμὸς καὶ πᾶσα ὑποχωρητικότης. Οἱ ὑγιῶς σκεπτόμενοι ἄνθρωποι καὶ λαοὶ πρέπει νὰ συνασπισθοῦν, ἵνα ἀντιμετωπίσουν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀπειλὴν οὐχὶ δι' ἡμιμέτρων, ἀλλὰ διὰ θετικῆς καὶ ἀποτελεσματικῆς ἀντιναζιστικῆς ἐστρατείας. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ πρέπει νὰ ἔλθῃ ἐκ νέου εἰς τὸ προσκήριον τῆς ιστορίας ἡ ἀπαισιωτέρα μορφή τοῦ Ὀλοκληρωτισμοῦ.

Κατὰ σχέσιν αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ.

Συμφώνως πρὸς τὰς στατιστικὰς τῆς Παγκοσμίου Ὁργανώσεως Ὑγείας, «κάθε ἡμέραν καταγράφονται εἰς ὅλον τὸν κόσμον χίλια αὐτοκτονίαι! Τρεῖς ἑκατομύρια ἀνθρώπων ζητοῦν κάθε χρόνον νὰ θέσουν τέρας εἰς τὴν ζωὴν των, ἐνῶ ἄλλα δεκαπέντε ἑκατομύρια ἀπειλοῦν νὰ τὸ πράξουν».

Τὸ πλέον συνταρακτικὸν συμπέρασμα τῶν στατιστικῶν αὐτῶν εἶναι, ὅτι «ἡ παρατηρουμένη ἀΐξισ αὐτοκτονιῶν φαίνεται ἰδίως νὰ σημειοῦται μεταξὺ τῶν νέων καὶ ἰδίως εἰς τὸ πανεπιστημιακὸν περι-

βάλλον, όπου το ποσοστό των αυτοκτονιών είναι μία διά κάθε τρεις θανάτους».

«Όθεν η πολιτική πρόοδος, η γνώσις και η πανεπιστημιακή παιδεία, αυτή καθ' εαυτήν, οὐδόλως καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους εὐτυχεστέρους. Τὸ χάος τῶν ἐσωτερικῶν συγκρούσεων καὶ ἀντιθέσεων, αἰτινες ὀδηγοῦν εἰς τὰς αυτοκτονίας, αἶρεται μόνον, ὅταν ἐντὸς τῆς ψυχῆς ἐγκαθίσταται ἡ «πάντα νοῦν ὑπερέχουσα» γαλήνη καὶ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ. Ὅσον λοιπὸν ἡ ἀνθρωπότης καὶ ἡ νεολαία θὰ ἀπομακρύνῃται ἐκ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, τόσον κατὰ σχέσιν αἰτίον καὶ αἰτιατοῦ καὶ αἱ αυτοκτονίαι θὰ γίνονται περισσότεραι.

Ὁ ἀληθὴς φεμινισμός.

Ὁ ἰταλὸς σεξολόγος καθηγητῆς Λουίτζι ντὲ Μάρκι, ἀναφερόμενος εἰς τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀποχαλινωθέντος καὶ ἐκτροχιασθέντος φεμινιστικοῦ κινήματος, λέγει τὰ ἐξῆς: «Δὲν εἶμαι προληπτικός, οὔτε καὶ μισογύνης. Δὲν ἔχω μετριοπαθεῖς ἀντιλήψεις, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι ἡ σύγχρονος γυνὴ ἔχει γίνῃ ἀληθῆς Δαίμων καὶ ὅτι παρασύρει τὸν ἄνδρα εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς πολυτελείας, εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἀπόλειαν».

Ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ὑπερβολικὸς ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ ἰταλοῦ καθηγητοῦ, πρέπει νὰ γίνῃ παραδεκτόν, ὅτι πολλαὶ γυναῖκες σήμερον ἔχουν παρεξηγήσει τὰ δικαιώματά των καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐννοοῦν, θέτουν διὰ τῆς διαγωγῆς των δυναμίτιδα εἰς τὰ θεμέλια τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἰδικῆς των εὐτυχίας.

Ὁ ἀληθὴς φεμινισμὸς δὲν εἶναι ἡ ἠθικὴ καταρράκωσις τῆς γυναικός, ἀλλ' ἡ ὑπ' αὐτῆς ἀξιοποίησις τῆς «αἰωνίας ἰδέας τοῦ θήλεος» διὰ τῆς εὐαισθησίας, τῆς στοργῆς, τῆς τρυφερότητος, τῆς ἀγνότητος καὶ γενικῶς πάντων τῶν στοιχείων ἐκείνων, ἅτινα εἶναι ἡ ἀληθῆς ὡραιότης τοῦ γυναικείου φύλου καὶ ὀπλίζον αὐτὸ διὰ «μεταφυσικῆς» δυνάμεως.

Ἄστοχος δημοσιογραφία

Εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα «Τὸ Βῆμα» ἐδημοσιεύθη προσφάτως ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἄμαρτωλὴ Ἐγκύκλιος» χρονογράφημα τοῦ κ. Π. Παλαιολόγου, τὸ ὁποῖον καταφέρεται κατὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 3286) 16.11.1966 Ἐγκυκλίου τῆς Ἱ. Συνόδου πρὸς τοὺς Σεβασμιωτάτους Ἱεράρχας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ κ. Παλαιολόγος ἠρέσθη τὴν ἀφορμὴν καὶ τὸ

ὕλικόν τῶν γραφομένων του ἐκ τῆς εἰδησεογραφίας τοῦ Τύπου· δὲν εἶχε δὲ ὑπ' ὄψιν του τὴν καθ' ἧς ἔβαλεν Ἐγκύκλιον. Ἐντεῦθεν κυρίως καὶ ἡ ἀστοχος κριτική του.

Ἡ Ἐγκύκλιος θίγει ἐν γενικώτερον καὶ ὄχι ἐκείνο, εἰς τὸ ὁποῖον περιορίζεται ὁ κ. χρονογράφος, θέμα. Τὸ γενικὸν αὐτὸ θέμα ἐνδιαφέρει ἀπὸ ἀπόψεως ποιμαντικῆς εὐθύνης τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Ἐγκύκλιος ἐπικαλεῖται τὴν «πολλὴν προσοχὴν καὶ τὴν ἐπιβαλλομένην περίσκεψιν» τῶν Σεβ. Ἱεραρχῶν, ἵνα «ἐξετάζον ἐκαστοτε πᾶσαν παρουσιαζομένην περιπτωσιν τελέσεως Ἁγιασμοῦ ἢ ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς ἁγιαστικῆς πράξεως εἰς πάσης φύσεως νυκτερινὰ ἰδίως κέντρα διασκεδάσεως, εἰς θεάτρα καὶ κινηματογράφους, ὡς καὶ τῆς πάσης πολιτικῆς παρατάξεως ἐκλογικὰ κέντρα». Τοῦτο δὲ διὰ τὸν ἐξῆς λόγον: ὅτι οἱ μὲν χῶροι τῶν κέντρων διασκεδάσεως καὶ τῶν θεαμάτων διὰ τὸ πολλάκις ἄσημον καὶ διακομωδικὸν τῆς θρησκείας ὕλικόν τῶν προβαλλομένων, παριστωμένων, ἀδομένων καὶ συμβαινόντων ἐκεῖ! Οἱ δὲ χῶροι τῶν ἐκλογικῶν κέντρων διὰ τὴν ἀτμόσφαιραν μίσους καὶ ἐμπαθείας κατὰ τῶν ἀντιπάλων, καθιστοῦν τὴν παρουσίαν τοῦ λειτουργοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν τέλεσιν τῆς ἁγιαστικῆς ἀκολουθίας τοῦλάχιστον δύσκολον, εἰς πολλὰς δὲ περιπτώσεις ἀνεπίτρεπτον, ἂν πράγματι θέλη κανεὶς νὰ ἴδῃ τὸ πρᾶγμα μὲ στοιχειώδη σοβαρότητα. Μία δὲ ἀκριβῶς τοιαύτη περίπτωσις εἶναι καὶ ἡ ἀπασχολοῦσα ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τὸν κ. Παλαιολόγου, ἡ ὁποία βεβαίως δύναται καὶ πρέπει νὰ ἐννοηθῇ εἰς τὸ πλαίσιον τῶν κατονομαζομένων ὑπὸ τῆς Ἐγκυκλίου περιπτώσεων· ἡ περίπτωσις τελέσεως τοιούτων ἀκολουθιῶν εἰς «οἴκους ἀνοχῆς».

Οὐσιώδης διαφορά.

Καὶ ἐν συνεχείᾳ, οἱ Ἁγιασμοί, ὡς γνωστόν, τελοῦνται διὰ νὰ εὐδοωθῇ κατὰ Θεὸν μία ἐργασία, μία ἐπιχείρησις κ.λ.π. Ἄν, λοιπὸν, πρόκειται περὶ «οἴκων ἀνοχῆς», ὁ κ. Παλαιολόγος ἔχει τὴν ἀπαίτησιν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας νὰ εὐλογῆσῃ μίαν τοιαύτην «ἐπιχείρησιν», διὰ «νὰ πᾶνε οἱ δουλειές της καλά;». Ὁ κ. χρονογράφος, εἰς τὴν σχετικὴν του ἐπιχειρηματολογία, συγχέει τὰ πράγματα. Ὁ Κύριος ἐδέχθη τὸ μύρον τῆς μετανόησης ἁμαρτωλῆς. Δὲν ἠδλόγησε τὴν ἁμαρτίαν. Ἡ θρησκεία κατανοεῖ τὸν ἁμαρτωλόν, ἐργάζεται διὰ νὰ τὸν ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Δὲν ἐπιστέφει τὴν ἁμαρτίαν.

Γνωρίζει δὲ πολὺ καλῶς ὁ κ. Παλαιολόγος, ὡς

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἱερά Σύνοδος

Ἀνακοινωθέν

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν σημερινὴν Αὐτῆς συνεδρίαν τῆς 24ης Νοεμβρίου ἔλαβε τὰς κάτωθι ἀποφάσεις:

1) Ὄρισεν Ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ἐκ τῶν Σεβασμιωτάτων Συνοδικῶν Συνέδρων Πατρῶν κ. Κωνσταντίνου, Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης κ. Κυπριανοῦ καὶ Ξάνθης κ. Ἀντωνίου διὰ τὴν μελέτην ἰδρύσεως Νοσοκομείου εἰς τὸ ὅποιον θὰ νοσηλεύωνται πτωχοὶ καὶ Κληρικοὶ καὶ θὰ συντηρῆται δαπάναις τῆς Ἐκκλησίας.

2) Ἐλήφθη ἀπόφασις, ὅπως ἡ μελέτη τοῦ νέου Συνοδικοῦ Μεγάρου ἀνατεθῆ εἰς τὰς τεχνικὰς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων. Τὴν παρακολούθησιν δὲ τῶν ἐν λόγῳ ἐργασιῶν ἀνέθεσεν εἰς τὸν Σεβασμιώτατον Τρίκκης καὶ Σταγῶν κ. Διονύσιον, Συνοδικὸν Σύνοδρον, καὶ

3) Ἀπεφασίσθη νὰ ληφθῆ πρόνοια περὶ τῶν Γραφείων καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, ἀνατεθείσης τῆς μελέτης τοῦ θέματος εἰς τοὺς Σεβ. Μητροπολίτας Πατρῶν κ. Κωνσταντίνον καὶ Τρίκκης καὶ Σταγῶν κ. Διονύσιον, Συνοδικοὺς Συνέδρους.

Ἐκ τοῦ Γραφείου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

ἄνθρωπος τοῦ κόσμου καὶ ἐκλεκτὸς δημοσιογράφος, ὅτι ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν Ἁγιασμόν ἐκ μέρους τοιούτων ὑπάρξεων εἶναι συνήθως ἐκδήλωσις δεισιδαίμονος ἀντιλήψεως, στηριζομένης εἰς τὴν θανάσιμον παρεξήγησιν ὅτι πρέπει νὰ εἶναι «νὰ τὰ ἔχη καλὰ καὶ μὲ τὸν Θεὸν καὶ μὲ τὸν Διάβολον». Δὲν εἶναι ὅμως ἔργον τῆς Ἐκκλησίας νὰ καλλιεργῆ καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτὴν τὴν σύγχυσιν.

Θὰ ἔχη ἀσφαλῶς ἀναγνώσει καὶ ὁ κ. Παλαιολόγος εἰς τὰς ἐφημερίδας τὴν σχετικὴν ἐκκλησιαστικὴν κίνησιν εἰς διαφόρους Ἱ. Μητροπόλεις, ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ὕλικὴν συμπαράστασιν καὶ βοήθειαν τῶν γυναικῶν τοῦ ἀγοραίου ἔρωτος, μὲ σκοπὸν τὴν ἔξοδόν των ἀπὸ τὸ ἐξαχρειωτικὸν ἐπάγγελμά των καὶ τὴν ἀποκατάστασίν των εἰς τὴν κοινωνίαν, διὰ τῆς ἐξευρέσεως ἄλλης, ἐντίμου ἐργασίας. Ἡ Ἐκκλησία γνωρίζει τί πρέπει νὰ κάμῃ εἰς αὐτὰς τὰς περιπτώσεις καὶ τί πρέπει νὰ μὴ κάμῃ.

Ἡ «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία»

Μὲ τὸν κανονικὸν ρυθμὸν τῆς ἐκδόσεως ἐνὸς τό-

Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χρυσόστομος κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 10ης μέχρι 25ης Νοεμβρίου ἐ.ε. ἐχοροστάτησεν εἰς διαφόρους ἱ. ναοὺς Ἀθηνῶν, προήδρευσε τῆς ἐκτάκτου Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας καὶ τῶν συνεδριῶν τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων διαφόρων Ἐκκλησιαστικῶν Ὄργανισμῶν, συνειργάσθη μετὰ Σεβασμ. Ἀρχιερέων, ἐδέχθη εἰς ἀκρόασιν διαφόρους ἐπιτροπὰς καὶ ἄτομα κτλ. Οὕτω·

Ἐχοροστάτησε: Τῆ 20ῆ Νοεμβρίου εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Ἀθηνῶν, τὸ δὲ ἀπόγευμα εἰς τὸν Ἑσπερινὸν ἐν τῷ Παρεκκλησίῳ τοῦ ἰδρύματος Ο.Χ.Ε. Βύρωνος.

Προήδρευσε: Τῆ 14ῆ Νοεμβρίου τῆς συνεδρίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

—Τῆ 15ῆ Νοεμβρίου τῆς συνεδρίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

—Τῆ 16ῆ Νοεμβρίου τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ο.Δ.Ε.Π.

—Τῆ 17ῆ Νοεμβρίου τῆς συνεδρίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὸ δὲ ἀπόγευμα τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

—Τῆ 18ῆ Νοεμβρίου τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ο.Δ.Ε.Π. καὶ τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία».

Μὲ τὴν ἀνὰ ἐξάμηνον καὶ μὲ τὴν αὐτὴν καλαισηθείαν εἰς τὴν ἐμφάνισιν ἐκκυκλοφόρησε κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς ὁ Θ' τόμος τῆς «Θρησκευτικῆς καὶ Ἠθικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας», περιλαμβάνων λήμματα ἐκ τῶν ψηφίων Μ, Ν, Ξ, Ο καὶ ἀρχῆς τοῦ Π.

Τὸ περισπούδαστον καὶ μνημειῶδες τοῦτο ἔργον πλησιάζει ἤδη εἰς τὸ τέλος του, προγραμματισθὲν διὰ δώδεκα τόμους. Ἀκρῶς ἀφέλιμον διὰ τοὺς ποιμένας, τοὺς διδασκάλους καὶ πᾶν καλλιεργημένον μέλος τῆς Ἐκκλησίας, προβάλλει μὲ πληρότητα καὶ ποιότητα ζηλευτὰς τὴν ὀρθόδοξον θεολογικὴν, λειτουργικὴν καὶ βιοματικὴν παράδοσιν καὶ ἀποτελεῖ κόσμημα τῆς νεολληρικῆς χριστιανικῆς γραμματείας. Ὡς γνωστὸν πρόκειται περὶ τῆς μόνης ὑπαρχούσης Ὀρθόδοξου Θρησκευτικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, οἱ δὲ κύριοι συνεργάται τῆς εἶναι ἐπιφανέστατα ὄνόματα τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς καὶ οἰκουμενικῆς ὀρθόδοξου Ἱεραρχίας καὶ Θεολογίας. Ἀποτελεῖ δὲ δικαίαν αἰτίαν καυχῆσεως ἐν Χριστῷ τὸ γεγονὸς ὅτι τοιοῦτον ἔργον ἐκνοσηρήθη καὶ πραγματοποιεῖται εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

—Τῆς 22α Νοεμβρίου τῆς ἐκτάκτου Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

—Τῆς 24η Νοεμβρίου τῆς συνεδρίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὸ δὲ ἀπόγευμα τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

—Τῆς 25η Νοεμβρίου τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Τ.Α.Κ.Ε.

Ἐπεσκέφθη: Τῆς 11η Νοεμβρίου τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Ὁρφανοτροφεῖον Βουλιαγμένης, παρακαθήσας καὶ εἰς τὴν κοινὴν τράπεζαν.

Μετέβη: Τῆς 21η Νοεμβρίου μετὰ τῶν 14 νέων Μητροπολιτῶν εἰς τὰ Ἀνάκτορα Ἀθηνῶν καὶ ἐνεγράφη εἰς τὸ βιβλίον συγχαρητηρίων ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ ἑορτῇ τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλείσης Ἄννης - Μαρίας.

Παρέστη: Τῆς 16η Νοεμβρίου εἰς τὴν τελετὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τοῦ ὀλοκαυτώματος τοῦ Ἀρκαδίου.

Τῆς 22α Νοεμβρίου εἰς τὴν δεξίωσιν τῆς Πρεσβείας τοῦ Λιβάνου ἐπὶ τῇ ἐθνικῇ ἑορτῇ.

—Τῆς 21η Νοεμβρίου εἰς τὴν τελετὴν τῆς διαβεβαιώσεως τῶν 14 νέων Μητροπολιτῶν ἐνώπιον τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Συνεσκέφθη: Τῆς 23η Νοεμβρίου εἰς τὸ μέγαρον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς μετὰ τῶν Σεβασμ. Ἀρχιερέων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἐδέχθη: Τῆς 11η Νοεμβρίου τὸν Σεβασμιώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Κιέβου κ. Φιλάρετον καὶ τὸν ἀντιπρόεδρον τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου κ. Μαυρομάτην.

—Τῆς 12η Νοεμβρίου τὸν δικηγόρον κ. Κόλλιαν.

—Τῆς 16η Νοεμβρίου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Κίτρους κ. Βαρνόβαν, Σεργῶν κ. Κωνσταντῖνον, Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας κ. Θεόκλητον καὶ Μηθύμνης κ. Ἰάκωβον, τὸν Διευθυντὴν τοῦ Πνευματικοῦ Φροντιστηρίου Κληρικῶν Ἑλλάδος πανοσ. ἀρχιμ. Χρυσόστομον Γιολούρη, τὸν αἰδεσιμολ. ἱερέα Τσέτην τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὸν δικηγόρον κ. Χρυσουλάκην.

—Τῆς 19η Νοεμβρίου τὸν Σεβασμ. Μητροπολίτην Κιλκισίου κ. Χαρίτωνα, τὸν προϊστάμενον τῆς Διευθύνσεως Ἐκκλησιῶν τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν κ. Γεωργιάδην καὶ τὸν τέως ἡγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας πανοσ. ἀρχιμ. Γεώργιον.

—Τῆς 25η Νοεμβρίου τὸν Σεβασμ. Μητροπολίτην Κιλκισίου κ. Χαρίτωνα, τὸν Γενικὸν Διευθυντὴν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας πανοσ. ἀρχιμ. Παντελεήμονα Μπαρδάκον καὶ τὸν τοποτηρητὴν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Νικαίας πανοσ. ἀρχιμ. Λαυριώτην.

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χρυσόστομος, κωλυόμενος τῇ 19η Νοεμβρίου ἐ.ἔ. νὰ παραστῇ εἰς τὴν τελετὴν ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν μαθημάτων τοῦ Κατηχητικοῦ Φροντιστηρίου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀντεπροσωπεύθη ὑπὸ τοῦ Πρωτοσυγκέλλου τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν πανοσ. ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Λάλου, ὅστις εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος μὴ δυνηθεὶς νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν τελετὴν τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν Κατηχητικῶν μαθημάτων λόγῳ ἀσχολιῶν, ἀπευθύνει δι' ἐμοῦ πρὸς τοὺς χάριτι Θεοῦ ἐργαζομένους εἰς τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, τὰς ἀπὸ καρδίας πατρικὰς αὐτοῦ εὐχὰς καὶ εὐχαριστεῖ τοὺς συντελοῦντας καθ' οἰονδήποτε τρόπον εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τοῦ λειτουργοῦντος Κατηχητικοῦ Φροντιστηρίου.

Οἱ καιροὶ τοὺς ὁποίους διερχόμεθα εἶναι ἰδιαίτερος δυσχερεῖς διὰ τοὺς πνευματικούς ἀγῶνας. Ἀλλὰ οἱ ἐπιτελοῦντες πνευματικὸν ἔργον ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν ὅτι ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέουσα ὠφέλεια εἶναι ἀμφοτεροβαρῆς, ἀπευθύνεται καὶ πρὸς τοὺς προσφέροντας καὶ πρὸς τοὺς ἀποδεχομένους.

Μὲ τὴν συνείδησιν αὐτὴν ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος ἐπευλογεῖ ὑμᾶς καὶ τὸ ἔργον ὑμῶν τὸ θεάρεστον καὶ ἐποικοδομητικὸν διὰ τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκφράζει τὴν ἱκανοποίησιν του διὰ τὴν προθυμίαν καὶ τὴν εὐλαβῆ ἀφοσίωσιν ὑμῶν».

Ἱερά Μητρόπολις Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης

Συμπληροῦνται ἐφέτος 1900 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐλευσεως καὶ χειμάσεως εἰς τὴν περίδοξον Νικόπολιν τῆς Ἠπείρου τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου τῶν ἔθνων καὶ τῆς Ἑλλάδος Παύλου.

Ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία τῆς Νικοπόλεως, διὰ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου αὐτῆς κ. Στυλιανοῦ, ἀπεφάσισεν ὅπως ἑορτασθῇ λαμπρῶς ἡ ἱστορικὴ αὕτη ἐπέτειος.

Οὕτω τὸ ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου εἰς τὴν Αἴθουσαν τῆς Πνευματικῆς Ἑστίας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, πεπληρωμένης εὐσεβῶν Χριστιανῶν, ἐπισήμων τῆς Πόλεως, καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Ἱ. Κλήρου, ὁμιλήσας, ἠύλόγησε τὴν ἀρξαμένην νέαν πνευματικὴν περίοδον (1966-67) τῶν Διαλέξεων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, καὶ ἐξαίρων τὸ σπουδαιότατον τοῦτο γεγονός, καθ' ὃ τὸ φθινόπωρον τοῦ 66 μ. Χρ. (Ὀκτώβριον ἢ Νοέμβριον) ἀφίκετο ὁ Παῦλος εἰς τὴν Νικόπολιν, ἐκήρυσσε τὸ ἔτος τοῦτο ὡς ἔτος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. «Ἡ καθ' ἡμᾶς εἶπεν-ἱερά, ἀποστολικὴ καὶ ἱστορικὴ Μητρόπολις τῆς Νικοπόλεως, εὐλαβείας καὶ εὐγνωμοσύνης βαθυτάτης ἕνεκα πρὸς τὸν Ἅγιον Ἰδρυτὴν τῆς ἐπὶ μέρους ταύτης Ἐκκλησίας, κ η ρ υ σ ε ι τ ε ἰ τ ε ς η σ υ τ ε ὡ ς ἔ τ ο ς τ ο ὕ Ἀ π ο σ τ ὄ λ ο υ Π α ὕ λ ο υ, τὴν ἀρξαμένην πνευματικὴν περίοδον θέτει ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ εὐλογίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὡς ἐπίσης καὶ τὸν ἹΓ' κύκλον τῶν ἐφετεινῶν Διαλέξεων ἀφιερῶ εἰς τὴν χάριν τοῦ θείου Κήρυκος τῆς Ἀγάπης καὶ τῆς ὑπερτάτης Ἀληθείας, καὶ πρὸς τιμὴν Αὐτοῦ».

Ὡς πρώτη ἐκδήλωσις ὑπῆρξεν ἡ ἐπακολουθήσασα διάλεξις τοῦ Πανοσιολ. Ἱεροκήρυκος Νικοπόλεως Ἀρχιμ. Φιλάρετου Βιτάλη, με θέμα «Ἡ χ α ρ ᾶ τ ο ὕ Π α ὕ λ ο υ».

Ὁ ὁμιλητὴς, ἐπὶ μίαν ὥραν, ἀνέπτυξεν ἐνώπιον τοῦ πυκνοῦ καὶ ἐλεκτοῦ ἀκροατηρίου, τὴν ἔννοιον τῆς Χριστιανικῆς χαρᾶς, τῆς χαρᾶς τοῦ κόσμου, τῆς ὁποίας τραγικὰ συνέπειαι εἶναι ἡ ἀνησυχία, τὸ ἀγχος, ἡ ἀπελπισία καὶ ἡ αὐτοκτονία. Καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐτόνισε τὸ πῶθεν πηγάζει ἡ πραγματικὴ καὶ ἀναφαιρέτος χαρὰ, καθ' ὅλας τὰς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον, καὶ παρουσίασε τὸν Παῦλον ἑνσαρκώνοντα καὶ διδάσκοντα τὴν χριστιανικὴν χαρὰν.

Ἱερά Μητρόπολις Μαρωεΐας

—Κατὰ τὸν πανηγυρικὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑορτασμὸν ἐπὶ τῇ 1100ετηρίδι τῆς Ἱεραποστολικῆς δράσεως τῶν Θεσσαλονικέων ἀγίων Ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἀπὸ 22ας ἕως 27ης Ὀκτωβρίου, συμμετέσχε καὶ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Μαρωεΐας κ.κ. Τιμόθεος, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Βερροίας καὶ Ναούσης κ.κ. Καλλινίκου.

—Τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Μαρωεΐας κ.κ. Τιμόθεος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Κοιμήσεως Θεοτόκου Νέας Πέτρας.

—Ἀπὸ τῆς Κυριακῆς 6ης Νοεμβρίου ὁ Σεβασμιώτατος, ἐγκαινιάζων τὸ χειμερινὸν πρόγραμμα Ἐκκλησιαστικῆς δραστηριότητος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἐπανέλαβε τὰς τακτικὰς καθ' ἑκάστην Κυριακὴν Ἑσπερινὰς αὐτοῦ Ὁμιλίας πρὸς τὸν Λαὸν τῆς Κομοτηνῆς ἐν τῇ μεγάλῃ Αἰθούσῃ Διαλέξεων τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Οἴκῳ, ἐνώπιον πικνοτάτου ἀκροατηρίου, ἀσφυκτικῶς πληρώσαντος τὴν Αἴθουσαν.

—Ἐν τῇ αὐτῇ ὡς ἄνω Αἰθούσῃ, πρωτοβουλία τοῦ Σεβασμιωτάτου, ἤρξατο ἡ λειτουργία «Λαϊκοῦ Πανεπιστημίου» διὰ τῆς διοργανώσεως τακτικῶν Διαλέξεων καθ' ἑκάστην Τετάρτην ὑπὸ διαφόρων ἐπιστημόνων καὶ ἐιδικῶν ὁμιλητῶν ἐπὶ θεμάτων ἐπιστημονικῶν χάριν τοῦ Λαοῦ. Κατὰ τὰς ἐν λόγῳ Διαλέξεις ἐκλήθησαν νὰ διδάξουν καὶ Καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλοι λόγοι.

—Ὁ Ἱεροκέρυξ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πανσοσ. Ἀρχιμ. Δαμασκηνὸς Ρουμελιώτης ἐπέτυχε τὴν ὑπὸ τοῦ ΚΤΕΛ Κομοτηνῆς δωρεὰν παραχώρησιν ἐνὸς Λεωφορείου εἰς τὸ Παράρτημα τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, τὸ ὁποῖον προορίζεται διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς Ὁρθοκεντρικῆς καὶ πνευματικῆς δράσεως τῆς Μητροπόλεως εἰς τὴν ὑπαιθρον.

—Τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Σεβασμιωτάτου, ἐξησφαλίσθη ποσὸν ἐκ δραχ. τριάκοντα χιλιάδων, ὡς πρώτη δωρεά, διὰ τὴν προμήθειαν τῶν ἀπαραίτητων ἐποπτικῶν ὀργάνων διαφωτίσεως καὶ τῶν δι' αὐτῶν ἐξοπλισμὸν τοῦ αὐτοκινήτου τούτου ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἱερά Μητρόπολις Κεφαλληνίας

Ἐχοντας ὑπ' ὄψει τὰς σχετικὰς διατάξεις τοῦ Α.Ν. 2200/40 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων» ὡς αὐταὶ ἐτροποποιήθησαν μεταγενεστέρως προσκαλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι τὴν κενὴν ἐφημεριακὴν θέσιν ἐν τῷ ἐν Περαιάτοις Ἐνοριακῷ Ἱερῷ Ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης προκηρύξεως εἰς τὸ Περιοδικὸν «Ἐκκλησία» ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Νόμου ὀριζόμενα δικαιολογητικά.

Ἐν Ἀργυροπολίῳ τῇ 22ᾳ Νοεμβρίου 1966

† Ὁ Κεφαλληνίας ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ

Ἐχοντας ὑπ' ὄψει τὰς σχετικὰς διατάξεις τοῦ Α.Ν. 2200/40 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων» ὡς αὐταὶ ἐτροποποιήθησαν μεταγενεστέρως προσκαλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι τὴν κενὴν ἐφημεριακὴν θέσιν τοῦ ἐν Ἀργυροπολίῳ Ἐνοριακοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνος—Μεταμ. Σωτήρος—Ἁγ. Τριάδος τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης προκηρύξεως εἰς τὸ Περιοδικὸν «Ἐκκλησία» ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Νόμου ὀριζόμενα δικαιολογητικά.

Ἐν Ἀργυροπολίῳ τῇ 26ῃ Νοεμβρίου 1966

† Ὁ Κεφαλληνίας ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Φθιώτιδος

Χρηθεύσης τῆς θέσεως τακτικοῦ Ἐφημερίου τῆς ἐνορίας Ἁγίου Κων/νου Λοκρίδος προσκαλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι ταύτην καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 47 τοῦ Α.Ν. 2200/40 περὶ «Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων» ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ ἀρθροῦ 2 τοῦ Α.Ν. 807/45 ὀριζόμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης εἰς τὸ περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλλωσιν εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φθιώτιδος τὰ ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 48 τοῦ Α.Ν. 2200/40 προβλεπόμενα πιστοποιητικά μετὰ σχετικῆς αἰτήσεως.

Ἐν Λαμῖα τῇ 24ῃ Νοεμβρίου 1966

† Ὁ Φθιώτιδος ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας

Ἐχοντας ὑπ' ὄψει τὸ ἀρθρον 63 παράγραφος 1 καὶ 2 τοῦ Α.Ν. 2200/1940 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων» π ρ ο σ κ α λ ο ῦ μ ε ν τοὺς ἔχοντας τὰ ὑπὸ τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων καὶ τῶν Νόμων τοῦ Κράτους προβλεπόμενα προσόντα καὶ βουλομένους νὰ καταλάβωσι τὰς θέσεις τῶν Ἡεροδιακόνων ἐν τοῖς Ἱεροῖς Ναοῖς «Ἁγία Παρασκευή» καὶ «Ἁγιος Παντελεῆμων» τῆς πόλεως Μεσολογγίου καὶ «Ἁγιος Χριστόφορος» τῆς πόλεως Ἀγρινίου, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα πιστοποιητικά, καθ' ὅσον μετὰ ταῦτα θέλομεν προβῆ εἰς τὴν ἀνακήρυξιν ὑποψηφίων.

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 26 Νοεμβρίου 1966

† Ὁ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Διδυμοτείχου καὶ Ὀρεστιάδος

Ἐχοντας ὑπ' ὄψει τὰ ἀρθρα 46, 47 καὶ 48 τοῦ Α.Ν. 2200/40 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων», ὡς ἐτροποποιήθη καὶ συνεπληρώθη καὶ διὰ μεταγενεστέρων Νομοθετικῶν Διαταγμάτων, προκειμένου ἵνα προβῶμεν εἰς ἀνακήρυξιν ὑποψηφίων πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν ἐφημεριακῶν θέσεων τῶν Ἱερῶν Ναῶν: 1) Σπηλαίου, 2) Πλάτης, 3) Κεράμου, 4) Ἀμμοβοῦνου, 5) Χανδρᾶ, 6) Ψαθάδων, 7) Κυριακῆς καὶ 18) Κορύμβου, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ τῶν Νόμων τοῦ Κράτους προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης Προκηρύξεως ἐν τῷ Δελτίῳ «Ἐκκλησία» ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ νόμιμα δικαιολογητικά.

Ἐν Διδυμοτείχῳ τῇ 29 Νοεμβρίου 1966

† Ὁ Διδ/χου καὶ Ὀρ/δος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Χαλκίδος

Ἐχοντας ὑπ' ὄψει τὰ ἀρθρα 46, 47 καὶ 48 τοῦ Α.Ν. 2200/40 «Περὶ Ἱ. Ναῶν καὶ Ἐφημερίων» ὡς ἐτροποποιήθη διὰ μεταγενεστέρων Νομοθετικῶν Δ/των, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν ὑποψηφίου πρὸς πλήρωσιν τῆς κενῆς ἐφημεριακῆς θέσεως τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ «Ἁγιος Ἰωάννης» Μετοχίου, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ Νόμων τοῦ Κράτους προβλεπόμενα προσόντα ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἐκκλησία» ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά.

Ἐν Χαλκίδι τῇ 1 Δεκεμβρίου 1966

† Ὁ Χαλκίδος ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

BIBΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Κωνσταντίνου Δωρ. Μουρατίδου, Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου καὶ τῶν νεωτέρων κατευθύνσεων ἐν τῇ Ἐκκλησιολογίᾳ καὶ τῇ Πολιτειολογίᾳ, τόμος πρῶτος (1), Ἀθήναι 1966, σχ. 8ον, σελίδες 246.

Εἰς μίαν ἐποχὴν, καθ' ἣν αἱ σχέσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας διήλθον ὀξεῖαν κρίσιν, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργον τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν κ. Κωνσταντίνου Δωρ. Μουρατίδου εἶναι ὅλως ἐπίκαιρον καὶ λίαν ἐνδιαφέρον. Ὡς σημειοῖ ὁ σ. ἐν τῷ Προλόγῳ, «τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας δέον νὰ τεθῆ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συγχρόνων κατευθύνσεων ἐν τε τῇ Ἐκκλησιολογίᾳ καὶ τῇ Πολιτειολογίᾳ, ἐπὶ νέου θεμελίου καὶ ἡθεώρησις τοῦ ὅλου προβλήματος νὰ γίνῃ προεχόντως ἐξ ἐπόψεως τῆς οὐσίας τῶν δύο θεσμῶν... Ἰδιαιτέρως ἐπιτακτικὴ καθίσταται ἡ τοιαύτη ἔρευνα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐν Ἑλλάδι, δεδομένου ὅτι διεμορφώθησαν αὐταὶ μᾶλλον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐν τῇ Δύσει κρατουσῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτειολογικῶν παρεκκλίσεων καὶ οὐχὶ τῆς Ἑλληνορθοδόξου Παραδόσεως» (σελ. 8).

Τὸ α' κεφάλαιον ἐπισημαίνει «τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας καὶ τὴν μέθοδον ἐρεύνης αὐτοῦ». Ὡς σημειοῖ ὁ σ., «ἡ ἀποκλειστικὴ καὶ ipso jure ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ θεοῦ αὐτῆς δικαίου ρυθμισίς ὑπὸ τῆς Πολιτείας τοῦ προβλήματος τῶν σχέσεων αὐτῆς μετὰ τῆς Ἐκκλησίας οὕσα ἀτελής ὡς παραθεωροῦσα τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας ὡς ὑπερκοσμίου καὶ θείου ὄργανομαθός εἶναι α ἰστορικὴ ἀπορριπτία, διότι κατ' οὐσίαν ὑποτάσσει τὸ αἰώνιον καὶ ἀμετάβλητον εἰς τὸ πρόσκαιρον καὶ συνεχῶς μεταβαλλόμενον» (σελ. 17). Ἡ συναίσθησις, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ «τὸ μυστικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ», ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὐδόλως ἐπαρκεῖ ἡ ἱστορικοκοινωνικὴ θεώρησις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὄργανομαθός καὶ ὅτι «ὁ συνδυασμὸς συνεπῶς τῆς ἱστορικῆς μετὰ τῆς δογματικῆς μεθόδου καὶ δὴ ἐξ ἐπόψεως τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος τρόπος ἐρεύνης τοῦ προβλήματος τούτου, τῆς ἱστορικῆς μεθόδου, μεμονωμένης, οὐσης ἀνεπαρκούς, μὴ δυναμένης νὰ διεισδύσῃ εἰς τὸ ἐσώτερον μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας» (σελ. 18).

Ἐν τῷ β' κεφαλαίῳ, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἀποκαλύψεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς προελεύσεως τῆς Πολιτείας, τονίζεται μετὰ τοῦ Ποιμένου τοῦ Ἐρμᾶ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία «πάντων πρώτη ἐκτίσθη» καὶ διὰ τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως ἐφανερώθη τοῦτο μὲν ὡς ἀδιασπάστως καὶ ἀσυγχύτως συνηνωμένη προαιωνίως μετὰ τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο δὲ καὶ κατὰ

συνέπειαν ὡς λαβοῦσα διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου οὐχὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεώς της, ἀλλὰ τὴν τελείωσιν αὐτῆς ὡς Σῶμα Χριστοῦ» (σελ. 21). Ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ὁ θεσμὸς τῆς Πολιτείας διεμορφώθη μὲν «πρὸς συγκράτησιν τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν ἐκ τῆς ἀπειλουμένης ἀναρχίας καὶ τοῦ χάους» (σελ. 27—28), ἀλλ' «ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει θεμελιούται ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ τεθείσης ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τάσεως εἰς τὴν μετὰ τῶν συνανθρώπων του συμβίωσιν καὶ συνεπῶς θεμελιούται ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ δικαίου» (σ. 28).

Τὸ γ' κεφάλαιον, ὅπερ ἐξετάζει «τὴν ἐν τῷ γίγνεσθαι Ἐκκλησίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τὴν Θεοκρατίαν ἐν τῷ Ἰσραήλ», τονίζει, ὅτι καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἡ Ἐκκλησία παραμένει ἡνωμένη μετὰ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐν ἀναμονῇ τοῦ μεγάλου μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Δευτέρου Προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πολιτειακὴν διοργάνωσιν τοῦ Ἰσραὴλ χαρακτηριστικὴ εἶναι «ἡ ταύτισις τοῦ ius sacrum μετὰ τοῦ ius publicum καὶ ἡ συναίσθησις ἐν τῷ λαῷ ἔστω καὶ συγκεχυμένως καὶ νοθευμένως, ὅτι εἶναι ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ Θεὸς βασιλεὺς αὐτοῦ» (σελ. 43). Ἡ Πολιτεία παρὰ τῷ Ἰσραὴλ «ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν διακονίαν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, ἐντασσομένη εἰς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ θεῖαν τάξιν, εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ὁποίας εὐρίσκεται ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ» (σελ. 48).

Λίαν ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ δ' κεφάλαιον τοῦ βιβλίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναπτύσσεται «ἡ διὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης τελείωσις τῆς Ἐκκλησίας» καὶ ἡ κατὰ τὴν Κ.Δ. σχέσις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Πολιτείαν. Ἐνανρώπησις, Σταυρικὴ θυσία, Ἀνάστασις, Ἀνάληψις καὶ Πεντηκοστὴ ἀποτελοῦν, ὡς ἐν ὅλῳ, τὴν τελειώσαν τὴν Ἐκκλησίαν αἰτίαν. «Ἡ Ἐκκλησία ἀπετελέσθη ἐκ τῆς συνενώσεως τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἐθνῶν μετὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ τμήματος τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἀπέβη ἡ «καινὴ πολιτεία», ὁ ἐν Χριστῷ «καινὸς ἄνθρωπος» τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῆς θαυμαστῆς ταύτης συνενώσεως ἐπιτευχθείσης ἐν αὐτῷ τῷ Θεανθρώπῳ» (σελ. 50). Ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ, ἐξεταζομένου τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀργανώσεως, τονίζεται, ὅτι «οὐδεμία διαίρεσις τῆς Ἐκκλησίας εἰς ὁρατὴν καὶ ἀόρατον εἶναι δυνατὴ καὶ συνεπῶς ἀποκλείεται ἡ ἀποτελεσματικὴ θεώρησις καὶ ἔρευνα τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως μόνον τοῦ θεοῦ ἢ μόνον τοῦ ἐν αὐτῇ ἀνθρωπίνου. Ἡ ἐπὶ γῆς Ἐκκλησία, συνηνωμένη ἀδιασπάστως μετὰ τῆς ἐν οὐρανοῖς βασιλείας τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς θείας αὐτῆς κεφαλῆς, κατέστη ὁ μοναδικὸς καὶ ὑπερκόσμιος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ὄργανομαθός, ἐν ᾧ ὁ θεὸς καὶ ὁ ἀνθρώπινος παράγων εἶναι ἀρμονικῶς καὶ ἀσυγχύτως καὶ ἀδιασπάστως συνηνωμένοι» (σελ. 57). Ἀξιοσημεῖα ὡσαύτως εἶναι ὅσα τονίζει ὁ συγγραφεὺς καὶ περὶ τῆς ἱεραρχικῆς ὀργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας. «Ἰφίσταται δηλονότι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὠρισμένη

κατηγορία προσώπων, τὸ σῶμα τῆς ἱεραρχίας, ἅτινα δυνάμει τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης εἶναι οἱ κύριοι φορεῖς τῶν βασικῶν τῆς Ἐκκλησίας λειτουργημάτων καὶ ἀσκοῦν οὐχὶ ὡς ἐντολοδόχοι τῶν πιστῶν, ἀλλὰ θεῖω δικαίῳ τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξουσίαν. Εἰδικώτερον δὲ ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ λειτουργήματι συγκεντροῦται ἅπασα ἡ ἱερατικὴ ἐξουσία, ἥτις διὰ τῆς ἀδιακόπου διαδοχῆς ἀνάγεται διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς Αὐτὸν τὸν θεῖον τῆς Ἐκκλησίας Ἰδρυτὴν» (σελ. 62). «Ὅθεν ἡ διακυβέρνησις τῆς Ἐκκλησίας «εἶναι ἐμπειροπνευσμένη θεῖω δικαίῳ εἰς τὸ σῶμα τῆς ἱεραρχίας μὴ ὀν ἡ ἀρμοδίας πρὸς τοῦτο, τῇ συμπαραστάσει βεβαίως καὶ τῶν πιστῶν, οἵτινες δυνάμει τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος εἶναι ζῶντα καὶ ἐνεργὰ μέλη τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας» (σελ. 63). «Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτο εἶναι (ἱεραρχικὸν—συνοδικόν)». «Ἡ Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀποτελεῖ μὲν ἐξ ἐπόψεως δικαίου τὸ ἀνώτατον συλλογικὸν ὄργανον διακυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ὁμοῦς αἱ ἀποφάσεις ὑπόκεινται εἰς τὸν ἐλεγχον τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Συνειδήσεως», τῆς ὁμοθυμίας δηλ. κοινῆς γνώμης κλήρου καὶ λαοῦ, ἡ ὁποία ἂν καὶ δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ εἰς ὀργανικὴν τινα ἔκφασιν, ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην δυνάμιν ὑπὲρ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, τῶν ὁποίων ὁ τελικὸς χαρακτηρισμὸς ὡς οἰκουμενικῶν δὲν ἐξαρτᾶται τόσον ἐκ τῆς συγκλήσεως αὐτῶν ὡς τοιούτων, ὅσον ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτῶν ὡς Οἰκουμενικῶν ὑπὸ τῆς Συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὑψίστη αὐτῆ σημασία καὶ σπουδαιότης, τὴν ὁποίαν κατέχει ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Συνειδήσις» ἐν τῇ διαμορφώσει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος, ἀποτελεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ἐπιστέγασμα τῶν βασικῶν ἀρχῶν, αἵτινες ἐρρυθμίζον τὸ πολίτευμα τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας» (σελ. 65—66).

Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἐν τῷ ε' κεφαλαίῳ σκιαγραφοῦνται «τὰ κυριώτερα συστήματα τῶν θεμελιωδῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας», ἤτοι τὸ σύστημα τῆς ἐνώσεως (συναλληλίας ἢ ἱεροκρατίας ἢ πολιτειοκρατίας), τὸ σύστημα τῆς νόμου κρατούσης πολιτείας καὶ τὸ σύστημα τοῦ χωρισμοῦ, ἐξετάζονται ἐν τῷ ζ' κεφαλαίῳ ἡ σχέσις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐν τῷ Βυζαντίῳ καὶ ἐν τῇ Δύσει. Ὁ σ. διὰ δαψυλοστάτης γνώσεως τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ δι' ἐπιμεμημένης ἀναλύσεως τῶν ἱστορικῶν δεδομένων ὑποστηρίζει, ὅτι αἱ σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐν τῷ Βυζαντίῳ «προσδιορίζονται βασικῶς καὶ κυρίως ὡς σχέσεις συναλληλίας, ἀμφοτέρων τῶν ὀργανισμῶν ὄντων στενώτατα συνδεδεμένων ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ Θεοῦ Κυρίου. Αἱ σχέσεις αὐτῶν ρυθμίζονται κατὰ κανόνα ἐπὶ τῇ βάσει: α) τῆς ἀρχῆς τῆς συνεργασίας καὶ ἀμοιβαίας συμπαραστάσεως καὶ β) τῆς ἀρχῆς τῆς διατηρήσεως τῆς αὐτοτελείας καὶ ἀνεξαρτησίας αὐτῶν... Ἡ προσπάθεια ἐνίων αὐτοκρατορῶν πρὸς ἐπέκτασιν καὶ ἐπέμβασιν πέραν τῶν ἐκ τῆς φύσεως τῶν ὀργανισμῶν ἐπιβαλλομένων ὁρίων εἰς τὰ

τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε εἰς τὸ δόγμα εἴτε εἰς τὴν κανονικὴν τάξιν αὐτῆς, ἀποτελοῦσα πράξιν ἀθαιρεσίας καὶ βίας, οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἐπικρατήσῃ τελικῶς ἢ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις εἴτε ἀμέσως, ὅταν ἄξιοι ἱεράρχαι εὐρίσκοντο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε μετὰ πάροδον χρόνου, ὅταν διηύθυνον τὴν Ἐκκλησίαν ἀνάξιοι καὶ δουλικὸν φρόνημα ἔχοντες ἱεράρχαι, ἀνέτρεπε τὰς παρανόμους καὶ ἀντικανονικὰς ταύτας ἐπεμβάσεις καὶ ἡ Ὁρθοδοξία ἐν τέλει ἐπεβάλλετο καὶ ἐθριάμβευεν). Ἄν οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα ἐν τῷ Βυζαντίῳ, ἀντιθέτως ἐν τῇ Δύσει ἡ σύνδεσις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας «δὲν ὠδήγησεν, ὡς ἐν τῷ Βυζαντίῳ, εἰς ἀρμονικὴν συνεργασίαν καὶ αὐτοτελῆ συνύπαρξιν τῶν δύο ὀργανισμῶν, ἀλλ' εἰς ἀντίθεσιν καὶ τάσιν καθυποτάξεως καὶ ἀφομοιώσεως τοῦ ἐνὸς ὀργανισμοῦ ὑπὸ τοῦ ἐτέρου» (σελ. 129).

Τὸ ζ' κεφάλαιον, ἀναφερόμενον εἰς τὰς «συγχρόνους κατευθύνσεις ἐν τῇ Ἐκκλησιολογίᾳ καὶ τῇ Πολιτειολογίᾳ», πιστοποιεῖ, ὅτι αὐταὶ χαρακτηρίζονται «κυρίως ἐκ τῆς τάσεως ἀλληλοσεβασμοῦ καὶ συνεργασίας μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἰδίως ἐν ταῖς χώραις τῆς Δύσεως, τὰ πολιτεύματα τῶν ὁποίων χαρακτηρίζονται αἱ φιλελεύθεραι δημοκρατικαὶ ἀρχαὶ καὶ αἱ περὶ ἀνεξίθρησκείας καὶ σεβασμοῦ τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου διακηρύξεις» (σελ. 193). Αἱ Ἐκκλησίαι σήμερον «διαθέτουν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἀρμολογίας τῶν πρωτογενῆ ἐξουσίαν μὴ ὑποκείμεναι ἐν προκειμένῳ εἰς τὴν κυριαρχικὴν ἐξουσίαν τῆς Πολιτείας» (σελ. 180). Εἰδικώτερον ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς Πολιτειολογίας χαρακτηριστικὴ εἶναι σήμερον «ἡ θεώρησις τῆς Πολιτείας ὡς οὐχὶ τῆς ἀπολύτου ἀξίας, ἀλλὰ ὡς ἐντασσομένης εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἀξιῶν» (σελ. 189—190).

Ἀξιόλογον τέλος εἶναι τὸ ἡ' καὶ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξετάζονται «αἱ ἱστορικαὶ προϋποθέσεις τῆς διαμορφώσεως τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι». Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ διαπιστοῦται, ὅτι «δύο σημαντικώτατοι πνευματικοὶ παράγοντες ρυθμίζουν τὴν πορείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν κρίσιν καὶ ἀποφασιστικὴν διὰ τὰ πεπερωμένα τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους περίοδον τοῦ τέλους τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, ἤτοι ἡ Ἑλληνορθόδοξος παράδοσις, ἡς ὑπερόχος φορεὺς ἀπεδείχθη ἡ Ὁρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία καὶ αἱ ἐκ τῆς Δύσεως πνευματικαὶ ἐπιδράσεις, φορεῖς τῶν ὁποίων εἶναι κυρίως ἐκπρόσωποι τοῦ ἑλληνισμοῦ τῶν κοινοτήτων τῆς διασποράς. Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὴν ρύθμισιν τοῦ προβλήματος τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία παρέμεινεν ἐδραία καὶ ἀμετακίνητος εἰς τὴν συμφώνως τῇ οὐσίᾳ τῶν δύο ὀργανισμῶν θεμελιώδη αὐτῆς διδασκαλίαν περὶ τῆς συναλληλίας αὐτῶν, ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ ὁπαδοὶ τῶν πνευματικῶν μετα-

βολῶν ἐν τῇ Δύσει ὑπῆρξαν οἱ φορεῖς τοῦ εὐρισκουμένου εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοσυστάτου τῆς Ἐκκλησίας ὀργανισμοῦ καὶ τὴν ἐν γένει ἑλληνορθόδοξον παράδοσιν καὶ πράξιν συστήματος τῆς πολιτειοκρατίας» (σελ. 211). «Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικώτερον εἰς τὴν ἐναντι τοῦ Ἔθνους στάσιν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, ὁ σ. χαρακτηριστικῶς σημειοῖ, ὅτι «παρὰ τὴν ἀσκήσιν τόσοσιν εὐρείας πολιτειακῆς ἐξουσίας καὶ τὴν ἀπόκλισιν διεθνοῦς κοσμικῆς αἰγλῆς καὶ ἀκτινοβολίας, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ γενικώτερον ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία οὐδέποτε ἐλησμονήσασεν τὴν κυρίαν ἀποστολὴν τῆς, οὐδέποτε ἐνόθευσε τὸν καθαρῶς πνευματικὸν καὶ ὑπερκόσμιον ὀργανισμόν τῆς, οὐδέποτε ἀφέθη νὰ ἀποβῆ νόθος ἐκκλησιαστικοπολιτικὸς ὀργανισμός. Δὲν ἐπηρέασθη ἀπὸ τὴν συγκέντρωσιν τῆς κατὰ κόσμον δυνάμεως καὶ ἐξουσίας, ἀλλὰ ὑπῆρξε καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ἐθναρχικῆς ἀποστολῆς τῆς ὅ,τι πάντοτε ἦτο, καθαρῶς δηλονότι πνευματικὸς καὶ ὑπερκόσμιος ὀργανισμός, ἡ κοινωνία τῆς Χάριτος, τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἐχρησιμοποίησε πολιτειακὰς δικαιοδοσίας ἐν συνειδήσει ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ξένης ἐξουσίας, μηδέποτε ἐπιτρέψασα νὰ συνυφανθῆ μετὰ τῆς κυρίας καὶ οὐσιώδους αὐτῆς ἀποστολῆς, τῆς συνισταμένης εἰς τὴν πνευματικὴν τελείωσιν καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ἀπολύτρωσιν τῶν πιστῶν. Διὸ καὶ ὅτε ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἀπεχωρίσθη αὐτομάτως αὐτῆς ὡς ξένου σώματος» (σελ. 205).

Ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως ταύτης τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Μουρατίδου καθίσταται ἐκδηλὸς ἡ σπουδαιότης αὐτοῦ. Ἡ ἐξέτασις τοῦ προβλήματος τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας εἶναι ἀληθῶς σύμφωνος πρὸς τὴν ὄντολογικὴν ὑφῆν καὶ τὴν ἀξιολογικὴν σχέσιν τῶν δύο ὀργανισμῶν. Ἀκόμη καὶ οἱ διαφωνοῦντες πρὸς τινὰ σημεῖα τοῦ βιβλίου ἢ πρὸς τινὰς γνώμας τοῦ συγγραφέως, δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ ἀναγνωρίσουν, ὅτι ἡ γινομένη ὑπ' αὐτοῦ διαπραγματεύσις εἶναι οὐστηματικὴ καὶ ἐξοϋνυχιστικὴ. Ἐπὶ πλέον τὸ ὅλον βιβλίον ἐμφυχοῦται ὑπὸ τῆς φλογερᾶς ἀγάπης τοῦ συγγραφέως πρὸς τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν, ἥτις ἀξιολογικῶς εἶναι ἀνωτέρα τῆς Πολιτείας, διότι, ὡς σημειοῖ ὁ σ., εἶναι ἡ κοινωνία τῆς Χάριτος, ἥτις ἐδόθη ἀῆμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰώνων, φανερωθεῖσα δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Β' Τιμ. α', 9).

©.

ΜΟΝΟΤΥΠΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΤΣΙΡΩΝΗ

Μενάνδρου 4 — Ἀθήναι — Τηλ. 311.121

Ἐπεύθυνος Τυπογραφείου Γεώργιος Σ. Χρυσάφης
Ἰασωνίδου 22, Σούρμενα Ἐλληνικοῦ.

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

† Ὁ Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ

† Ὁ Ἐλασσῶνος ΙΑΚΩΒΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Κ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Ναῶν Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν: Δρχ. 50, 75, 100 ἔτησίως.
Λοιπῶν Ναῶν Ἐπικρατείας: 80 ἔτησίως.
Ἐξωτερικοῦ: δολλάρια 8.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Θεοδοσίου Σπεράντσα, «Συναλληλιὰ σχέσεων».

Ἡ ἔκτακτος Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας.

Ἀναγνώρισις καὶ κατάστασις τῶν 14 νέων Μητροπολιτῶν.

Παν. Τρεμπέλα, Ἡ ἐν Βελιγραδίῳ Πανορθόδοξος Διάσκεψις.

Ὁ ἐν Θεσσαλονικίῃ ἑορτασμός τῆς 1100ετηρίδος τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου τῶν Ἀγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου.

Μητροπολίτου Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου κ. Νικοδήμου, Ζητήματα ἐκκλησιαστικῆς δεοντολογίας.

Ἀρχιμ. Φιλαρέτου Βιτάλη, Ἱεροκήρυκος Νικοπόλεως, Ἀγῶνες καὶ θυσίαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μετὰ τὴν ἄλωσιν.

Κωνσταντίνου Ε. Παπαπέτρου, Ὁ χριστιανικὸς ναὸς καὶ ἡ χριστιανικὴ οἰκουμένη.

Παρατηρήσεων στήλη.

Ἐκκλησιαστικὰ χρονικά.

Προκηρύξεις.

Βιβλιοκρισία.